

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

В І С Н И К

**Східноукраїнського
національного університету
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**№ 6 (276)
2022**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ВІСНИК

СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

№ 6 (276) 2022

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВАНО У 1996 РОЦІ

ВИХІД З ДРУКУ - ДВАНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засновник

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано

в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

серія КВ № 15607-4079ПР

від 18.08.2009 р.

VISNIK

OF THE VOLODYMYR DAHL EAST
UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

№ 6 (276) 2022

THE SCIENTIFIC JOURNAL

WAS FOUNDED IN 1996

IT IS ISSUED TWELVE TIMES A YEAR

Founder

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Registered by the Ministry

of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 15607-4079ПР

dated 18.08.2009

Журнал включено до Переліків наукових фахових видань України (Наказ МОН № 886 02.07.2020 р.), (Наказ МОН №1188 24.09.2020 р.), (Наказ МОН №157 від 09.02.2021 р.) в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з технічних (122, 131, 132, 133, 141, 151, 161, 273) та економічних (051, 073, 075) наук відповідно.

Журнал включено до Міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus International (ICV 2018: 59.34).

ISSN 1998-7927(print)

ISSN 2664-6498 (online)

Головна редакційна колегія:

Поркуян О.В., докт. техн. наук (голова редакційної колегії),

Галгаш Р.А., докт. екон. наук, (заступник голови

редакційної колегії),

Кудрявцев С.О., канд. техн. наук, (заступник голови

редакційної колегії),

Білобородова Т.О. канд. техн. наук,

Глікіна І.М., докт. техн. наук,

Грицюк В.Ю., канд. техн. наук,

Д'яченко Ю.Ю., докт. екон. наук,

Ковтанець М.В., канд. техн. наук,

Кравченко К.О., канд. техн. наук,

Лорія М.Г., докт. техн. наук,

Могила В.І., докт. техн. наук,

Носко О.П., канд. техн. наук,

Проказа О.І., канд. техн. наук,

Семененко І.М., докт. екон. наук,

Сергієнко О.В., канд. техн. наук,

Скарга-Бандурова І.С., докт. техн. наук,

Целіщев О. Б., докт. техн. наук

Відповідальний за випуск: д.е.н., професор Івченко Є.А.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Протокол № 5 від 20 грудня 2022 р.)

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2022

© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2022

З М І С Т

Спеціальність 051

Галгаш Р.А., Семененко І.М., Білоус Я.Ю., Івченко Ю.А. РОЗРОБКА ПРИКЛАДНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ.....	5
Корсунова К.Ю. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ РИНКУ ТА ЗАПУСКУ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ: ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ	13
Кудріна О. Ю., Шищенко І. В. ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	20
Кулаков Є. В., Кушал І. М. ПОДАТКОВА ОБІЗНАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА, ЯК РУШІЙНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	26
Курцев О.Ю., Кошесва Д.О. РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ: ВИДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ	31
Manukhina M.Y., Tatsii I.V. FORWARDS AS ONE OF THE MAIN INVESTMENT INSTRUMENTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE	37
Мельнік М.А. ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	44
Птащенко О.В., Сохацька О.М. ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	50
Шевченко І. О. СИСТЕМА ЦИФРОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ МОДИ	55

Спеціальність 073

Добрунов С.С. ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В АРТ-БІЗНЕСІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	61
Костирко Л.А., Соломатіна Т.В., Чернодубова Е.В. ОЦІНКА ВПЛИВУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	67
Чорна О.Ю., Христенко Л.М., Івченко Ю.А. АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОХОЛДІНГІВ У ВИЗНАЧЕННІ НАПРЯМІВ ЇХ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ	75

CONTENTS

Speciality 051

Halhash R.A., Semenenko I.M., Bilous Y.Y., Ivchenko Y.A. DEVELOPMENT OF AN APPLIED APPROACH TO THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINE TERRITORIAL COMMUNITIES	5
Korsunova K.Y. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKET RESEARCH AND LAUNCHING ADVERTISING CAMPAIGNS: EFFECTIVE METHODS AND ETHICAL ASPECTS FOR INTERNATIONAL MARKETING	13
Kudrina O.Yu., Shyshenko I.V. ECONOMIC POLICY OF REGULATION OF THE DIGITIZATION PROCESS	20
Kulakov Y. V., Kushal I. M. TAX AWARENESS OF THE SOCIETY AS A DRIVING FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF E-DEMOCRACY	26
Kurtsev O.Y., Koshcheeva D.O. REGULATION OF INTERNATIONAL TRADE: TYPES AND TOOLS.....	31
Manukhina M.Y., Tatsii I.V. FORWARDS AS ONE OF THE MAIN INVESTMENT INSTRUMENTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE	37
Melnik M.A. INCLUSIVE POLICY OF THE STATE DURING THE WAR	44
Ptashchenko O.V., Sokhatska O.M. PECULIARITIES OF LOGISTICS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION	50
Shevchenko I. O. DIGITAL TRADING SYSTEM IN THE GLOBAL FASHION MARKET	55

Speciality 073

Dobrunov S.S. FORMATION OF BUSINESS PROCESSES IN ART BUSINESS AS A TOOL OF POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE	61
Kostyrko L.A., Solomatina T.V., Chernodubova E.V. ASSESSMENT OF THE INFLUENCE OF FINANCIAL POTENTIAL ON THE CHOICE OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	67
Chorna O.Y., Khrystenko L.M., Ivchenko Y.A. DIAGNOSTIC ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY OF AGROHOLDINGS IN DETERMINING THEIR STRATEGIC DEVELOPMENT DIRECTIONS	75

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-5-12>

УДК 332.146.2.012.35

РОЗРОБКА ПРИКЛАДНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Галгаш Р.А., Семененко І.М., Білоус Я.Ю., Івченко Ю.А.

DEVELOPMENT OF AN APPLIED APPROACH TO THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINE TERRITORIAL COMMUNITIES

Halhash R.A., Semenenko I.M., Bilous Y.Y., Ivchenko Y.A.

В даній статті пропонується прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку, який буде втілювати сукупність прийомів та способів впливу на розвиток територіальних громад. Для розробки та впровадження прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад враховано основні завдання функціонування системи управління територіальної громади, серед, яких найголовнішими є забезпечення розвитку територіальної громади у сфері економіки та фінансів, адміністративних послуг та в соціальній, освітній, медичній, житлово-господарській, культурній сферах тощо, що повинно втілюватись у результатах організаційно-економічного забезпечення розвитку. Запропонований прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад передбачає взаємодію територіальних громад, як організаційно-економічної системи, з зовнішніми інституціями, діяльність яких спрямована на підтримку розвитку територіальних громад шляхом надання експертної, консультаційної, фінансової, матеріальної та нематеріальної допомоги.

В статті подано змістовну характеристику елементів організаційної та економічної підсистем організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад, що дало змогу сформулювати очікувані результати від реалізації запропонованого підходу за сферами розвитку територіальних громад. Зазначено, що сучасні виклики зумовлюють наявність у фахівців органів управління територіальних громад відповідних професійних знань щодо управління фінансами та ресурсами територіальних громад, оцінювання потреб, спроможності та потенціалу територіальних громад наданні соціально-економічних послуг, вміння визначити сильні сторони та сфери для вдосконалення, аналізувати та прогнозувати потреби у сферах розвитку громади, розробляти плани вирішення соціально-економічних проблем на засадах цілісного та системного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад. Тому прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад стане корисним для використання органами міс-

цевого самоврядування, оскільки саме в межах їхніх функціональних обов'язків знаходиться забезпечення розвитку місцевих територіальних громад.

Ключові слова: *розвиток, територіальна громада, організаційно-економічне забезпечення, підсистема, прикладний підхід.*

Постановка проблеми. Останніми роками внаслідок суттєвих структурних змін у світі та зміни структури промисловості відповідні зміни та трансформації відбуваються і у вітчизняній економіці. При цьому відповідної модернізації потребують більшість традиційних галузей виробництва, іноді ці процеси пов'язані навіть з ліквідацією підприємств та цілих підгалузей, що, хоча і призводить до послаблення позицій вітчизняної промисловості в короткостроковому періоді, але в цілому є позитивним чинником щодо перспектив подальшого розвитку більш економічно ефективних видів діяльності.

Слід зазначити, що існуюча криза у сфері традиційного виробництва для регіонів, в структурі економіки яких переважають індустріальний уклад, була значно підсилена воєнним вторгненням РФ в Україну починаючи ще з 2014 року, але участь у складних геополітичних процесах та переорієнтація економіки на досвід провідних країн світу слід вважати певним стимулом для розвитку регіонів.

Сьогодні Україна вже є повноцінним учасником міжнародних відносин, а в середині країни відбулись трансформаційні зрушення, які пов'язані з остаточним встановленням нового адміністративно-територіального устрою та відповідним перерозподілом повноважень відповідно до завершення процесу децентралізації. Ці зміни насамперед стосуються формування нових організаційних та економічних механізмів управління на рівні територіальних громад та повинні базуватися на цілісному та

системному прикладному підході до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад (ТГ).

Мета статті полягає у розробці прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України.

Аналіз досліджень і публікацій. В науковій літературі існують різноманітні трактування поняття "організаційно-економічного забезпечення" та містять різні змістовні характеристики, що пояснюється специфікою досліджень різних авторів-науковців таких як Садеков А., Цурик В., Шилова О., Довгань Л., Лулукало О., Пономарьова Г. та інші. Найпоширенішими є визначення Садекова А., Цурик В.: "Система адаптації суб'єктів підприємництва до умов зовнішнього середовища, орієнтовану на пошук і реалізацію можливостей підприємств, що забезпечать сталий розвиток та виживання підприємств у період трансформаційної економіки" [1]; Шилової О.: "Процес управління для досягнення мети розвитку шляхом реалізації системи цілей підприємства як результату використання його ресурсів" [2] тощо. З наведених визначень видно, що дослідження науковців були спрямовані на забезпечення розвитку підприємства. У той же час організаційно-економічному забезпеченню розвитку територіальних громад України приділено не достатньо уваги з боку науковців.

Виклад основного матеріалу. Економічні процеси та реформування економіки стимулюються бажанням до євроінтеграції, на шляху до якої цілком зрозумілим став процес та логіка децентралізації. Євроінтеграційні процеси та децентралізація в Україні стали певними організаційними механізмами для виходу з зазначеної кризи, оскільки відбувалась передача максимальної кількості функцій на місцевий рівень, з метою забезпечення повноваженнями саме тих органів які зможуть їх реалізувати, та які знаходяться "безпосередньо біля людей". За своєю сутністю децентралізація означає такий організаційний "спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня" [3, с. 9]. Це означає, що прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад стане корисним для використання органами місцевого самоврядування, оскільки саме в межах їхніх функціональних обов'язків знаходиться забезпечення розвитку місцевих територіальних громад.

Слід зазначити, що йдеться саме про прикладний підхід, який на відміну від концепції (яка має більш теоретичний характер), надає "сукупність прийомів та способів впливу" на певний об'єкт [4]. Концепція організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ була нами запропонована в науковій праці [5], де було розглянуто сукупність поглядів, способів розуміння, тлумачення досліджуваного предмету – організаційно-економічного забезпечення розвитку та відповідно було запропоноване власне розуміння сутності та структури організаційно-

економічного забезпечення розвитку тощо. З урахуванням цього, в даній статті пропонується прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку, який буде втілювати сукупність прийомів та способів впливу на розвиток територіальних громад.

Для розробки та впровадження прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ слід враховувати основні завдання функціонування системи управління ТГ, серед яких найголовнішими апріорно можна вважати забезпечення розвитку ТГ у сфері економіки та фінансів, адміністративних послуг та в соціальній, освітній, медичній, житлово-господарській, культурній сферах тощо, що повинно втілюватись у результатах організаційно-економічного забезпечення розвитку.

Виходячи з визначеної нами в науковій праці [5] сутності організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ, прикладний підхід повинен ґрунтуватися на таких основних принципах: організаційної ефективності, економічної доцільності, партисипативності в управлінні, прозорості та інклюзивності. Для досягнення цілей та ефективного управління розвитком ТГ, відповідно до виділеної раніше організаційної та економічної підсистеми [5] пропонується розглядати такі складові запропонованого підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України (рис. 1).

Запропонований прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ передбачає взаємодію ТГ як організаційно-економічної системи з зовнішніми інституціями, діяльність яких спрямована на підтримку розвитку ТГ шляхом надання експертної, консультаційної, фінансової, матеріальної та нематеріальної допомоги. Крім того, процеси, які відбуваються всередині ТГ, як організаційно-економічної системи, пов'язані з використанням певної сукупності прийомів та способів управлінського впливу на об'єкти управління, ефективність якого проявляється у підвищенні якісних показників життя населення громади, як результат розвитку відповідних соціально-економічних сфер діяльності ТГ.

Отже, нами запропоновано прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ, який на відміну від інших враховує вплив зовнішніх інституцій, діяльність яких спрямована на підтримку розвитку ТГ при розробці та застосуванні управлінського впливу в організаційній та економічній підсистемах ТГ, застосування якого дає змогу підвищити результати розвитку відповідних соціально-економічних сфер діяльності ТГ.

Як видно з рис. 1, значний вплив на ТГ як організаційно-економічну систему має підтримка зовнішніх інституцій, які представлено державними та обласними органами виконавчої влади, громадськими організаціями, Агенціями регіонального розвитку та іншими інституціями підтримки, науковими установами та міжнародними організаціями тощо. Призначення інституцій у сприянні організаційно-економічному розвитку ТГ подано в табл. 1.

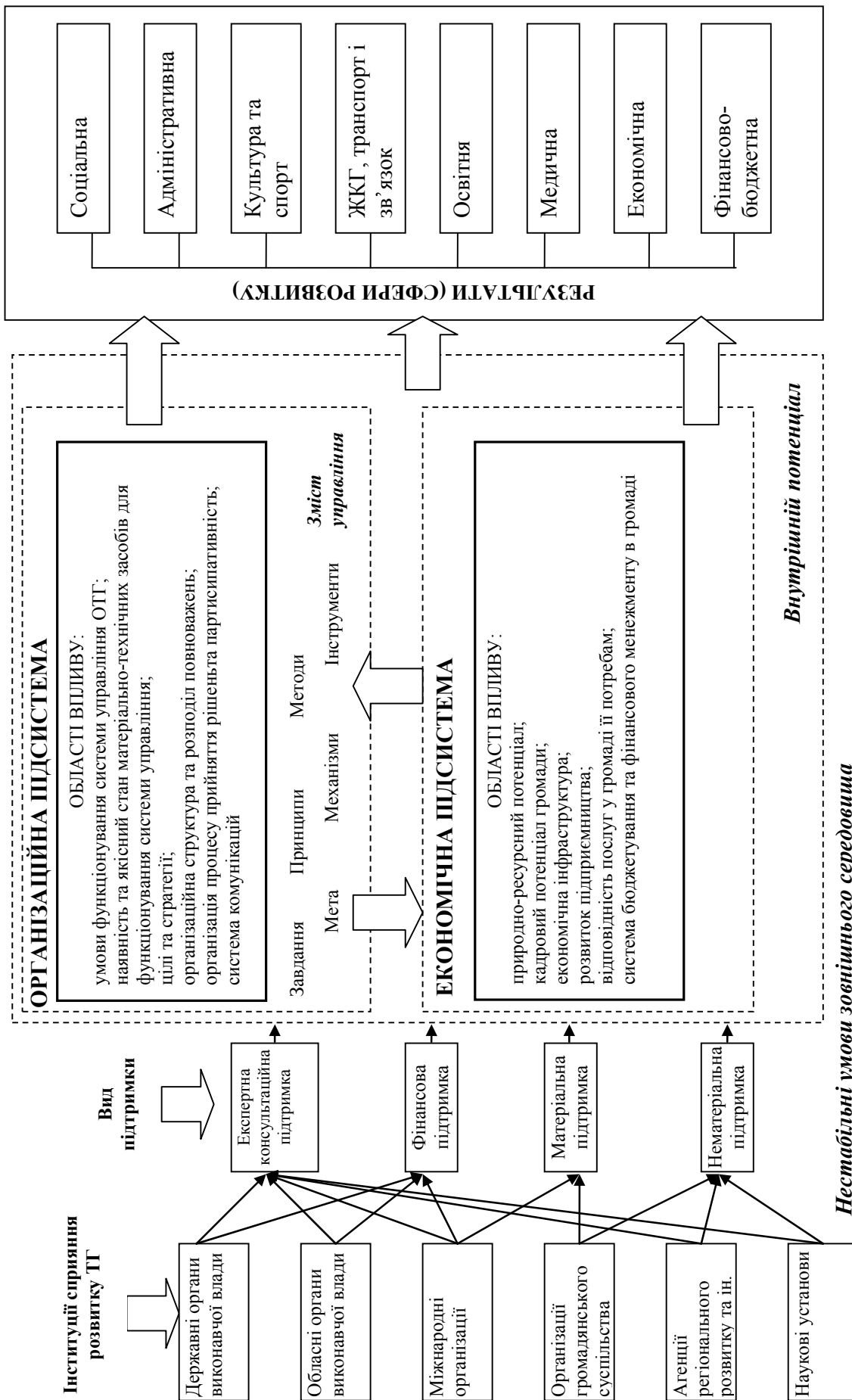

Рис. 1. Прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ

Таблиця 1

Призначення інституцій у сприянні організаційно-економічному розвитку ТГ

Інституції	Призначення
Державні органи виконавчої влади	Створюють умови для розвитку громад на державному рівні, формують та реалізують державну політику щодо регіонального розвитку, зокрема соціально-економічного, розвитку підприємства, промисловості, залучення інвестицій. Координують питання економічного і соціального співробітництва України з ЄС
Обласні органи виконавчої влади	Забезпечують виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку; залучають вчених, спеціалістів, представників громадськості, суб'єктів господарювання, їх об'єднання, наукові установи та консультативно-дорадчі органи для розгляду питань, що входять до компетенції місцевих державних адміністрацій, зокрема до розробки стратегії розвитку відповідних областей
Міжнародні організації	Надають підтримку та допомогу в різних сферах гуманітарного та соціально-економічного розвитку у вигляді матеріальної та нематеріальної підтримки, а також здійснюють різноцільову підтримку експертно-консультаційного характеру
Організації громадянського суспільства	Сприяють вирішенню проблем в громаді, об'єднують мешканців для просування спільних інтересів та відстоювання спільних цінностей, можуть надавати консультації в соціальній, економічній та юридичній сфері
Агенції регіонального розвитку та інші інституції підтримки	Допомагають об'єднувати зусилля державної, регіональної, місцевої влади, громадськості та приватного сектору для ефективного використання нових можливостей і ресурсів для розвитку об'єднаних територіальних громад
Наукові установи	Надають науково-технічні послуги, проводять фундаментальні та прикладні дослідження, в результаті яких надають пропозиції щодо виконання завдань та вирішення суспільних проблем шляхом розробки та впровадженні різних інновацій

Особливу і вагомую роль, на нашу думку, в організаційно-економічному забезпеченні розвитку ТГ сьогодні для України відіграють саме міжнародні організації. В умовах жорсткого дефіциту економічних ресурсів, громади отримують експертну, консультаційну, матеріальну (гуманітарну), нематеріальну (у тому числі освітню) та фінансову підтримку від зовнішніх інституцій, зокрема від міжнародних організацій, діяльність яких спрямована як на допомогу у вирішенні проблем пов'язаних з війною на території України, так і на підтримку системи управління ТГ та організації надання адміністративних послуг населенню. Такі міжнародні організації як Організація Об'єднаних Націй, Червоного Хреста, Міжнародна організація з міграції тощо за підтримки урядів Японії, Великої Британії, Німеччини та ін., починаючи з 2015 року і по сьогодні здійснюють спільну діяльність, спрямовану на надання та забезпечення середньострокової і довгострокової допомоги з відбудови регіонів, що постраждали внаслідок воєнних дій РФ на території України. Зокрема, низка міжнародних проектів спрямована на надання життєво необхідної гуманітарної допомоги населенню України, яке постраждало внаслідок війни та фінансової підтримки, в межах якої відбувалось надання грантів для започаткування або розширення власного бізнесу, що має суттєве значення для розвитку економіки ТГ. Отже, в контексті євроінтеграційних процесів нашої держави, надзвичайну роль у розвитку регіонів та громад України відіграє діяльність міжнародних організацій. Важливою є не тільки термінова й короткотермінова допомога від ЄС, а й підтримка системних змін в країні та, зокрема, ор-

ганізаційно-економічного розвитку на місцевому рівні.

В табл. 2 наведено змістовну характеристику елементів організаційної підсистеми організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ.

Прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ реалізується через функціонування організаційної підсистеми ТГ, основним завдання якої є ефективне стратегічне та безпекоорієнтоване управління ТГ з дотриманням принципів прозорості та партисипативності в управлінні та прийнятті рішень. Територіальна громада як організаційно-економічна система є відкритою, тобто перебуває під впливом зовнішнього середовища та змінює свій якісний стан. Зокрема, реакція системи управління супроводжується перетворенням її внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що в результаті приводить до розвитку громади. Процес організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ, з одного боку, полягає в тому, що залучення різних зовнішніх інституцій, наприклад, міжнародних організацій, Агенцій розвитку, державних та наукових установ тощо, які через відповідні інструменти впливають на внутрішні, а саме організаційну та економічну підсистеми ТГ, дають новий поштовх для розвитку. З іншого боку, сама система управління ТГ через ефективне використання внутрішніх наявних та зовнішніх залучених ресурсів забезпечує розвиток ТГ. Тому стабільного розвитку ТГ неможливо досягти без ефективного стратегічного управління та якісної розробки стратегічних програм розвитку ТГ.

Таблиця 2

Змістовна характеристика елементів організаційної підсистеми організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ

Елемент	Зміст
Умови функціонування системи управління ТГ	Наявність даних про громаду в повному обсязі та їх відкритість є важливою умовою для ефективного стратегічного планування та управління в ТГ, залучення міжнародних та інших інституцій до підтримки. У той же час, підвищення потенціалу громади та її конкурентоспроможності можливі за умови результативного управління ресурсами, для чого в громаді необхідна наявність управлінського потенціалу та відповідного кадрового резерву.
Наявність та якісний стан матеріально-технічних засобів для функціонування системи управління	Стан матеріально-технічних засобів та якість комунікаційних зв'язків для функціонування системи управління є пріоритетним чинником для результативного управління. Сучасні умови функціонування систем управління передбачають забезпечення виконавців необхідним сучасним обладнанням для зв'язку та наявність комфортних умов праці, що відповідають ергономіці (нові меблі, обладнання, сучасне програмне забезпечення, гарні умови праці тощо).
Цілі та стратегії	Зміст, та якість стратегії розвитку забезпечується на етапі підготовки на основі можливої експертної підтримки та залученням широкого кола стейкхолдерів до обговорення стратегії розвитку. Стратегія повинна враховувати інтереси всіх мешканців та стейкхолдерів, відповідати сучасним умовам та потребам громади, а також перспективам розвитку. Місія, стратегічні та операційні цілі повинні бути добре структурованими, корелювати з планом заходів та реальними потребами та пріоритетами громади, а також з обласною та національною стратегією розвитку.
Організаційна структура та розподіл повноважень	Оргструктура та повноваження системи управління повинні відповідати зовнішнім функціям. Організаційна структура управління та механізми її оновлення і актуалізації повинні бути якісними та чітко формалізованими, що виявляється у наявності сформованої оргструктури з якісним розподілом повноважень між функціональними підрозділами та посадовими особами місцевого самоврядування.
Організація процесу прийняття рішень та партисипативність	Наявність інструментів та механізмів партисипативної демократії (громадська рада, молодіжна рада, бюджет участі, система електронних петицій та запитів, публічні обговорення тощо), а також орієнтація системи управління на безпеку в громаді є важливою умовою для ефективності функціонування системи ухвалення рішень. У той же час, важливе значення має не тільки формальна наявність інструментів локальної демократії, а активне використання цих інструментів та механізмів, для чого мають бути створені умови для активної громадськості, зокрема швидка реакція на запити громади щодо створення та впровадження інструментів партисипативності та наявність площадок для публічного обговорення.
Система комунікацій	Головною характеристикою системи комунікацій в громаді є наявність та якість комунікацій, які мають бути двосторонніми (від влади – громаді і від громади – владі) та організовані на високому рівні, що передбачає оприлюднення на інформаційних ресурсах інформації стосовно діяльності місцевої влади, зокрема така діяльність повинна регулярно та систематично висвітлюватись на сайті міської (селищної) ради та сторінках в соціальних мережах. Разом з тим, якісним показником системи комунікацій є можливість участі представників громади в засіданнях місцевої ради (кожен представник громади може безперешкодно особисто взяти участь в засіданнях місцевої ради), а також інклюзивність щодо участі громадськості в засіданнях, що виражається у створенні певних умов за допомогою он-лайн трансляції або записів засідань з послідовним їх оприлюдненням тощо.

Відповідно до запропонованого прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ, економічна підсистема організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ представлена такими елементами (табл. 3).

У тому числі важливо розглядати та враховувати також такі важливі питання і характеристики як фінансова спроможність громади, що виражається кількістю прямих фінансових надходжень до бюджету громади, ефективністю управління фінансами громади та застосуванням партисипативного бюджету як нового фінансово-управлінського інструменту; співробітництво громад, що запроваджується з метою підвищення якості надання послуг населенню на основі досягнення спільних інтересів за допомогою реалізації спільних проєктів; розвиток під-

приємництва, який сьогодні є актуальним інструментом розвитку місцевої економіки та сприяє розкриттю економічного потенціалу громади; ресурсна база громади, що складається з фінансів громади, її природних ресурсів, матеріальних та нематеріальних компонентів, до яких, зокрема, належать земля, технології, комунальне господарство, суб'єкти господарювання тощо, та які за умови ефективного управління забезпечують розвиток ОТГ; інклюзивна економіка, сутність якої полягає у наданні рівних можливостей участі в економічному розвитку; інфраструктура громади, яка є основоположним базисом розвитку місцевої економіки; людські ресурси зі своїми професійними знаннями та навичками тощо.

Таблиця 3

Елементи економічної підсистеми організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ

Елементи	Зміст
Природно-ресурсний потенціал	Є важливим чинником розміщення продуктивних сил на території ТГ. Стан та наявність природно-ресурсного потенціалу громади відображається в економічному профілі територіальної громади. Спеціалістами органів управління ТГ оцінюється потенціал використання природних ресурсів, розробляються плани щодо його ефективного використання. Видобування природних ресурсів є значущим об'єктом управління, оскільки рентні платежі та екологічний збір спрямовуються на розвиток громади. Разом з тим, інформація про природні ресурси громади повинна бути у відкритому доступі, механізм розподілу природних ресурсів повинен бути зрозумілим, а інформація про розподіл рентної плати – прозорою.
Кадровий потенціал громади	Кадровий потенціал ТГ характеризується трудовими можливостями мешканців громади, наявністю у населення вищої або професійно-технічної освіти, відповідного кваліфікаційного рівня, здатністю до генерування ідей, створення інноваційних продуктів. Виражається наявністю економічно активного населення, що сприяє підвищенню самозайнятості населення та створенню нових суб'єктів господарювання, розвитку підприємництва та мікропідприємництва в громаді. Важливим завданням системи управління ТГ є об'єктивна оцінка кадрового потенціалу, його постійне оновлення та контроль за міграцією населення та рівнем зайнятості в громаді.
Економічна інфраструктура	Представлений територіальною структурою виробництва, яка повинна бути науково обґрунтованою, зокрема в громаді повинен існувати план розміщення промислових об'єктів центрів, вузлів, агломерацій, районів, економічних районів. Важливою складовою економічного потенціалу є наявність та якість транспортної інфраструктури, яка повинна бути представлена якісною дорожньою інфраструктурою, оновленим дорожньо-транспортним зв'язком між територіями, графіком маршрутів, наявністю автовокзалу, залізничних вузлів та станцій, а також повітряного сполучення. У тому числі важливою характеристикою є наявність доступу до мереж забезпечення (електроенергія, вода, сировина тощо), для чого в ТГ проводиться розробка дозвільної документації, технічних завдань для можливості доступу до вказаних мереж суб'єктам господарювання.
Розвиток підприємництва	Розвиток підприємництва характеризується наявністю та кількістю суб'єктів господарювання, що зареєстровані в ТГ. Підприємницька активність є головним джерелом наповнення місцевого бюджету. Для розвитку підприємництва важливою є наявність інституцій підтримки бізнесу, які повинні узгоджувати свою діяльність із стратегією розвитку громади. Значущим чинником для розвитку підприємництва є доступність додаткових фінансових ресурсів для розвитку бізнесу. Зокрема органами управління ТГ повинна бути затверджена програма фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в ТГ.
Відповідність послуг у громаді її потребам	Достатність послуг, які можна отримати в громаді забезпечується створенням якісної системи надання послуг, зокрема що стосується швидкої реєстрації бізнесу. Якісною характеристикою надання відповідних послуг є фаховість співробітників відповідних інстанцій та швидкість вирішення проблем, що виникають. Створена система надання послуг повинна бути економічно ефективною, покривати свої витрати та прагнути до збільшення доходів від діяльності.
Система бюджетування та фінансового менеджменту в громаді	Основною характеристикою системи бюджетування на місцевому рівні є його самодостатність, яка вимірюється ступенем його залежності від субвенцій та дотацій із державного бюджету. Одним із головних завдань управління бюджетом повинне бути спрямоване на забезпечення достатності бюджету для фінансування поточних витрат і витрат розвитку. Менеджмент системи бюджетування в ТГ також передбачає планування надходжень та витратків бюджету, його відповідність та орієнтацію на стратегію розвитку ТГ, використання можливостей залучення додаткових джерел фінансування (ДФРР, обласний бюджет, кошти міжнародної допомоги тощо). Особливе значення в процесі бюджетування в ТГ має партисипативність процесу бюджетування в ТГ, в ході якого повинне залучатись широким колом стейкхолдерів до планування та ухвалення бюджету громади. Для забезпечення якісного бюджетування в ТГ органи управління повинні проводити заходи з розширення інструментів та можливостей залучення мешканців до процесу бюджетування, зокрема впровадження партисипативного бюджету та забезпечення прозорості процесу бюджетування.

Так, фінансова спроможність адміністративно-територіальної одиниці визначається як "здатність забезпечувати надходження достатнього обсягу фінансових ресурсів та формування ефективної структури їх джерел, а також їх якісний розподіл та ефективне використання для подолання дестабілізаторів та досягнення стабільності соціально-економічного розвитку утворення у короткостроковій та довгостроковій перспективі" [6]. Для того, щоб територіальні громади могли виконувати функції, делеговані їм державою, вони отримують трансферти у вигляді

дотацій, субвенцій на розвиток освітньої, медичної, житлово-господарської сфери, культури та інфраструктури регіону тощо, що має основоположне значення для фінансової спроможності ТГ. Крім того, до бюджетів ТГ зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб, акцизний податок, єдиний податок, податок на нерухоме майно, рентна плата та інші надходження.

Всі базові дотації та субвенції, які отримують громади, переважно йдуть на поточні витрати (зарплати бюджетному сектору, утримання комуналь-

них підприємства, оплата комунальних платежів тощо), при цьому питання фінансування розвитку громади залишається не вирішеним. Також виникає питання управління та адміністрування місцевими фінансами з метою забезпечення розвитку ТГ. Сьогодні в нашій державі відсутній досвід управління фінансами територіальної громади, тому цей чинник дещо обмежує підтримання високого темпу реформування місцевих фінансів та спричиняє труднощі у вирішенні поточних проблем управління фінансами ТГ. Ураховуючи те, що домінуючим критерієм формування ТГ виступають фінансові ресурси, рівень забезпечення громади цим ресурсом та ефективність його використання значною мірою детермінують рівень її економічного розвитку. На рівні громад управління фінансами має передбачати не тільки покриття поточних видатків на утримання апарату управління, освіти, медицини, комунального господарства, а й відповідати цілям розвитку громади, які відображені в стратегіях та планах соціально-економічного розвитку ТГ.

Метою функціонування системи управління ТГ є забезпечення організаційно-економічного розвитку громади, що виражається у підвищенні добробуту та умов життя для мешканців. Результати застосування запропонованого підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ будуть виявлятися у різних сферах, де мешканці отримують відповідні послуги (табл. 4).

На наш погляд, реалізація запропонованого підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ сприятиме досягненню зазначених ре-

зультатів за відповідними сферами, але крім зазначеного можна очікувати досягнення певних додаткових результатів:

- посиленню організаційної, економічної, фінансової спроможності громад та органів управління ТГ;

- прозорості процесів планування економічного розвитку громад та застосування практики партисипативного управління, зокрема у сфері бюджетування;

- підвищенню якості життя та забезпеченню рівних можливостей мешканцям громади;

- зростанню інвестиційної привабливості ТГ;

- підвищенню узгодженості дій органів управління ТГ, суб'єктів господарювання та активних мешканців громади;

- досягненню цілей, визначених в Стратегії розвитку ТГ;

- підвищенню рівня безпеки та стійкості інфраструктури до загроз в умовах трансформацій у нестабільному зовнішньому середовищі.

Сучасні виклики зумовлюють наявність у фахівців органів управління ТГ відповідних професійних знань щодо управління фінансами та ресурсами ТГ, оцінювання потреб, спроможності та потенціалу ТГ в наданні соціально-економічних послуг, вміння визначити сильні сторони та сфери для вдосконалення, аналізувати та прогнозувати потреби у сферах розвитку громади, розробляти плани вирішення соціально-економічних проблем на засадах цілісного та системного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ.

Таблиця 4

Очікувані результати від реалізації запропонованого підходу за сферами розвитку

Сфера	Зміст очікуваних результатів
Соціальна	Підвищення якості надання соціальних послуг, зокрема забезпечення своєчасності надання та виплати різних видів державної допомоги; збільшення кількості реалізації програм щодо підтримки різних категорій населення, підвищення рівня відчуття безпеки в ТГ, зменшення конфліктів в громаді.
Адміністративна	Розвиток системи надання адміністративних послуг для забезпечення задоволеності мешканців громади якістю та доступністю. Покращення кадрового забезпечення сфери надання адміністративних послуг.
Культура та спорт	Покращення умов для розвитку у сфері культури та спорту, зокрема розвиток та підвищення ефективності функціонування мережі закладів культури та спорту в ТГ; підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення закладів культури та спорту в громаді; створення умов для творчого розвитку особистості.
ЖКГ, транспорт і зв'язок	Поліпшення житлових і соціально-побутових умов для мешканців громади, покращення стану об'єктів дорожньої інфраструктури, забезпечення транспортного сполучення між всіма населеними пунктами об'єднаної громади; підвищення якості та територіальної доступності.
Освітня	Надання якісної, сучасної та доступної освіти. Створення інклюзивних умов та забезпечення шкіл сучасним обладнанням, оптимізація існуючої мережі закладів освіти, поліпшення матеріально-технічної бази в сфері освіти та створення сучасного освітніх просторів.
Медична	Підвищення якості надання медичних послуг мешканцям ТГ, зокрема вчасне реагування та недопущення виникнення і масового поширення інфекційних хвороб, оптимізація розташування медичних закладів для надання якісних та доступних медичних послуг, поліпшення їхньої матеріально-технічної бази.
Економічна	Підвищення економічної активності та конкурентоспроможності ТГ, розширення ринків збуту продукції та послуг у громаді, впровадження інвестиційних проєктів за різними видами економічної діяльності, створення інноваційних кластерів та інноваційних виробництв, збільшення доступності фінансових ресурсів.
Фінансово-бюджетна	Зміцнення спроможності місцевого бюджету, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, збільшення надходжень до бюджету ТГ від ефективного управління ресурсами та використанням сучасних інструментів партисипації, залучення коштів міжнародної та державної допомоги.

Висновки. Таким чином, запропонований прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ТГ передбачає взаємодію системи управління ТГ із зовнішніми інституціями, діяльність яких спрямована на підтримку розвитку ТГ шляхом надання експертної, консультативної, фінансової, матеріальної та нематеріальної допомоги та певну сукупність прийомів та способів управлінського впливу на організаційну та економічну підсистему ТГ, ефективність якого виявляється у підвищенні якісних показників життя населення громади, як результат розвитку відповідних соціально-економічних сфер впливу органів управління ТГ.

Л і т е р а т у р а

1. Садеков А. А., Цурик В. В. Управление предприятием в условиях кризиса : монография. Донецк : ДонГУЭТ, 2006. 178 с.
2. Шилова О. Ю. Організаційно-економічне забезпечення розвитку підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Донецький національний технічний університет. Донецьк, 2009. 24 с.
3. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська та ін. ; Децентралізація публічної влади. 2012. 128 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / гол. редкол. В. І. Шинкарук та ін.; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. К. : Абрис, 2002. 742 с.
5. Білоус Я. Ю. Теоретичні аспекти організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України. *Ефективна економіка*. 2022. № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10052>. (дата звернення: 26.10.2022).
6. Михайлів Г. Фінансова спроможність соціально-економічного розвитку регіональних суспільних систем. *Економічний аналіз*. №7. 2010. С. 97-99.

R e f e r e n c e s

1. Sadekov A. A., Tsuryk V. V. Upravlenye predpriyatyyem v uslovyiakh kryzysa : monohrfyia. Donetsk : DonHUET, 2006. 178 s.
2. Shylova O. Yu. Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku pidpriemstva : avtoref. dys... kand. ekon. nauk : 08.00.04 / Donetskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet. Donetsk, 2009. 24 s.
3. Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy / O. Boryslavska ta in. ; Detsentralizatsiia publichnoi vlady. 2012. 128 s.
4. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk / hol. redkol. V. I. Shynkaruk ta in.; Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy. K. : Abrys, 2002. 742 s.
5. Bilous, Y. (2022), "Theoretical aspects of organizational and economic support of development of territorial communities of Ukraine", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10052> (Accessed 26 Oct 2022).
6. Mykhailiv H. Finansova spromozhnist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionalnykh suspilnykh system. *Ekonomichnyi analiz*. №7. 2010. S. 97-99.

Halhash R.A., Semenenko I.M., Bilous Y.Y., Ivchenko Y.A. Development of an applied approach to the organizational and economic support for the development of the Ukraine territorial communities

This article proposes an applied approach to organizational and economic support for development, which will embody a set of methods and ways of influencing the development of territorial communities. To develop and implement an applied approach to the organizational and economic support for the development of territorial communities, the main tasks of the functioning of the territorial community management system are taken into account, among which the most important are the support of the development of the territorial community in the sphere of economy and finance, administrative services, and in social, educational, medical, housing economic, cultural spheres, etc., which should be reflected in the results of organizational and economic support for development. The proposed applied approach to the organizational and economic support for the development of territorial communities involves the interaction of territorial communities, as an organizational and economic system, with external institutions whose activities are aimed at supporting the development of territorial communities by providing expert, consulting, financial, material and non-material assistance.

The article presents a meaningful description of the elements of the organizational and economic subsystems of organizational and economic support for the development of territorial communities, which made it possible to formulate the expected results from the implementation of the proposed approach in the spheres of development of territorial communities. It is noted that modern challenges require the availability of experts in territorial community management bodies with appropriate professional knowledge regarding the management of finances and resources of territorial communities, assessment of the needs, capacity and potential of territorial communities in the support of social and economic services, the ability to identify strengths and areas for improvement, analyze and forecast needs in the spheres of community development, develop plans for solving socio-economic problems based on a holistic and systemic approach to organizational and economic support for the development of territorial communities. Therefore, an applied approach to the organizational and economic support for the development of territorial communities will be useful for local self-government bodies to use further, since it is within their functional responsibilities to ensure the development of local territorial communities.

Key words: *Development, territorial community, organizational and economic support, subsystem, applied approach.*

Галгаш Руслан Анатолійович – д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи, економіки та розвитку Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Семененко Інна Максимівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Білоус Яна Юрївна – PhD, доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Івченко Юлія Анатоліївна – старший викладач кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-13-19>

УДК 339.1:339.9:659.4

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ РИНКУ ТА ЗАПУСКУ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ: ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ

Корсунова К.Ю.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKET RESEARCH AND LAUNCHING ADVERTISING CAMPAIGNS: EFFECTIVE METHODS AND ETHICAL ASPECTS FOR INTERNATIONAL MARKETING

Korsunova K.Y.

В представленій роботі проаналізовано основні тенденції розвитку штучного інтелекту в розрізі сучасного інструментарію міжнародного маркетингу. Сучасні маркетологи шукають нові способи знайти ідеальну аудиторію клієнтів. Однак середовище міжнародного маркетингу зараз дуже швидко змінюється, тому з кожним роком охопити клієнтів стає все важче. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, має вирішальне значення для отримання результатів.

При правильному підході маркетологи можуть використовувати штучний інтелект, щоб трансформувати свою маркетингову програму, вилучаючи найцінніші факти з бази даних і впливаючи на них онлайн. Сучасні платформи штучного інтелекту можуть приймати рішення в рекордно короткі терміни та визначати найкращий розподіл коштів між медіа-каналами, а також виконувати аналіз найефективніших місць для розміщення реклами, щоб послідовно й ефективно залучати клієнтів і максимізувати вплив кампаній.

Нейронні мережі можна використовувати для доставки персоналізованого контенту клієнтам на певних етапах їхнього життєвого циклу. Штучний інтелект також може стати в нагоді для виявлення клієнтів, які потенційно можуть відмовитися від подальшої взаємодії, і надіслати їм інформацію, яка допоможе знову зацікавитися брендом.

Багатьом організаціям важко встигати за всіма даними, які створюють цифрові кампанії, тому складно прив'язати успіх до конкретних кампаній. Платформи штучного інтелекту надають детальне уявлення про стратегії, які працюють, щоб ці дані можна було тиражувати за різними каналами та відповідним чином розподіляти бюджет.

Штучний інтелект може виконувати тактичний аналіз у багато разів швидше, ніж людина, і застосовувати машинне навчання, щоб швидко робити висновки на основі кампанії та контексту клієнта. Це дає членам команди час зосередитися на стратегічних ініціативах, які потім можна використовувати в маркетингу за допомогою нейронної мережі. Завдяки штучному інтелекту маркетологам більше не потрібно чекати завершення реклам-

ної кампанії, щоб прийняти рішення, вони можуть застосувати онлайн-аналітику, щоб зробити кращий вибір медіа та маркетингової компанії цілому.

Ключові слова: *діджиталізація, штучний інтелект, конфіденційність даних, digital маркетинг, інновації, інтеграція, інформатизація, нейронні мережі.*

Вступ. Менеджери з маркетингу приймають рішення щодо продуктів, брендів, реклами, рекламних акцій, ціни та каналів збуту на основі глибоких знань про клієнтів. Результати маркетингових рішень залежать від поведінки інших учасників, таких як конкуренти, постачальники та посередники. Крім того, важливу роль відіграють такі невизначені фактори, як загальна економіка, стан фінансового сектору та (міжнародні) політичні події. Прийняття маркетингових рішень стосується не лише тактичних інструментів комплексу маркетингу (добре відомі 4P) [1], а й стратегічних питань, таких як розробка продуктів та інновацій, а також довгострокових рішень щодо позиціонування, сегментації, розширення та зростання.

Деякі маркетингові проблеми відносно добре структуровані (особливо більш тактичні проблеми комплексу маркетингу), але є також багато слабо структурованих або навіть погано структурованих проблем.

Багато маркетингових явищ можна виразити в цифрах, наприклад продажі (в одиницях або доларах), частка ринку, ціна, витрати на рекламу, кількість торгових посередників, утримання/відтік, цінність клієнтів тощо. Такі змінні можна обчислити, а їхні взаємозв'язки можна бути кількісно визначеним. Однак у маркетингу також є багато якісних проблем, особливо більш стратегічних. Таким чином, окрім обчислень, прийняття маркетингових рішень також передбачає значний ступінь судження

та інтуїції, у яких знання, досвід і досвід професіоналів відіграють важливу роль.

Зрозуміло, що прийняття маркетингових рішень є поєднанням аналізу та оцінки. Як ми побачимо нижче, аналітична частина прийняття маркетингових рішень добре обслуговується багатою колекцією складних математичних моделей і процедур для оцінки й оптимізації, які підтримують прийняття маркетингових рішень. Однак це набагато менше стосується оцінювальної частини, де знання та досвід відіграють важливу роль. Питання полягає в тому, чи може придбання та використання знань і досвіду особами, які приймають маркетингові рішення, і їх застосування до реальних проблем маркетингу також отримати користь від відповідних технологій підтримки прийняття рішень, наприклад штучного інтелекту (ШІ).

Безумовно, ШІ потенційно може зробити важливий внесок у прийняття маркетингових рішень. Однак поки що цей потенціал реалізований лише в дуже обмеженій мірі. Отже, основною метою цієї статті є детальний розгляд можливостей штучного інтелекту в міжнародному маркетингу, методи дослідження ринку на основі ШІ, підведення підсумків, що було досягнуто на даний момент, і обговорення перспективи на майбутнє.

Аналіз основних досліджень та публікацій.

У сучасному світі, комплексний аналіз міжнародного маркетингу є надзвичайно важливим для підприємств, які мають глобальну присутність. У цьому контексті, дослідження штучного інтелекту стає все більш важливим, оскільки він може забезпечити необхідну підтримку маркетингових стратегій та поліпшити процес прийняття рішень.

Дослідження виконані із застосуванням методів наукової абстракції, аналізу і синтезу, абстрактно-логічних (теоретичні узагальнення, критичний аналіз публікацій, формування висновків), порівняльного аналізу (здійснення аналізу й характеристики штучного інтелекту, його впливу на міжнародний

маркетинг), абстрагування та конкретизації, що стали базовими для узагальнення тенденцій міжнародного маркетингу в теорії.

Починаючи з Алана Тюрінга та його Тюрінг Тесту в 1950-х роках, науковці по всьому світу почали розвивати штучний інтелект. Наприклад, Джон Маккарті запровадив термін у 1955 році, а в наш час розробки на цьому полі продовжуються українськими та зарубіжними вченими, такими як В. Глушков, О. Кухтенко, В. Скурихін, В. Коваль, В. Гладун, Ф. Котлер, У. Хенсон, А. Хартман та інші.

Штучний інтелект може бути корисним для маркетологів, адже він може аналізувати великі обсяги даних та забезпечувати інсайти для підтримки маркетингових стратегій. Однак, на даний момент, технологія ШІ ще не досягла свого повного потенціалу, тому виникає низка питань та нюансів у застосуванні ШІ маркетологами для дослідження ринку, які потребують подальшого вивчення та дослідження.

Мета. Метою статті є визначення методів дослідження ринку на основі штучного інтелекту у міжнародному маркетингу, а також аналіз та врахування етичних проблем при використанні технології ШІ маркетологами, а саме конфіденційність та захист даних.

Матеріали та результати дослідження.

За останні 60 років маркетинг перетворився з орієнтованого на продукт на орієнтованого на споживача, а потім орієнтований на гуманні проблеми споживачів. Marketing 4.0 – це спроба поглянути на маркетинг у різних вимірах [2]. Тоді як одностороння комунікація домінує в традиційному маркетингу, Marketing 4.0 дозволяє споживачам брати участь у маркетингу, змінюючи підхід до маркетингу зв'язків і технологій, прийняття мінливих ролей традиційного та цифрового маркетингу (Kotler et al., 2003; Ertuğrul & Deniz, 2018). В таблиці нижче наглядно наведено еволюцію маркетингу.

Таблиця

Еволюція глобального маркетингу

	Маркетинг 1.0	Маркетинг 2.0	Маркетинг 3.0	Маркетинг 4.0
Ціль	Продати продукт	Задоволення клієнта	Зробіть світ кращим	Створення майбутнього з сьогоднішнього дня
Сила можливостей	Промислова революція	Інформаційні технології	Нова хвиля технологій	Кібернетична революція і Web 4.0
Ключова маркетингова концепція	Розробка продукту	Диференціація	Цінності	Виготовлення під замовлення та вчасно
Ціннісні пропозиції	Функціональна	Функціональна та емоційна	Функціональна, емоційна та духовна	Функціональна, емоційна, духовна та самотворча
Взаємодія з клієнтами	Багаторазові операції	Відносини один до одного	Співпраця від кількох до багатьох	Спільне створення та співпраця

Штучний інтелект є гарячою темою в маркетингу, можна стверджувати, що саме поява ШІ та перші кроки використання цієї технології в маркетингу стали наступним рубежем розвитку маркетингу в цілому.

У 2020 році ринок технологій штучного інтелекту в маркетингу оцінювався в трохи більше 12 мільярдів доларів. А у 2022 році вже розмір глобального ринку штучного інтелекту (ШІ) оцінювався у 119,78 мільярдів доларів США, і очікується, що він досягне 1591,03 мільярда доларів США до 2030 року із зареєстрованим CAGR 38,1% з 2022 по 2030 рік. Однак поточний розмір ринку не розкриває справжній потенціал ШІ, пов'язаного з маркетингом. Це стає зрозумілим лише враховуючи прогнози зростання [3].

Штучний інтелект – це широкий термін, який охоплює великий спектр різних технологій. Поняття штучного інтелекту означає технологію, яка намагається імітувати людський інтелект. Штучний інтелект включає широкий спектр можливостей, таких як голос, розпізнавання зображень, машинне навчання та семантичний пошук.

Сьогодні бренди конкурують у цифровому світі, досліджують і працюють над тим, як інтегрувати технології штучного інтелекту, які стали найважливішою вимогою цифрового маркетингу, у маркетингові стратегії своїх брендів. Оскільки технології штучного інтелекту дозволяють клієнтам бути більш безперебійними, зменшують витрати та надають можливість аналізувати весь процес досвіду в режимі реального часу (Cannella, 2018).

Щоб привернути інтерес клієнтів, збільшити віддачу та забезпечити персоналізований досвід клієнтів, вони витрачають багато часу на розробку сервісів чат-ботів і програм штучного інтелекту. Штучний інтелект є ідеальним рішенням для компаній роздрібною торгівлі, які збирають і зберігають дані клієнтів, щоб надавати персоналізований досвід. Завдяки зібраним даним він може сегментувати багато окремих заголівків від дизайну веб-сайтів до продуктів, які вони продають, від взаємодії аудиторії до вмісту, яким вони діляться, і має можливість розвиватися за допомогою аналізу штучного інтелекту. Таким чином, компанії, які мають можливість краще пізнати своїх клієнтів, мають можливість підняти свої бренди та клієнтів на крок вперед, розробляючи досвід, який відповідає очікуванням їхніх клієнтів.

Зрештою, штучний інтелект, застосований до маркетингових стратегій підприємства, прокладає шлях до прибуткових і ефективних продажів (Kotler et al, 2003). Уже в сучасному секторі роздрібною торгівлі більшість інструментів взаємодії з клієнтами підтримуються технологіями штучного інтелекту, а інтелектуальні кампанії з покращення клієнтського досвіду створюються та керуються на основі довгострокових відносин із клієнтами. Таким чином, підтримка користувацького досвіду за допомогою штучного інтелекту як у цифровому, так і у фізичному житті дозволяє підприємствам спілкуватися зі свої-

ми клієнтами ефективніше та результативніше (Yilmaz, 2018).

Існує безліч застосувань штучного інтелекту в споживчому та бізнес-просторах, від Siri та Apple до DeepMind від Google. Siri, наприклад, використовує обробку природної мови (NLP) для інтерпретації голосових команд і відповідної відповіді. З іншого боку, DeepMind від Google використовує глибоке навчання. Він здатний встановлювати зв'язки та досягати значень, не покладаючись на заздалегідь визначені алгоритми поведінки, натомість навчаючись на досвіді та використовуючи необроблені дані як вхідні дані. Фактично, застосовуючи висновки DeepMind, Google зміг підвищити ефективність своїх власних центрів живлення, зменшивши енергію, що використовується для охолодження, на 40% [4].

Штучний інтелект перетворюється на технологію, без якої неможливо обійтися в сучасному бізнесі. Малі та великі підприємства використовують цю технологію, щоб підвищити ефективність бізнес-процесів і забезпечити розумнішу, більш спеціалізовану взаємодію з клієнтами.

У сучасному світі доступні величезні обсяги даних, що стає суттєвим фактором, який робить багато процесів значно більш складними, якщо їх виконувати вручну. Така ситуація змушує багатьох людей відмовлятися від цінної інформації і довірятися лише своїй інтуїції. Однак, в такому випадку, найімовірніше, ми не досягнемо проникливих результатів.

Цифровий маркетинг щодня стикається з низкою важливих запитань: кому звернутися, що надіслати, коли публікувати та на якому каналі мати більше охоплення? Відповісти на ці запитання дуже важливо для того, щоб залучити нових клієнтів, стимулювати продажі та створити успішний бренд [5]. І саме тут штучний інтелект може стати потужним інструментом, який зможе надати вичерпні відповіді на всі ці запитання.

Завдяки штучному інтелекту, маркетологи отримують змогу змінити свій підхід до проведення кампаній, а також до їх вимірювання та оцінки ефективності. Це дозволить підвищити якість і результативність рекламних кампаній. Таким чином, штучний інтелект буде визначати, яким буде сучасний та майбутній цифровий маркетинг.

Методи та способи дослідження ринку на основі штучного інтелекту (AI) можуть допомогти компаніям отримати важливі дані і відповіді на складні запитання про споживачів та ринок. Нижче виділені основні з них:

1. Аналіз соціальних медіа.

Штучний інтелект може використовувати натуральну мову, щоб аналізувати повідомлення, коментарі та відгуки користувачів соціальних мереж про продукти, бренди та конкурентів. За допомогою ШІ можна зібрати та проаналізувати велику кількість даних, що неможливо зробити вручну, щоб зрозуміти думки та настрої цільової аудиторії [6].

2. Аналіз даних про продажі та поведінку споживачів.

Системи ШІ можуть виявити тенденції та зв'язки між різними факторами, такими як реклама, ціни, промоакції, відгуки користувачів тощо, щоб зрозуміти, які чинники впливають на поведінку споживачів та їх вибір продуктів.

Користувачі залишають крихти особистих даних під час взаємодії в Інтернеті. Незалежно від того, чи роблять вони покупки, публікують чи переглядають, дані збираються на кожному кроці. Зараз програми штучного інтелекту обробляють ці величезні цифри та вивчають «онлайн-поведінку» та «цифрову ідентичність» користувачів. Платформи збирають і зберігають усі види аналітики як частину аналізу моделей клієнтів, щоб розробляти автоматизовані системи та профілі клієнтів для націлювання на певні ринки. Схоже, що в найближчому майбутньому комп'ютери зможуть ще точніше аналізувати поведінку та профілі клієнтів, таким чином маючи змогу, по суті, виконувати «власну» стратегію охоплення, створюючи копію, яка відповідає голосам клієнтів, за якими вони спостерігають онлайн [7].

3. Прогнозування попиту на продукти та послуги, враховуючи різні фактори, такі як сезонність, погода, кількість конкурентів тощо.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у зборі більшої кількості особистої інформації про потенційного клієнта, що полегшує маркетологам проведення цілеспрямованої кампанії [8]. З кожним клацанням миші, коли користувач переглядає вебсторінку, генеруються та збираються нові дані для аналізу штучного інтелекту. Ці дані є цінними для маркетолога, щоб оптимізувати інформацію. Більш того, це дозволить компаніям планувати виробництво та запаси продуктів, що забезпечить їм конкурентну перевагу.

4. Розробка персоналізованих пропозицій для споживачів. Вони можуть аналізувати дані про споживачів, такі як їхні інтереси, попередні покупки та поведінку, щоб підібрати продукти та пропозиції, які відповідають запитам потенційним користувачам.

5. Генерація потенційних клієнтів.

Штучний інтелект фактично перебирає купи даних, щоб знайти ідеальних клієнтів і навіть колег на основі інформації, яку він уже має, і програми, яку використовує. Що ще більш захоплююче, він також може передбачити або оцінити, наскільки актуальним є даний потенційний клієнт. Отже, для цілей B2B або навіть підбору персоналу це може заощадити багато часу та енергії лише на базовому пошуку, залишаючи маркетологу більше часу для таких речей, як презентації та продажі [9].

6. Чат-боти.

Чат-боти – це програми на основі штучного інтелекту, які взаємодіють з користувачами в середовищі природної мови. Ці програми швидко стають головною сферою інтересу для маркетологів, оскільки зростаючий обсяг трафіку соціальних мереж

відбувається через служби приватних повідомлень, такі як WhatsApp і Facebook Messenger. Більшість цифрових маркетологів розглядають чат-ботів як спосіб надання персоналізованого обслуговування клієнтів у великих масштабах.

7. Автоматизоване створення контенту.

Багато брендів використовують ШІ для автоматизації створення контенту. Завдяки цій технології створення контенту відбувається швидше та легше. Наприклад, світовий виробник напоїв Coca Cola використовує штучний інтелект для автоматизації своїх рекламних наративів [10]. Створення логотипів і музичних сценаріїв відбувається в тандемі з контекстом автоматично.

8. Удосконалення реклами.

ШІ також використовується для вдосконалення реклами та її показу. За словами маркетологів, Google і Facebook контролює понад 60% усіх PPC кампаній (PPC – pay per click / вартість за клік) у Сполучених Штатах. Штучний інтелект може допомогти рекламодавцям знайти нові рекламні канали для своїх PPC-кампаній [11]. Ці канали не можуть використовуватися конкурентами, тому штучний інтелект пропонує конкурентну перевагу рекламодавцям.

9. Розпізнавання образів.

Однією з найцікавіших і, можливо, найважливіших розробок у сфері ШІ є розпізнавання зображень. Тепер комп'ютери здатні ідентифікувати та розпізнавати прості об'єкти та сценарії. Хоча ці здібності незначні в порівнянні з людським зором і сприйняттям, ці будівельні блоки комп'ютерного зору уможливили деякі важливі технологічні розробки та продовжують це робити. Розпізнавання зображень допомагає маркетологам знаходити візуальні елементи в соціальних мережах, навіть якщо вони не супроводжуються відповідним підписом.

10. Електронний маркетинг.

Штучний інтелект робить email-маркетинг ще кращим як для маркетолога, так і для його клієнта. Штучний інтелект може використовувати дані для створення персоналізованих електронних листів для кожного з передплатників компанії на основі їхніх попередніх взаємодій із брендом [12]. Його можна налаштувати залежно від того, який вміст вони споживали, що є в їх списку побажань, на яких сторінках вони проводили найбільше часу тощо.

11. Доповнена реальність.

Ще одним аспектом штучного інтелекту, який має потенціал для кращого задоволення клієнтів, є доповнена реальність (AR). Доповнена реальність може надати клієнту можливість побачити та відчути продукцію перед онлайн-покупкою. Впровадження такої технології безперечно може стимулювати кращу та швидшу реакцію клієнта, що зрештою відобразиться на прибутках.

Використання штучного інтелекту в міжнародному маркетингу пов'язане з етичними міркуваннями, які необхідно враховувати, щоб гарантувати, що автоматизація не підриває людські цінності

та добробут суспільства. Деякі з етичних міркувань ШІ в міжнародному маркетингу включають:

- Конфіденційність. Системи ШІ збирають величезну кількість даних про споживачів, що може викликати занепокоєння щодо конфіденційності. Компанії повинні гарантувати, що зібрані дані використовуються етично та відповідно до законів про захист даних [13].

- Упередженість: системи ШІ можуть бути упередженими, якщо вони навчаються на упереджених даних або якщо їхні алгоритми непрозорі. Компанії повинні гарантувати, що їхні системи ШІ є неупередженими та прозорими, щоб уникнути дискримінації та шкоди певним групам людей.

- Прозорість: компанії повинні бути прозорими щодо використання штучного інтелекту в міжнародному маркетингу [14]. Споживачі мають право знати, як використовуються їхні дані та як щодо них приймаються рішення.

- Взаємодія людей: системи штучного інтелекту повинні бути розроблені таким чином, щоб покращувати взаємодію людей, а не замінювати її. Компанії повинні переконатися, що їхні системи штучного інтелекту не замінюють взаємодію людини з клієнтами, що є важливим для побудови довіри та лояльності.

- Підзвітність: компанії повинні нести відповідальність за рішення, прийняті їхніми системами ШІ. Вони повинні мати чітку політику та процедури, щоб гарантувати, що їхні системи ШІ використовуються етично та відповідно до правил.

Захист конфіденційності - AI і ML покладаються на доступ до великої кількості даних клієнтів, щоб розпізнавати закономірності та прогнозувати потенційну поведінку. Незважаючи на свої широкі можливості, ці технології не можуть контролювати себе. Вони аналізуватимуть будь-які надані їм дані. Маркетологи повинні переконатися, що їхні методи збору та використання даних є не лише етичними. Вони також повинні відповідати чинному законодавству про конфіденційність і захист даних, наприклад GDPR Європейського Союзу або Каліфорнійський закон про конфіденційність споживачів.

Також потрібно звернути особливо уважно на безпеку роботи для маркетологів, в часи швидких темпів зростання додатків на основі ШІ. Це важливе занепокоєння обговорювалися у зв'язку з програмним забезпеченням ChatGPT від OpenAI [15]. Звичайно, неможливо повністю передбачити, куди рухається індустрія маркетингу, але більшість експертів вважають, що AI та ML змінять існуючі робочі місця, а не замінять їх.

Висновок. Отже, можна стверджувати, що штучний інтелект змінює не лише підхід до маркетингу, а й кожен аспект нашої повсякденної діяльності. Це створює нові можливості та відкриває нові горизонти у розвитку бізнесу та суспільства в цілому.

Традиційні маркетингові або вихідні маркетингові кампанії набагато менш ефективні в залу-

ченні та утриманні клієнтів, ніж колись. Штучний інтелект важливий для отримання стабільної конкурентної переваги в цьому постійно підключеному світі реального часу, де маркетологи повинні забезпечувати безперервну індивідуальну взаємодію з клієнтами, орієнтовану на розуміння, на індивідуальній основі.

Бренди, які зрозуміли важливість штучного інтелекту та впровадили правильну систему для масштабування, успішно створюють конкурентну перевагу, яку дуже важко відтворити. Оскільки штучний інтелект - це не технологія, а надання ідеального поєднання вмісту з контекстом.

Більше того, маркетологи можуть працювати більш ефективно та результативно, щоб принести користь брендам, які вони представляють. Тож, щоб збалансувати автоматизацію та людську взаємодію в міжнародному маркетингу, компанії повинні враховувати етичні наслідки штучного інтелекту та розробляти стратегії, які віддають перевагу людським цінностям і добробуту суспільства. Вони також повинні залучати зацікавлених сторін, включаючи клієнтів, до розробки та впровадження систем ШІ, щоб переконатися, що їх використання є етичним і прийнятним для всіх залучених сторін.

Л і т е р а т у р а

1. Котлер Ф. Маркетинг 4.0: перехід від традиційної до цифрової твердої палітурки / КМ-БУКС/ 2016 р/ с.208
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспрес-курс/Ф. Котлер; за ред. С. Г. Божук [пров. з англ.]. - [2-ге вид.]. - СПб. : Пітер, 2006. - 464 с.
3. Artificial Intelligence (AI) Market [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.precedenceresearch.com/artificial-intelligence-market>
4. Птащенко О.В. Використання маркетингових інструментів для забезпечення позиціонування високотехнологічної продукції / О. В. Птащенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. - №4 (19) - 2017. - Харків: ХНАДУ, 2017 - 168 с. (С.147-153)
5. 5 способів ШІ змінює досвід клієнтів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2019/04/16/5-waysai-is-transforming-the-customer-experience/?sh=55da8158465a>
6. Квілінський А., Трушкіна Н. (2017) Розвиток цифрового маркетингу в умовах трансформаційних змін. Дослідження та інновації: збірник наукових статей. Корнельський університет, Ітака, Нью-Йорк, США. Нью-Йорк: Видавництво Йонана.
7. Тенденції цифрового маркетингу: що чекає в майбутньому. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dqindia.com/digital-marketing-trends-future-holds/>
8. International marketing as an effective tool of increasing enterprise competitiveness / О. В. Птащенко, О.Г. Зима, К.С. Костіна, М.В. Лаврінченко// Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля/ 3 (267), 2021, с. 128-13

9. Марінчак, К. Л. М., Форрест, Е., Хоанка, Б. (2018). Вплив штучного інтелекту та віртуальних персональних помічників на маркетинг. В Енциклопедії інформаційних наук і технологій, 4 видання (стор. 5748-5756). IGI глобальний.
10. 6 найбільших проблем для успіху маркетингу ШІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://marketinginsidergroup.com/artificial-intelligence/biggestchallenges-to-ai-marketing-success/>
11. Sun, Z., Sun, L. і Strang, K. (2018). Big data analytics services for enhancing business intelligence. Journal of Computer Information Systems, 58(2), 162-169.
12. Як цифровий маркетинг впливає на споживачів? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://candentseo.com/how-digital-marketing-affects-consumerbehaviour/>
13. From data to action: How marketers can leverage AI, Business Horizons 63(2), 2019, DOI:10.1016/j.bushor.2019.12.002
14. Сьюї Ю. С. (2020). Обслуговування клієнтів AI: складність завдань, здатність вирішувати проблеми та намір використання. Австралазійський маркетинговий журнал, 189-199
15. Безпека бізнес-процесів та ділових комунікацій в умовах діджиталізації / К.Г. Наумік-Гладка, О.В. Птащенко, Д.Ю. Євсєєв// Журнал стратегічних економічних досліджень/ 2022
9. Digital Marketing Trends: What the Future Holds. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.dqindia.com/digital-marketing-trends-future-holds/>
10. Sun, Z., Sun, L. and Strang, K. (2018). Big data analytics services for enhancing business intelligence. Journal of Computer Information Systems, 58(2), 162-169.
11. 5 ways AI is changing the customer experience. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2019/04/16/5-waysai-is-transforming-the-customer-experience/?sh=55da8158465a>
12. From data to action: How marketers can leverage AI, Business Horizons 63(2), 2019, DOI:10.1016/j.bushor.2019.12.002
13. Artificial Intelligence (AI) Market [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.precedenceresearch.com/artificial-intelligence-market>
14. Xu Y. S. (2020). AI customer service: task complexity, problem-solving ability, and usage intent. Australasian Journal of Marketing, 189-199
15. Security of business processes and business communications in conditions of digitalization / K.G. Naumik-Hladka, O.V. Ptashchenko, D.Yu. Yevseev// Journal of strategic economic research/ 2022

References

1. Kotler F. Marketing 4.0: transition from traditional to digital hardcover / КМ-БУКС/ 2016/ p.208
2. Kotler F. Marketing management. Express course/F. Kotler; under the editorship S. G. Bozhuk [prov. from English]. - [2nd ed.]. - St. Petersburg : Peter, 2006. - 464 p.
3. Ptashchenko O.V. The use of marketing tools to ensure the positioning of high-tech products / O. V. Ptashchenko // Problems and prospects of entrepreneurship development: Collection of scientific papers of the Kharkiv National Automobile and Road University. – No. 4 (19) – 2017. – Kharkiv: Khnadu, 2017 – 168 p. (p. 147-153)
4. International marketing as an effective tool of increasing enterprise competitiveness / O. V. Ptashchenko, O. G. Winter, K.S. Kostina, M.V. Lavrinchenko// BULLETIN OF THE EASTERN UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY named after Volodymyr Dahl/ 3 (267), 2021, p. 128-13
5. Marinchak, K. L. M., Forrest, E., Hoanka, B. (2018). The impact of artificial intelligence and virtual personal assistants on marketing. In Encyclopedia of Information Sciences and Technologies, 4th edition (pp. 5748-5756). IGI is global.
6. Kvilinsky A., Trushkina N. (2017) Development of digital marketing in the conditions of transformational changes. Research and innovation: a collection of scientific articles. Cornell University, Ithaca, New York, USA. New York: Yonon Publishing.
7. 6 Biggest Challenges to AI Marketing Success [Electronic resource]. – Access mode: <https://marketinginsidergroup.com/artificial-intelligence/biggestchallenges-to-ai-marketing-success/>
8. How does digital marketing affect consumers? [Electronic resource]. – Access mode: <https://candentseo.com/how-digital-marketing-affects-consumerbehaviour/>

Korsunova K.Y. Artificial intelligence in market research and launching advertising campaigns: effective methods and ethical aspects for international marketing

The presented work analyzes the main trends in the development of artificial intelligence in terms of the modern tools of international marketing. It is the use of such modern tools that can fundamentally improve the company's position on the market. Today's marketers are looking for new ways to find the ideal audience of customers. However, the international marketing environment is changing very quickly now, so reaching customers is becoming more and more difficult every year. The use of modern technologies, such as artificial intelligence, is critical to achieving results.

With the right approach, marketers can use artificial intelligence to transform their marketing program by extracting the most valuable facts from the database and influencing them online. Modern AI platforms can make decisions in record time and determine the best allocation of funds between media channels, as well as perform analysis of the most effective places to place ads to consistently and efficiently engage customers and maximize the impact of campaigns.

Neural networks can be used to deliver personalized content to customers at specific stages in their lifecycle. AI can also come in handy to identify customers who are potentially opting out of further engagement and send them information that will help re-engage with the brand.

Many organizations struggle to keep up with all the data that digital campaigns generate, making it difficult to pin success to specific campaigns. AI platforms provide detailed insights into the strategies that are

working so that data can be replicated across channels and budgets allocated accordingly.

AI can perform tactical analysis many times faster than a human and apply machine learning to quickly draw conclusions based on campaign and customer context. This gives team members time to focus on strategic initiatives that can then be used in neural network marketing. Thanks to artificial intelligence, marketers no longer have to wait until the end of an advertising campaign to make a decision, they can apply online analytics to make better choices for media and the marketing company as a whole.

Keywords: *digitization, artificial intelligence, data privacy, digital marketing, innovation, integration, informatization, neural networks.*

Корсунова Катерина Юрїївна – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Стаття подана 07.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-20-25>

УДК 340.01

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Кудріна О. Ю., Шищенко І. В.

ECONOMIC POLICY OF REGULATION OF THE DIGITIZATION PROCESS

Kudrina O.Yu., Shyshenko I.V.

Розвиток цифрового світу, де реєструється зростання індивідуальної та спільної діяльності, передбачає оцифрування для майбутнього технологічного вдосконалення, створює унікальні можливості для підвищення соціального та екологічного добробуту та подальшого вдосконалення глобальних стандартів життя, зберігаючи та покращуючи здоров'я навколишнього середовища для майбутніх поколінь. У той час як зростання цифрової економіки може підвищити продуктивність і принести користь місцевій і глобальній економіці, цифровізація також створює потенційні проблеми сталого розвитку, пов'язані з соціальним (руйнівний вплив цифрових технологій через вплив соціальних мереж на спосіб життя) та екологічним добробутом (управління природними ресурсами та турбота про майбутні покоління) завдяки автоматизації обробки інформації та надання послуг. Тому слід керувати процесом цифровізації, проте національні уряди залишаються в розбіжності щодо єдиної стратегії сприяння стійкій цифровізації для розвитку сьогодення без шкоди для потреб майбутніх поколінь (тобто соціальне та екологічне благополуччя). Незалежно від відповіді держави на цифрове управління та того, як воно формується політичними та інституційними реаліями, адаптивні підходи до управління необхідні для вирішення проблем економічної та соціальної стійкості, пов'язаних із різними проявами цифровізації. Швидкість прогресу, збільшення масштабів і складності цифрових систем створюють проблеми для уряду та промисловості щодо сприяння сталому цифровому зростанню та розвитку, зокрема, вони стосуються відповідального споживання та виробництва: великі дані, штучний інтелект і розподілені транзакції та обмін інформацією через технології. Метою статті є розглянути різні стратегії управління цифровізації, які можуть використовуватися для подолання нових викликів, спричинених такими технологіями, як штучний інтелект, цифрові технології та великі дані. Незалежно від стратегії управління, застосованої певним урядом, стійка цифрова економіка за своєю суттю вимагатиме гнучких та адаптивних підходів до управління, які дозволять зацікавленим сторонам у промисловості, уряді та суспільстві загалом неодноразово коригувати свої найкращі практики та кодекси поведінки, щоб отримати переваги цифровізації без зайвих або неприйнятних ризиків чи втрат. Загалом, адаптивне управління вимагає співпраці промисловості, наукових кіл та неурядових

установ для моніторингу цифрових послуг і визначення загроз, пов'язаних із цифровізацією.

Ключові слова: цифровізація, економічна політика, регулювання, цифрові технології, стратегії управління.

Вступ. Цифровізація змінює суспільство завдяки збільшенню зв'язків і мереж, покращенню послуг та торгівлі, які забезпечують цифрові технології. Політики в різних національних урядах і міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй і Організація економічного співробітництва та розвитку, все частіше вивчають оригінальні концепції політики сталого розвитку через призму цифровізації. У той час як зростання цифрової економіки може підвищити продуктивність і принести користь місцевій і глобальній економіці, цифровізація також створює потенційні проблеми сталого розвитку, пов'язані з соціальним (руйнівний вплив цифрових технологій через вплив соціальних мереж на спосіб життя) та екологічним добробутом (управління природними ресурсами та турбота про майбутні покоління) завдяки автоматизації обробки інформації та надання послуг. Тому слід керувати процесом цифровізації, проте національні уряди залишаються в розбіжності щодо єдиної стратегії сприяння стійкій цифровізації для розвитку сьогодення без шкоди для потреб майбутніх поколінь (тобто соціальне та екологічне благополуччя). Незалежно від відповіді держави на цифрове управління та того, як воно формується політичними та інституційними реаліями, адаптивні підходи до управління необхідні для вирішення проблем економічної та соціальної стійкості, пов'язаних із різними проявами цифровізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Цифровізація, визначена як збільшення мережевого зв'язку за допомогою цифрових технологій, послуг і торгівлі між людьми, організаціями та речами [8], розглядається як нова можливість і як виклик для Організації Об'єднаних Націй. Глобальні цілі сталого розвитку, що включають 17 цілей і 169 завдань [6]. Розвиток

цифрового світу, де реєструється зростання індивідуальної та спільної діяльності, передбачає оцифрування для майбутнього технологічного вдосконалення, створює унікальні можливості для підвищення соціального та екологічного добробуту та подальшого вдосконалення глобальних стандартів життя, зберігаючи та покращуючи здоров'я навколишнього середовища для майбутніх поколінь [1; 2; 7; 12; 15]. Тим не менш, цифровізація також збільшує ймовірність соціальних і екологічних викликів і загроз, включаючи вуглецевий слід, пов'язаний зі збільшенням попиту на виробництво електроенергії, вразливість кібербезпеки та соціальні розбіжності, спричинені збільшенням розриву в доступі до інформаційних і комунікаційних технологій, зазвичай називають «цифровим розривом» між тими, хто отримує користь від цифрової економіки, і тими, хто може втратити роботу, економічні ресурси чи інші соціальні блага [3; 4; 9; 10; 13].

Незважаючи на те, що існує глобальне розуміння того, що підходи до управління необхідні для адекватного збалансування потенційних переваг та ризиків, пов'язаних з цифровізацією, і забезпечення стійкого цифрового розвитку економіки, висловлюються різні погляди та думки щодо найкращих стратегій управління, необхідних для розвитку цифрової економіки та керування процесами та наслідками цифровізації [5]. Наприклад, представники Організації економічного співробітництва та розвитку на засіданні Ради міністрів у червні 2017 року були висловлені різні точки зору щодо оптимальної цифровізації управління [14]. Ці точки зору включали заклики до центральних урядів створити сприятливі умови, з одного боку, для активного формування інфраструктури цього напрямку економіки, а з іншого боку для пом'якшення негативних наслідків цифровізації, а також створити сприятливі умови для пасивного процесу управління, в якому уряд закликає промисловість впроваджувати інновації, створюючи можливості для усунення соціальної та екологічної шкоди, що виникає в результаті цього. Враховуючи таку різноманітність точок зору щодо того, як найкраще сприяти стійкому розвитку цифрової економіки, залишається відкритим питання про те, як слід будувати підходи до управління.

Таким чином, **метою статті** є розглянути різні стратегії управління цифровізації, які можуть використовуватися для подолання нових викликів, спричинених такими технологіями, як штучний інтелект, цифрові технології та великі дані.

Результати дослідження. Швидкість прогресу, збільшення масштабів і складності цифрових систем створюють проблеми для уряду та промисловості щодо сприяння сталому цифровому зростанню та розвитку, зокрема, вони стосуються відповідального споживання та виробництва: великі дані, штучний інтелект і розподілені транзакції та обмін інформацією через технології.

Генерація великих обсягів даних і створення централізованих сховищ даних обіцяють сприяти

зростанню в усіх секторах суспільства, таких як сільське господарство, розподіл ресурсів, охорона здоров'я, освіта та скорочення бідності. Зокрема, ці дані можна використовувати для визначення зв'язків, прогнозування поведінки та результатів і встановлення залежностей між корельованими змінними. Алгоритми, розроблені для генерації автоматизованих результатів з використанням цих даних і покращення продуктивності завдань, керованих алгоритмом, сприяють покращенню бізнес-операцій, управління та продуктивності, а також покращенню завдань, керованих споживачами.

По-перше, кіберуразливості виникають через використання централізованих наборів даних, що збільшує ризик того, що зловмисники отримають доступ до особистих або конфіденційних даних і зловживатимуть ними в шкідливих цілях. Зокрема, зростаюча потреба в сховищах, суперкомп'ютерах і широко розповсюдженому відкритому Інтернеті наражає Інтернет на кібератаки, які можуть здійснюватися ворогами, чії стратегії, цілі та інструменти розвиваються у відповідь на підходи, реалізовані цільовими організаціями. Стратегії управління повинні бути розроблені так, щоб позиціонувати активи для оптимального поглинання та відновлення після потенційних потрясінь, викликаних вторгненням або втратою функціональних можливостей системи.

По-друге, з точки зору економічної/соціальної стійкості існує підвищена асиметрія використання збору, зберігання та аналізу великих даних і подальшого розподілу влади між споживачами та організаціями, а також між урядом і традиційним бізнесом порівняно з бізнесом, що керується даними. Розбіжності залишаються не лише щодо доступу до технологій, але й щодо ефективного використання та соціалізації великих даних і пов'язаних технологій. Індустріалізація великих даних ще більше посилює ці розбіжності через преференційний маркетинг продажів і нових технологій у розвинених країнах, а також обмеження в доступній соціальній підтримці, додаткових апаратних і програмних технологіях і соціалізації нових технологій.

Наприклад, що сільські фермери можуть використовувати програми для визначення оптимальних видів насіння для даного біома, придбання варіантів, щоб придбати таке насіння та необхідне обладнання, а також поради щодо посадки та збирання врожаю, використовуючи описові дані, введені фермером [11]. Подібним чином дані можна отримувати на сайтах соціальних мереж, щоб краще зрозуміти та передбачити спалахи захворювань та пов'язані з ними наслідки. Крім того, детальні записи дзвінків і дані про транзакції мобільних телефонів можна використовувати для прогнозування та моделювання кількості мешканців, які живуть у бідності, і кращого прогнозування потреб у розподілі ресурсів, включаючи розвиток інфраструктури та забезпечення основних потреб на основі даних цього типу.

Таким чином, великі дані дійсно здатні підвищити ефективність і роботу споживачів у неурядо-

вих організаціях, бізнесі та державному секторі, проте структури управління необхідні для забезпечення справедливості, рівності та цілісності даних серед широкого спектру соціально-економічних груп.

Цифровізація сприяє розвитку штучного інтелекту, застосування якого варіюються від освіти до соціального забезпечення, енергетики та навколишнього середовища. Передові розробки в галузі «машинного навчання» означають, що машини зможуть вчитися на власному досвіді та приймати власні рішення без подальшого введення з боку людей. Машини вже перевершили здатність людей виконувати певні функції, такі як розпізнавання зображень та інші завдання, пов'язані з інтелектом. Прихильники та противники штучного інтелекту посилаються на різні ризики, які можуть виникнути через штучний інтелект, включаючи втрату роботи та порушення соціальної стабільності внаслідок автоматизації окремих галузей. Очікується, що рутинні завдання, пов'язані з ефективністю, точністю та швидкістю, будуть особливо переважані роботами з підтримкою штучного інтелекту. Очікується, що постраждають такі галузі, як сфера послуг, виробництво, розваги, охорону здоров'я та фінанси. Хоча багатьом проблемам сталого розвитку можна запобігти за допомогою відповідних структур управління, передбачити справжні наслідки розвитку штучного інтелекту ще зарано.

Технології розподіленого реєстру спрямовані на підвищення довіри між вузлами у відкритій (загальнодоступній) або закритій (приватній) мережі шляхом розподілу реєстрів, у яких записується інформація про транзакції між вузлами. Існує багато аспектів того, як зараз розробляється базова технологія, в першу чергу на дослідницькій фазі, що може змінити те, як організації та окремі особи беруть участь у все більш оцифрованому світі. Питання полягає в тому, чи повинні уряди втручатися у вибір, розробку або використання технологій блокчейн та інших і як саме.

Поточне застосування технології становить потенційний ризик, зокрема при застосуванні системи блокчейну для обробки чутливої та потенційно конфіденційної інформації. Наприклад, технологія, яка використовується для криптовалюти біткойн, дозволяє здійснювати анонімні фінансові операції та операції з даними між сторонами, що створює можливість для прихованих транзакцій, включаючи незаконну торгівлю. Без належного управління та регулювання поточна модель децентралізації, яку забезпечують технології розподіленого реєстру, робить ринки більш уразливими до виникнення незаконної діяльності. Існує велика невизначеність щодо потреб управління для створення норм і реформ у розподіленій мережі, що вимагає готовності потенційних зацікавлених сторін і промисловості повторно перевіряти технології блокчейну на сильні та потенційні слабкі сторони в додатках, починаючи від управління ланцюгом постачання до фінансових транзакцій.

Крім того, незважаючи на те, що великі дані, блокчейн і штучний інтелект вважаються одними з найбільш перспективних і потенційно руйнівних цифрових технологій у всьому світі, вплив цих технологій на навколишнє середовище мало обговорюється міжнародними організаціями. У статтях у соціальних мережах висловлювалися припущення про вуглецевий слід від цифровізації та потенціал сталого використання цифрових медіа [9; 10]. Наразі цифрові технології споживають два відсотки глобальних викидів вуглецю; однак очікується, що ця кількість значно зросте, оскільки кількість користувачів і рівень використання неминуче зростає. Потрібні додаткові дослідження, щоб показати масштаби використання енергії різними секторами цифрової економіки, а також базу знань цифрових споживачів, які в кінцевому підсумку визначають енергетичні потреби та потреби цифрової економіки.

Існують три основні варіанти управління для сталого цифровізації. Перша стратегія управління оцифруванням, яка називається підходом *laissez-faire*, включає галузевий відкритий ринковий підхід, який покладається на здатність ринку організуватися та захищатися від загроз. Цей варіант вимагає обмеженого державного втручання в ринок і натомість вимагає від компаній і окремих осіб визначити свою індивідуальну найкращу стратегію управління процесом цифровізації. Як правило, такий підхід чинить опір державному регулюванню, за винятком найважчих обставин, і спрямований на пошук галузевих рішень для соціальних та екологічних проблем, пов'язаних із новими технологічними розробками. Однак цей ринковий підхід не сприяє створенню центрального органу для визначення та забезпечення дотримання найкращих практик і обмежень щодо безпечного використання цифрових систем, підвищуючи потенціал зовнішніх загроз безпеці через кіберзловмисників, а також соціальну нерівність, спричинену цифровізацією та автоматизацією.

Крім того, така стратегія не може бути нормативно позитивною, оскільки вона може дозволити великим корпораціям розширити свою владу та діяти всупереч бажанням даного уряду, тим самим зменшуючи національний суверенітет і, можливо, залишаючи уряд з меншою спроможністю досягати політичних цілей.

Замість того, щоб дозволити системі самоорганізуватися, підхід запобіжного управління використовує превентивну стратегію регулювання, щоб уникнути або запобігти впливу незворотного ризику. Цей підхід, як правило, включає перегляд нових і майбутніх загроз і загальних тем, а також розробку відповідних невизначеностей щодо них і нормативних вимог, щоб уникнути незворотних наслідків і захистити вразливі групи населення, які постраждали від цифрових технологій, і критичні активи під загрозою. Такий підхід може ефективно зменшити кіберзагрози та інші ризики, пов'язані з цифровізацією, і вказати на здатність уряду діяти в умовах цифровізації, щоб реагувати на соціальні проблеми,

загрози безпеці чи інші загальні виклики. Однак це також може обмежити вільне підприємництво та подальше розширення цифрової економіки, а також поставити уряд у помітно невідгдане становище щодо прогнозування та захисту від майбутніх загроз, враховуючи адаптивний характер змагального кіберризиків. Такі занепокоєння можуть виникати через еволюційний характер цифрової економіки та здатність хакерів використовувати нові вразливості в операційних системах та інших пакетах програмного забезпечення швидше, ніж регульовані урядом системи можуть їх виправити. Крім того, такий підхід також може зробити національну економіку менш конкурентоспроможною на світовому ринку, якщо інші країни з більшою ймовірністю приймуть менш регульовану цифровізацію та швидше отримають більшу частку економічних вигод.

Третя стратегія управління цифровізацією є такою, яка полегшує та підтримує подальший розвиток цифрової економіки. Як форма «керівного управління» державні установи працюють над активним наглядом за цифровими системами та нарощуванням потенціалу реагування на майбутні загрози. У цьому випадку урядові установи втручаються лише тоді, коли це необхідно для боротьби з виникаючими загрозами, і іншим чином співпрацюють із ключовими зацікавленими сторонами в промисловості та наукових колах, щоб сформулювати різноманітні стратегії жорсткого та м'якого права, які можуть зменшити шкоду, одночасно максимізуючи вигоди. Прикладом такого типу дій уряду може бути створення захисних агентств з кібербезпеки, завданням яких є ідентифікація кіберзлочинців і цифрових експлоїтів, які використовуються для атак.

Однак, незалежно від стратегії управління, застосованої певним урядом, стійка цифрова економіка за своєю суттю вимагатиме гнучких та адаптивних підходів до управління, які дозволять зацікавленим сторонам у промисловості, уряді та суспільстві загалом неодноразово коригувати свої найкращі практики та кодекси поведінки, щоб отримати переваги цифровізації без зайвих або неприйнятних ризиків чи втрат. Іншими словами, для урядів у партнерстві з іншими зацікавленими сторонами в промисловості, академічних колах, неурядовими організаціями та широким загалом стане обов'язковою умовою постійно вдосконалювати та адаптувати свою політику, яка керує цифровою економікою, щоб збалансувати технологічні досягнення та потенціал для соціальних і порушення навколишнього середовища та зовнішні ефекти, зокрема, коли з часом накопичується нова інформація та досвід.

Адаптивне управління можна визначити як коригування регулятивних правил і практик для включення нових даних і збалансування ризиків і переваг певної діяльності. Це може бути досягнуто в рамках кожної з трьох запропонованих стратегій управління. Наприклад, адаптивне управління може ґрунтуватися на законодавчому рішенні щодо моніторингу ризиків і перегляду існуючої нормативно-правової

бази в світлі мінливого ландшафту та ризиків. У такому випадку будь-які регуляторні інструменти (тверде право) повинні містити положення про регулярні перегляди оцінки та управління ризиками. Крім того, адаптивне управління також може ґрунтуватися на добровільних угодах між основними зацікавленими сторонами та включати такі інструменти, як кодекси поведінки (тобто «м'яке право»), які можуть бути змінені за потреби для вирішення нових проблем, пов'язаних із цифровізацією.

Висновок. Загалом, адаптивне управління вимагає співпраці промисловості, наукових кіл та неурядових установ для моніторингу цифрових послуг і визначення загроз, пов'язаних із цифровізацією, і встановлення стратегій і найкращих практик для вдосконалення практик управління, які виявилися неефективними або неефективними проти таких загроз.

Основна увага тут приділяється здатності організацій адаптуватися до загроз ефективним і відповідним чином. Масштаби цифровізації залишаються невизначеними, але, ймовірно, матиме значні наслідки для соціальної та екологічної діяльності. Різні інституції наголошують на потребі в інститутах і практиках сталого управління, щоб гарантувати, що потенційні недоліки цифровізації будуть пом'якшені заходами, спрямованими на допомогу тим, хто постраждав від потенційних економічних та соціальних проблем. Враховуючи невизначений і глобальний характер цифровізації, потрібні адаптивні підходи до управління, щоб дозволити урядам неодноразово коригувати свою політику та найкращі практики, щоб збалансувати переваги та ризики технології таким чином, щоб відображати наявні дані та чітке розуміння соціальних і екологічних наслідків.

Л і т е р а т у р а

1. Гриньова В. М., Власенко В. В. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємстві: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК». 2005. 200 с.
2. Ключ Ю.І. Організаційно-інформаційне формування корпоративного управління інноваціями. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. URL: <http://global-national.in.ua/issue-6>
3. Козловський В. О. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ. 2007. 210 с.
4. Петухова О. М. Формування системи управління інноваційною діяльністю підприємств. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій*. 2012. № 43. С. 174–180.
5. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie (BMWi). G20 – Shaping Digitalization at Global Level; Organisation for Economic Co-Operation and Development: Paris, France, 2017. URL: <https://www.de.digital/DIGITAL/Redaktion/EN/Dossier/g20-shaping-digitalisation-at-global-level.html>.
6. De Croo A. Why Digital Is Key to Sustainable Growth; World Economic Forum: Cologny, Switzerland, 2015. URL : <https://www.weforum.org/agenda/2015/03/why-digital-is-key-to-sustainable-growth/>.
7. Estevez E., Janowski T., Dzhusupova Z. Electronic governance for sustainable development: How EGOV solutions contribute to SD goals? In Proceedings of the

- 14th Annual International Conference on Digital Government Research* (Quebec City, QC, Canada, 17–20 June 2013). ACM: New York, NY, USA, 2013. Pp. 92–101.
8. Evangelista R., Guerrieri P., Meliciani V. The economic impact of digital technologies in Europe. *Econ. Innov. New Technol.* 2014. № 23. Pp. 802–824.
 9. Hodgson C. Can the Digital Revolution be Environmentally Sustainable? *The Guardian*: London, UK, 2015. URL : <https://www.theguardian.com/global/blog/2015/nov/13/digital-revolution-environmentally-sustainable>.
 10. Irfan U. (2017). Bitcoin's Price Spike Is Driving an Extraordinary Surge in Energy Use. *Vox Media*: New York, NY, USA. URL : <https://www.vox.com/energy-and-environment/2017/12/2/16724786/bitcoin-mining-energy-electricity>.
 11. Kshetri N. The emerging role of Big Data in key development issues: Opportunities, challenges, and concerns. *Big Data Soc.* 2014. № 1.
 12. Kuhlman T., Farrington J. What is sustainability? *Sustainability.* 2010. № 2. Pp. 3436–3448.
 13. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Key Issues for Digital Transformation in the G20. Report Prepared for a Joint G20 German Presidency/OECD Conference 2017a. URL : <https://www.oecd.org/g20/key-issues-for-digital-transformation-in-the-g20.pdf>.
 14. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Secretary-General's Report to Ministers 2017. OECD Publishing: Paris, France, 2017.
 15. World Commission on Environment and Development (WCED). *Our Common Future*; Oxford University Press: New York, NY, USA, 1987.

References

1. Grinyova V. M., Vlasenko V. V. (2005), Organizational problems of innovative activity at the enterprise: monograph Kharkiv: INZHEK, 2005, 200 p.
2. Klius Y. I. (2015) Organizacijno-informacijne formuvannya korporativnogo upravlinnya innovacijami. Globalni ta nacionalni problemi ekonomiki. no 6. URL: <http://global-national.in.ua/issue-6>
3. Kozlovsky V. A. (2007), Innovative management: textbook. tool. Vinnytsia: VNTU, 210 p.
4. Petukhova O. M. (2012), Formation of enterprise innovation management system. *Science. Labor Nat. unfood. Technologies*, № 43, P. 174–180.
5. Evangelista, R.; Guerrieri, P.; Meliciani, V. (2014). The economic impact of digital technologies in Europe. *Econ. Innov. New Technol*, 23, 802–824.
6. De Croo, A. (2015). Why Digital Is Key to Sustainable Growth; World Economic Forum: Cologne, Switzerland. URL : <https://www.weforum.org/agenda/2015/03/why-digital-is-key-to-sustainable-growth/>.
7. Kuhlman, T.; Farrington, J. (2010). What is sustainability? *Sustainability*, 2, 3436–3448.
8. World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our Common Future*; Oxford University Press: New York, NY, USA.
9. Estevez, E.; Janowski, T.; Dzhusupova, Z. (2013). Electronic governance for sustainable development: How EGOV solutions contribute to SD goals? In Proceedings of the 14th Annual International Conference on Digital Government Research, Quebec

- City, QC, Canada, 17–20 June 2013; ACM: New York, NY, USA; pp. 92–101.
10. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2017). Key Issues for Digital Transformation in the G20. Report Prepared for a Joint G20 German Presidency/OECD Conference. URL : <https://www.oecd.org/g20/key-issues-for-digital-transformation-in-the-g20.pdf>.
 11. Hodgson, C. (2015). Can the Digital Revolution be Environmentally Sustainable? *The Guardian*: London, UK. URL : <https://www.theguardian.com/global/blog/2015/nov/13/digital-revolution-environmentally-sustainable>.
 12. Irfan, U. (2017). Bitcoin's Price Spike Is Driving an Extraordinary Surge in Energy Use; *Vox Media*: New York, NY, USA. URL : <https://www.vox.com/energy-and-environment/2017/12/2/16724786/bitcoin-mining-energy-electricity>.
 13. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie (BMWi). (2017). G20 – Shaping Digitalization at Global Level; Organisation for Economic Co-Operation and Development: Paris, France. URL: <https://www.de.digital/DIGITAL/Redaktion/EN/Dossier/g20-shaping-digitalisation-at-global-level.html>.
 14. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). (2017). Secretary-General's Report to Ministers 2017. OECD Publishing: Paris, France.
 15. Kshetri, N. (2014). The emerging role of Big Data in key development issues: Opportunities, challenges, and concerns. *Big Data Soc*, 1.

Kudrina O.Yu., Shyshenko I.V. Economic policy of regulation of the digitization process.

The development of a digital world, where the growth of individual and collective activities is recorded, foresees digitization for future technological improvement, creates unique opportunities to increase social and environmental well-being and further improve global living standards, preserving and improving the health of the environment for future generations. While the growth of the digital economy can increase productivity and benefit local and global economies, digitalization also creates potential sustainability challenges related to social (disruptive effects of digital technologies due to the impact of social networks on lifestyles) and environmental well-being (management of natural resources and care for future generations) thanks to the automation of information processing and service provision. Digitization should therefore be managed, but national governments remain divided on a single strategy to promote sustainable digitalization for the development of the present without compromising the needs of future generations (i.e. social and environmental well-being). Regardless of the state's response to digital governance and how it is shaped by political and institutional realities, adaptive approaches to governance are necessary to address the economic and social sustainability challenges associated with various manifestations of digitalization. The speed of progress, increasing scale and complexity of digital systems pose challenges for government and industry to promote sustainable digital growth and development, particularly in relation to responsible consumption and production: big data, artificial intelligence and distributed transactions and information sharing through technology. The aim of the article is to consider different digitalization management strategies that can be used to overcome the new challenges caused by

technologies such as artificial intelligence, digital technologies and big data. Regardless of the governance strategy adopted by a particular government, a sustainable digital economy will inherently require flexible and adaptive governance approaches that allow stakeholders in industry, government and society at large to iteratively adjust their best practices and codes of conduct to reap the benefits of digitization without unnecessary or unacceptable risks or losses. In general, adaptive governance requires collaboration between industry, academia and non-governmental institutions to monitor digital services and identify threats related to digitalisation.

Keywords: digitalization, economic policy, regulation, digital technologies, management strategies.

Кудріна Ольга Юріївна – д.е.н, професор, професор кафедри бізнес-економіки та адміністрування Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Шищенко Інна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики, фізики та методик їх навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Стаття подана 03.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-26-30>

УДК 336.22

ПОДАТКОВА ОБІЗНАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА, ЯК РУШІЙНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Кулаков Є. В., Кушал І. М.

TAX AWARENESS OF THE SOCIETY AS A DRIVING FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF E-DEMOCRACY

Kulakov Y. V., Kushal I. M.

У статті розглянуто напрямки розвитку електронної демократії та електронного уряду в Україні, загострено питання щодо розвитку податкової обізнаності та податкової культури у суспільстві. Досліджено взаємозв'язок між податковою обізнаністю та використанням електронних технологій для підтримки демократичних процесів у суспільстві, що в свою чергу залежить від наявності підготовленого та обізнаного населення. Проведено аналіз наукових досліджень та існуючих статистичних даних, що підтверджують значимість податкової обізнаності в розвитку електронної демократії. Розглянуто теоретичні аспекти податкової обізнаності та електронної демократії, а також аналізуються практичні приклади використання електронних технологій у демократичних процесах в Україні. В дослідженні були використані такі методи, як: сходження від абстрактного до конкретного, формалізація, ідеалізація, моделювання, аналіз, синтез, індукція, опис, спостереження, експеримент. Проведено аналіз підходів до підвищення рівня податкової обізнаності в суспільстві, зокрема, за допомогою використання сучасних інформаційних технологій. Доведено, що збільшення податкової обізнаності суспільства може сприяти розвитку електронної демократії, оскільки це підвищує рівень довіри до держави та її електронних систем, а збільшення розуміння населення про податкові питання сприяє підвищенню рівня свідомості та знань про електронні технології та їх використання. Виокремлено значення аналізу електронної демократії як феномену сучасного суспільства та її ролі в демократичному процесі. Описано сучасні тенденції використання електронних технологій у державному управлінні та демократичних процесах. Визначено шляхи підвищення податкової обізнаності та культури населення за допомогою модернізації мобільного додатка «Дія». Запропоновано впровадження заходів щодо підвищення податкової обізнаності та терміни їх імплементації. Надано рекомендації щодо підвищення рівня податкової обізнаності в суспільстві та використання електронних технологій для підтримки демократичних процесів. Продемонстровано практичну роботу запропонованих заходів, виявлено їх сильні та слабкі сторони, позначено додаткові заходи, що можуть бути реалізовані. За результатами дослідження доведено важливість податкової обізнаності у створенні

сприятливих умов для розвитку електронної демократії та надають рекомендації для підвищення рівня обізнаності населення в цьому питанні.

Ключові слова: електронна демократія, електронний уряд, податки, бюджет, діджиталізація.

Вступ. Сучасною тенденцією в Україні є спрямованість на розвиток електронної демократії, висловлення громадянської позиції через електронні петиції та інших електронних засобів громадського самоврядування, що відповідає цінностям Європейського Союзу. Рівень діджиталізації в Україні зростає кожен день, яскравим підтвердженням цього є все нові послуги і функціонал у застосунку «Дія». На сьогодні, є актуальним не тільки отримувати певні послуги від держави через застосунок «Дія», а і мати можливість для кожного громадянина знати які кошти сплачено у вигляді податкових платежів і саме головне, як вони були державою використані, чи ефективно спрацював обраний уряд, що дозволить робити певні висновки на майбутнє щодо нього, оцінити його діяльність. Тому обрана тема дослідження є актуальною і важливою на часі, дозволить громадянам формувати свою громадську позицію на реальних цифрах використання бюджетних коштів і реалізовувати громадське самоврядування за допомогою електронних засобів.

Метою статі є підвищення рівня податкової обізнаності та податкової культури в суспільстві внаслідок розвитку процесів діджиталізації та електронного уряду. Означена мета дослідження досягається вирішенням певних задач, а саме: підвищення рівня інформування суспільства щодо сплачених ними податкових платежів; інформування платників податків, на які напрямки витрачаються сплачені ними кошти; формування у населення громадської позиції та допомога у її реалізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Податкова обізнаність є невід’ємною складовою податкової культури і податкової дисципліни. Дослідженню цих категорій, напрямків їх формування та розвитку було досліджено багатьма науковцями: Боярчуком Д., Грецею С., Іващенко О., Мельник О., Ручкіною В., Сушковою О., Шульгою Є. у [3, 5, 11, 12]. Грунтовні нароби щодо концепції електронного уряду пропонують у своїх роботах Видюк М., Руднева А., Мальована Ю. [1, 10]. Дослідження у галузі електронної демократії, функціонування та її імплементація в сучасну українську реальність розглянуто Гедіковою Н., Краснокутською Л., Міхровською М., Орловською Ю., Ларіоною К. [2, 6, 7, 9].

Виклад основного матеріалу. Податкова обізнаність суспільства є одним з важливих факторів розвитку електронної демократії. Електронна демократія передбачає вільний доступ до інформації та можливість участі громадян у прийнятті важливих рішень. Однак, без достатнього рівня податкової обізнаності суспільства, ціль електронної демократії може бути складно досягнутою. Податкова обізнаність суспільства частіш за все не виокремлюється вітчизняними науковцями як фактор впливу на розвиток електронної демократії і діджиталізації, що є надважливим за сучасних умов. Податки є одним з основних джерел доходів держави, що дозволяє їй забезпечувати фінансову стабільність та здійснювати соціальні програми для громадян. Податкова система також відображає соціальну справедливість та рівність перед законом. Тому важливо, щоб громадяни розуміли не лише свої права та обов’язки, але й знали основи податкової системи та механізми її функціонування. Інформаційні технології надають громадянам можливість отримувати доступ до інформації про податки та податкову систему в будь-який час та з будь-якого місця. Наприклад, на сайтах державних податкових органів можна знайти інформацію про ставки податків, порядок їх сплати та відрахування, а також про права та обов’язки платників податків. Окрім того, в інтернеті можна знайти багато корисної інформації про податки та фінансове планування. Застосування електронних технологій у податковій системі також сприяє розвитку електронної демократії. Наприклад, електронні системи податкового адміністрування дозволяють зменшити бюрократію та ризик помилок, а також забезпечують більш швидкий та зручний доступ до інформації про податки для громадян та підприємств. Також електронні технології дозволяють проводити онлайн-консультації та діалоги з громадянами щодо питань оподаткування та бюджетної політики. Це забезпечує відкритість та прозорість у взаємодії держави та громадян. Однак, необхідно зазначити, що не всі громадяни мають рівний рівень доступу до інформації про податки та електронні технології. Це може бути пов’язано з недостатнім рівнем освіти, відсутністю доступу до Інтернету або технічними обмеженнями. Тому важливо, щоб дер-

жава забезпечувала рівні можливості для отримання інформації та використання електронних технологій у податковій сфері.

Тому, автором запропоновано заходи підвищення податкової обізнаності населення щодо напрямів видатків державного бюджету, задля підвищення загального рівня усвідомлення економічної ситуації у державі суспільством, а також зростання податкової культури в цілому. Це допоможе населенню робити висновки щодо реального положення справ у країні, підвищувати податкову культуру в суспільстві, а також формувати громадську думку щодо подальшого розвитку країни та вибору майбутнього уряду.

Розвиток в Україні моделі електронного уряду, електронної демократії та загалом місцевого самоврядування, можливість проведення всеукраїнського референдуму та інших способів висловлення громадської позиції має прямий зв’язок з заходами, які пропонуються у дослідженні. Електронні голосування у мобільному додатку «Дія» та електронні петиції до президента стали основним переломним моментом у розвитку електронної демократії в Україні. Слід зазначити, що в роботах цих авторів не було розглянуто можливість формування у населення громадської позиції на підставі обізнаності щодо сплачених ними податкових платежів і використання державних коштів та допомога у її реалізації через електронні засоби.

Все вище означене, дозволило автору запропонувати заходи підвищення податкової обізнаності через розширення функціоналу застосування «Дія» та мобільного банкінгу (банківські додатки для смартфонів) для фізичних осіб, а саме, отримувати інформацію щодо: загальної суми сплачених податкових платежів громадянином; напрямків державних витрат коштів затверджених бюджетом на поточний рік у відносному та абсолютному значенні; інша інформація, функції якої належать до сповіщення громадськості стосовно сплачених нею податків.

Етапи проведення та їх опис наведено на рисунку. Такий порядок інформування платників податків пропонується на першому етапі імплементації заходів до системи мобільних додатків банків та/або «Дія». Саме тому заходи можна впроваджувати тільки за умови подальшого розвитку концепції «Держава у смартфоні» в Україні.

Другий етап, реалізацію якого заплановано провести одразу після закінчення першого етапу, передбачає собою облік інших прямих податків, внесків та зборів, які особа так чи інакше сплачує, а також облік пільг, виплат та інших дотацій, які особа отримала. Також до цього етапу слід додати місцеві податки та збори. Завершення другого етапу запропонованих заходів щодо підвищення рівня обізнаності населення у галузі витрат сплачених податків та зборів не обов’язково розпочинає третій етап.

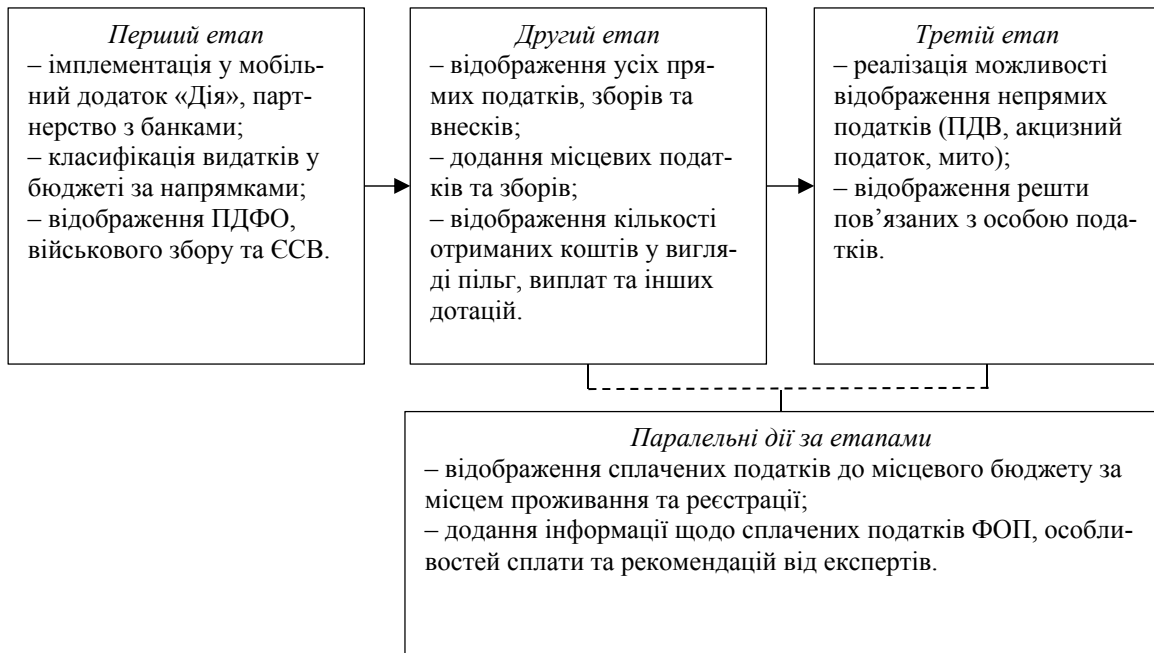

Рис. Процес реалізації запропонованих заходів, щодо зростання податкової обізнаності суспільства

Таблиця

Видатки зведеного бюджету України (функціональна класифікація) на 01.11.2022 р. (млн. грн.)

Назва статті бюджету	Код бюджетної класифікації	Сума	Частка	Частка (без урахування соціальних витрат)
Загальнодержавні функції	0100	182901,5	8,280%	9,940%
Оборона	0200	814349,3	36,867%	44,258%
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	320063,2	14,490%	17,395%
Економічна діяльність	0400	82394,3	3,730%	4,478%
Охорона навколишнього середовища	0500	3575,7	0,162%	0,194%
Житлово-комунальне господарство	0600	27157,9	1,229%	1,476%
Охорона здоров'я	0700	160711,0	7,276%	8,734%
Духовний та фізичний розвиток	0800	25467,1	1,153%	1,384%
Освіта	0900	223282,7	10,108%	12,135%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1000	368883,8	16,700%	–
Міжбюджетні трансферти	0180	91,5	0,004%	0,005%

Джерело: розраховано автором на основі [15]

Інформація щодо відвідування певної торгової точки все ж таки відображається на банківських рахунках, якщо було проведено оплату використовуючи безготівковий метод. Проте передається тільки загальна сума чеку, через що неможливо визначити конкретну суму та види податків, що сплачуються. Подібна ситуація діє й з готівковим розрахунком, проте, навіть загальна сума чеку, яку витратила певна особа не передається до банку або держави. На сьогодні існує тільки тимчасове вирішення цієї проблеми, але не дуже оптимальне з точки зору вирішення поставлених завдань, це внесення користувачем свого чеку самостійно. Однак, цей спосіб витратить багато часу користувача, та матиме великий шанс на виникнення помилок, а тому не являється ефективним. Ця ситуація позначає взаємозв'язок запропонованих заходів з подальшим розвитком електронної демократії в Україні. Оптиміальне вирішення проблеми третього етапу потребує, по-перше, переходу економіки здебільшого у безготівкові розра-

хунки, по-друге, більш активне використання електронної звітності та чеків при веденні бізнесу. Ці реформи мають природний характер в наслідок розвитку громадського суспільства та його звикання до діджиталізації громадських та державних зв'язків, а тому третій етап запропонованих у роботі заходів не має чітко визначених меж початку виконання.

Розглянемо пропозиції автора на умовному прикладі: громадянин отримує щомісяця 10000 грн заробітної плати та 1000 грн відсотками за банківськими вкладками, тобто він має сплачувати до бюджету 1980 грн ПДФО (18%) та 165 грн військового збору (1,5%), а також 2200 грн єдиного соціального внеску (22%) сплачується з фонду заробітної плати роботодавцем. Проте ЄСВ витрачається на соціальні заходи, а не розподіляється за статтями видатків [16], а саме тому на «Соціальний захист та соціальне забезпечення» у бюджеті за місяць було сплачено 2200 грн. Далі необхідно скористуватися таблицєю видатків зведеного бюджету України за функціона-

льною класифікацією на 1 листопада 2022 року [15], у таблиці 1 відображено вихідні дані без урахування статті «Соціальний захист та соціальне забезпечення», через те, що ПДФО та військовий збір на неї не витрачаються (проте можуть бути трансферти).

За місяць особа сплатить 2145 (1980+165) грн податків зі зарплатні та відсотків за депозитом, та 2200 грн сплачено роботодавцем ЄСВ із ФЗП, тобто за 10 місяців з січня по жовтень було сплачено 21450 грн податків та 22000 грн ЄСВ із ФЗП. Для того, щоб порахувати, як сплачені кошти були витрачені бюджетом за кожною статтею у поточному році необхідно помножити сплачені податки на відповідну частку (без урахування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення). Сплачені податки та внески особою були витрачені бюджетом за 10 місяців 2022 року на: загальнодержавні функції – 2132,20 грн; оборону – 9493,40 грн; громадський порядок, безпеку, судову владу – 3731,18 грн; економічну діяльність – 960,52 грн; охорону навколишнього середовища – 41,68 грн; житлово-комунальне господарство – 316,60 грн; охорона здоров'я – 1873,51 грн; духовний та фізичний розвиток – 296,89 грн; освіту – 2602,95 грн; соціальний захист та соціальне забезпечення – 22000 грн (сплачено ЄСВ); міжбюджетні трансферти – 1,07 грн. Слід зазначити, що наведений розрахунок має ціль показати практичність та порядок відображення податків та може відрізнятися на практиці, тому що усі подобиці руху грошових коштів у відкритому доступі дізнатися неможливо (наприклад, скільки, та з якого напрямку було надано додаткове фінансування соціального захисту, окрім надходжень з ЄСВ).

Висновки. У дослідженні наведено поетапне впровадження заходів підвищення податкової обізнаності, позначено терміни імплементації етапів, демонстративну частину, яка означає основу, а також значну частину функціоналу може бути реалізована через мобільні додатки, позначено деякі труднощі з імплементацією на останньому етапі. Податкова обізнаність суспільства є важливим чинником розвитку електронної демократії, інформаційні технології та електронні технології в податковій сфері допомагають забезпечити доступ до інформації та взаємодії між державою та громадянами. Однак, необхідно забезпечувати рівні можливості доступу до цієї інформації та технологій для всіх громадян, щоб забезпечити прозорість та відкритість взаємодії між державою та суспільством. Реалізація запропонованих заходів спрямована на підвищення рівня податкової та загальноекономічної обізнаності, а тому має призвести до соціального ефекту, внаслідок якого Україна матиме більш фінансово та економічно грамотне суспільство, яке зможе самостійно вирішувати складні економічні питання в країні, розмірковувати, приходити до висновків та виносити свої пропозиції на обговорення з урядом та суспільством щодо прийняття економічних рішень, а побічним ефектом наведених заходів може стати зростання рівню сплати податків населенням.

Література

1. Видюк М.В. Розвиток електронного самоврядування в Україні. *Кращі практики децентралізації: досвід країн ЄС для України* : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 8.
2. Гедікова Н.П. Демократія та електронна демократія: сутність, стан, перспективи розвитку. *Політикус* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 37–42.
3. Греца С.М. Роль податкових органів у забезпеченні виконання обов'язку по сплаті податку на додану вартість. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : Матер. Міжнар. науково-практ. Конф. (15-16 жовтня 2021 р.). Львів, 2021. С.73-77.
4. Гусева О.Ю. Легомінова С.В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. №1. С. 33-39.
5. Іващенко О., Боярчук Д., Шульга Є. Про громадян України як платників податків у соціологічному вимірі. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. №2. С. 156-180
6. Краснокутська Л. Електронна демократія в Україні та перспективи розвитку. *Молодь, наука, бізнес* : матеріали Всеукр. інтер.-конф. здоб.вищ.освіти і мол.учених, 5-6 жовтня 2022 р., м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 164-168.
7. Mihrovska M.S. Digital democracy in Ukraine: current state and development prospects. *Scientific Collection «InterConf»* : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Global and Regional Aspects of Sustainable Development» (July 6-8, 2021) Copenhagen, Denmark; 2021. №65. pp. 21-27
8. Натрошвілі С.Г. Шацька З.Я. Smart-технології, як основа розвитку smart-економіки. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку* : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 10 червня 2022 року. В 2-х т. Т. 1. Київ : КНУТД, 2022. С. 185-187.
9. Орловська Ю., Ларіонова К.. Сучасні умови впровадження електронної демократії у вітчизняне публічне управління: регіональний аспект. *Економічний простір*. 2021. №171. С. 52-57.
10. Руднева А., Мальована Ю. Імідж України в умовах сучасних інформаційних процесів: цифрової трансформації та становлення електронного урядування. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 42. С. 320–327
11. Ручкіна В.Н. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин. *Економіка промисловості*. 2013. № 1-2 (61-62). С. 194-200.
12. Сушкова О., Мельник О. Систематизація наукових підходів до визначення сутності та змісту поняття «Податкова культура». *Фінансові ресурси: проблеми та використання*. 2021. №1 (25). С. 143-150.
13. Ткачук Н. Діджиталізація фінансово-економічної сфери в Україні : стан та перспективи розвитку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Т.3. №31, 2022. С. 18–28.
14. Устенко М.О., Руських А.О. Діджиталізація: основа конкурентоспроможності підприємства в реаліях цифрової економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 68. С. 181–192.

15. Видатки зведеного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2022/>
16. Доходи зведеного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2022/>

References

1. Vydiuk M.V. Rozvytok elektronnoho samovriaduvannia v Ukraini. Krashchi praktyky detsentralizatsii: dosvid krain YS dlia Ukrainy : mater. naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (Sumy, 27 travnia 2022 r.). Sumy : Sumskyi derzhavnyi universytet, 2022. S. 8.
2. Hedikova N.P. Demokratsiia ta elektronna demokratsiia: sutnist, stan, perspektyvy rozvytku. Politykus : nauk. zhurnal. 2021. № 3. S. 37–42.
3. Hretsa S.M. Rol podatkovykh orhaniv u zabezpechenni vykonannia oboviazku po splati podatku na dodanu vartist. Aktualni zavdannia ta napriamy rozvytku yurydychnoi nauky u KhKhI stolitti : Mater. Mizhnar. naukovo-prakt. Konf. (15-16 zhovtnia 2021 r.). Lviv, 2021. S.73-77.
4. Husieva O.Iu. Lehominova S.V. Didzhitalizatsiia – yak instrument udoskonalennia biznes-protseviv, yikh optymizatsiia. Ekonomika. Menedzhment. Biznes. 2018. №1. S. 33-39.
5. Ivashchenko O., Boiarchuk D., Shulha Ye. Pro hromadian Ukrainy yak platnykiv podatkov u sotsiologichnomu vymiri. Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh. 2021. №2. S. 156-180
6. Krasnokutska L. Elektronna demokratsiia v Ukraini ta perspektyvy rozvytku. Molod, nauka, biznes : materialy Vseukr. inter.-konf. zdob.vyshch.osvity i mol.uchenykh, 5-6 zhovtnia 2022 r., m. Mykolaiv. Mykolaiv : MNAU, 2022. S. 164-168.
7. Mihrovska M.S. Digital democracy in Ukraine: current state and development prospects. Scientific Collection «InterConf» : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Global and Regional Aspects of Sustainable Development» (July 6-8, 2021) Copenhagen, Denmark; 2021. №65. pp. 21-27
8. Natroshvili S.H. Shatska. Z.Ia. Smart-tekhnologii, yak osnova rozvytku smart-ekonomiky. Imperatyvy ekonomichnoho zrostantia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku : tezy dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii, m. Kyiv, 10 chervnia 2022 roku. V 2-kh t. T. 1. Kyiv : KNUVD, 2022. S. 185-187.
9. Orlovska Yu., Larionova K.. Suchasni umovy vprovadzhennia elektronnoi demokratsii u vitchyzniane publichne upravlinnia: rehionalnyi aspekt. Ekonomichnyi prostir. 2021. №171. S. 52-57.
10. Rudnieva A., Malovana Yu. Imidzh Ukrainy v umovakh suchasnykh informatsiinyi protseviv: tsyfrovoi transformatsii ta stanovlennia elektronnoho uriaduvannia. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politolog. studii. 2022. Vypusk 42. S. 320–327
11. Ruchkina V.N. Formuvannia podatkovoi kultury v Ukraini ta analiz yii skladovykh chastyh. Ekonomika promyslovosti. 2013. № 1-2 (61-62). S. 194-200.
12. Sushkova O., Melnyk O. Systematyzatsiia naukovykh pidkhdov do vyznachennia sutnosti ta zmistu poniattia «Podatkova kultura». Finansovi resursy: problemy ta vykorystannia. 2021. №1 (25). S. 143-150.
13. Tkachuk N. Didzhitalizatsiia finansovo-ekonomichnoi sfery v Ukraini : stan ta perspektyvy rozvytku. Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. T.3. №31, 2022. S. 18–28.

14. Ustenko M.O., Ruskykh A.O. Didzhitalizatsiia: osnova konkurentospromozhnosti pidpriemstva v realiiakh tsyfrovoi ekonomiky. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. 2019. № 68. S. 181–192.
15. Vydatky zведеного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2022/>
16. Dokhody zведеного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2022/>

Kulakov Y. V., Kushal I. M. Tax awareness of the society as a driving factor in the development of e-democracy

The article examines the directions of development of e-democracy and e-government in Ukraine, sharpens the issue of the development of tax awareness and tax culture in society. The relationship between tax awareness and the use of electronic technologies to support democratic processes in society, which in turn depends on the presence of a trained and knowledgeable population, has been studied. An analysis of scientific research and existing statistical data confirming the importance of tax awareness in the development of electronic democracy was carried out. The theoretical aspects of tax awareness and electronic democracy are considered, and practical examples of the use of electronic technologies in democratic processes in Ukraine are also analyzed. The research used such methods as: going from the abstract to the concrete, formalization, idealization, modeling, analysis, synthesis, induction, description, observation, experiment. An analysis of approaches to increasing the level of tax awareness in society, in particular, with the help of modern information technologies. the question helps to increase the level of awareness and knowledge about electronic technologies and their use. The significance of the analysis of electronic democracy as a phenomenon of modern society and its role in the democratic process is highlighted. Modern trends in the use of electronic technologies in public administration and democratic processes are described. Ways to increase tax awareness and culture of the population through the modernization of the «Diya» mobile application have been identified. The introduction of measures to increase tax awareness and the terms of their implementation are proposed. Recommendations are given on increasing the level of tax awareness in society and the use of electronic technologies to support democratic processes. The practical work of the proposed measures was demonstrated, their strengths and weaknesses were identified, and additional measures that could be implemented were indicated. The results of the study prove the importance of tax awareness in creating favorable conditions for the development of electronic democracy and provide recommendations for increasing the level of public awareness in this matter.

Key words: e-democracy, e-government, taxes, budget, digitalization.

Кулаков Єгор Валерійович – здобувач вищої освіти Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля., м. Київ, вул. Іоанна Павла II, буд. 17

Кушал Ірина Миколаївна – к.е.н., доцентка кафедри «Облік і оподаткування» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, буд. 17

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-31-36>

УДК 339.54

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ: ВИДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Курцев О.Ю., Кошчєва Д.О.

REGULATION OF INTERNATIONAL TRADE: TYPES AND TOOLS

Kurtsev O.Y., Koshcheeva D.O.

В роботі розглянуті основні види та особливості міжнародної торгівлі, виділено основний інструментарій сучасної міжнародної торгівлі. Регулювання міжнародної торгівлі - це система політичних, економічних та юридичних інструментів, яка використовується для забезпечення адекватного регулювання обміну товарів та послуг між країнами.

В статті використано методи аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення. Так визначено основні види регулювання та інструменти.

Основні види регулювання міжнародної торгівлі:

Тарифне регулювання - це встановлення митних тарифів на імпортовані товари, що забезпечує захист внутрішнього виробника від зовнішньої конкуренції.

Нетарифне регулювання - це різноманітні форми контролю торговельних операцій, які не пов'язані зі стягненням митних зборів, такі як квоти, стандарти, сертифікація, контроль якості та безпеки продуктів.

Регулювання курсу валют - це забезпечення стабільного курсу валют для забезпечення конкурентоспроможності внутрішнього виробника на міжнародному ринку.

Регулювання інвестицій - це встановлення правил та умов для прямих іноземних інвестицій в економіку країни.

Основні інструменти регулювання міжнародної торгівлі: двосторонні та багатосторонні угоди; митні тарифи та квоти; вимоги до стандартів якості та безпеки; система підтримки експорту; антидемпінгові заходи - це інструмент захисту внутрішнього виробника від зовнішньої конкуренції, який передбачає встановлення спеціальних мит на імпортовані товари, що продаються на ринку за цінами нижче виробничих витрат; система захисту прав інтелектуальної власності; система адміністративних бар'єрів; встановлення тарифних квот; система недискримінаційного режиму; ехнічні бар'єри в торгівлі - це норми технічної регуляції та стандарти, які встановлюються країною з метою захисту здоров'я та безпеки споживачів, а також забезпечення якості продуктів; контроль за державними субсидіями. Узагальнюючи, регулювання міжнародної торгівлі складається з різноманітних видів та інструментів, що спрямовані на захист інтересів внутрішніх виробників, забезпечення безпеки та якості продуктів, розвиток експорту та збільшення обсягів міжнародної торгівлі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торгівля, сучасні інструменти торгівлі, збут, збутова політика.

Вступ. З розвитком світової економіки і зростанням міжнародної торгівлі зросла потреба у встановленні ефективних правил і механізмів, які б забезпечували рівні умови для всіх учасників світової торгівлі.

Розвиток міжнародної торгівлі в сучасному світі зустрічається з рядом проблем, серед яких можна виділити наступні [1, 4,8,12]:

Проблеми дисбалансу в зовнішньоекономічних відносинах: зростання дисбалансу в торговому балансі між країнами, деякі країни мають великий дефіцит в зовнішньої торгівлі, тоді як інші мають великий експорт.

Несправедливість торгових відносин: відсутність взаємної вигоди у торгівлі, коли країни, які експортують товари, отримують вигоди, а ті, які імпортують, не отримують або навіть зазнають збитків.

Вплив торгівлі на довкілля: збільшення виробництва та транспортування товарів, використання енергії та природних ресурсів, викиди та забруднення повітря та води.

Вплив торгівлі на соціальні проблеми: втрата робочих місць через переміщення виробництва в країни з низькими зарплатами, незабезпечення соціальних гарантій робітникам в країнах з низьким рівнем життя.

Проблеми з правами інтелектуальної власності: незаконне використання технологій та знань, крадіжки дизайнів та брендів, порушення авторських прав.

Відсутність узгодження стандартів та норм: різниця у стандартах та нормах безпеки, харчування та інших сферах може призводити до виникнення технічних бар'єрів для торгівлі.

Ці проблеми вимагають розробки комплексної стратегії для забезпечення сталих та справедливих торгових відносин між країнами. Національні та міжнародні організації працюють над вирішенням цих проблем шляхом введення різноманітних інструментів та політик, таких як:

Встановлення митних бар'єрів: це означає встановлення митних зборів на імпортовані товари з метою зменшення їх ввезення та захисту внутрішнього виробництва.

Політики державної підтримки внутрішнього виробництва: ці політики передбачають допомогу місцевим виробникам шляхом введення різних форм державної підтримки, таких як субсидії, податкові пільги, кредити тощо.

Угоди про вільну торгівлю: це договори між країнами, які передбачають зниження митних бар'єрів та інших обмежень на міжнародну торгівлю з метою стимулювання економічного зростання та сприяння міжнародній торгівлі.

Регулювання прав інтелектуальної власності: це передбачає введення законодавства та міжнародних договорів, які захищають права власників інтелектуальної власності та запобігають їх незаконному використанню.

Політики збереження довкілля: це передбачає введення різних заходів для зменшення впливу торгівлі на довкілля, таких як використання екологічно чистих технологій, зменшення відходів та викидів.

Створення міжнародних стандартів та норм: це передбачає розробку міжнародних стандартів та норм для різних галузей торгівлі, таких як якість товарів, умови праці, безпека продукції, екологічні стандарти тощо. Ці стандарти та норми сприяють створенню сприятливого середовища для міжнародної торгівлі та захисту прав споживачів [3].

Розвиток інфраструктури: це передбачає розвиток міжнародних транспортних мереж, енергетичних мереж та телекомунікацій, що сприяє збільшенню обсягів міжнародної торгівлі та підвищенню ефективності виробництва.

Нерівність в розподілі вигод від міжнародної торгівлі: це ще одна проблема розвитку міжнародної торгівлі. У багатьох країнах, зокрема в країнах розвинутого світу, вигоди від міжнародної торгівлі розподіляються нерівномірно між різними верствами населення, що може спричинити соціальну напругу та нерівність.

Ці проблеми розвитку міжнародної торгівлі є складними і потребують комплексного підходу для їх вирішення. Зважаючи на те, що міжнародна торгівля є важливим джерелом економічного зростання та співпраці між країнами, вирішення цих проблем може сприяти створенню стабільного міжнародного середовища та підвищенню економічного благополуччя країн.

Незважаючи на існуючі міжнародні угоди та організації, які регулюють торгівлю між країнами, існують численні проблеми, які потребують уваги та

вирішення. До них відносяться нерівні умови доступу до ринків, дискримінація товарів, порушення прав інтелектуальної власності, недостатність захисту від демпінгу та субсидій, тарифні та нетарифні перешкоди у торгівлі тощо.

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Сьогодні питаннями міжнародної торгівлі зацікавлені багато вчених та економістів. Так питання цифровізації міжнародної торгівлі знайшли своє місце в працях філіпа Котлера, Пола Кругмана, Роберта Фішера та Джеймса Маккіна. З вітчизняних дослідників можливо виділити О. Біловодську, О. Боєнко, М. Окландера, С. Хамініч, І. Шевченко, О. Птащенко та інших.

Але стрімкий розвиток сьогодення постійно змінне глобальне економічне середовище дає невичерпне поле для дослідження даної проблематики.

Метою метою представленої роботи є визначення основних особливостей міжнародної торгівлі та оптимізації її інструментарію для покращення позицій підприємства на ринку.

Матеріали та результати дослідження. Міжнародна торгівля є важливою складовою глобальної економіки, яка впливає на економічний розвиток країн, забезпечує розширення ринків збуту для товарів та послуг, підвищення конкурентоспроможності національних виробників та забезпечення доступності ресурсів для економіки. Однак, міжнародна торгівля також може мати негативний вплив на окремі галузі економіки та може створювати нерівності між країнами. Тому регулювання міжнародної торгівлі стає дуже важливим завданням для держав та міжнародних організацій.

Міжнародна торгівля може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку країн. З одного боку, вона сприяє підвищенню ефективності виробництва та збільшенню вибору для споживачів за рахунок розширення ринків збуту та доступності ресурсів. З іншого боку, міжнародна торгівля може спричинити деіндустріалізацію окремих галузей економіки та погіршення умов праці [2].

Тому, регулювання міжнародної торгівлі стає важливим інструментом, що дозволяє зменшити негативний вплив торгівлі та забезпечити рівні умови для всіх країн.

Існують різні види регулювання міжнародної торгівлі, зокрема [7,9,10]:

1. Тарифи

Тарифи - це податки, які стягуються з імпортованих товарів при ввезенні їх на територію країни. Тарифи можуть бути застосовані як з метою захисту від конкуренції з інших країн, так і для збільшення доходів державного бюджету. Однак, високі тарифи можуть призвести до зростання цін на імпортовані товари та зменшення конкурентоспроможності національних виробників.

2. Квоти

Квоти - це обмеження на кількість товарів, які можуть бути імпортовані з інших країн. Квоти

можуть бути застосовані для захисту від конкуренції з інших країн або для забезпечення стабільності ринку. Однак, використання квот може призвести до збільшення цін на імпортовані товари та зменшення вибору для споживачів.

3. Санітарні та фітосанітарні стандарти

Санітарні та фітосанітарні стандарти - це правила, які регулюють безпеку та якість продуктів харчування та інших товарів. Використання цих стандартів може захистити споживачів від небезпечних товарів, але також може бути використане як інструмент для обмеження імпорту товарів з інших країн.

4. Антидемпінгові заходи

Антидемпінгові заходи - це заходи, які дозволяють країнам захистити свої галузі від продуктів, які імпортуються за цінами нижче вартості їх виробництва. Антидемпінгові заходи можуть бути ефективним інструментом захисту від дешевих імпортованих товарів, але вони також можуть бути використані як інструмент для надмірного захисту національних виробників та зменшення конкуренції на ринку.

5. Субсидії

Субсидії - це фінансова допомога, яку держава надає своїм виробникам для захисту їх від конкуренції з інших країн. Субсидії можуть бути надані для забезпечення конкурентоспроможності національних виробників або для забезпечення розвитку нових галузей економіки. Однак, використання субсидій може призвести до надмірного захисту національних виробників та зменшення конкуренції на ринку.

6. Вільна торгівля

Вільна торгівля - це політика, яка передбачає зменшення або повне припинення застосування тарифів, квот та інших обмежень на міжнародну торгівлю. Вільна торгівля дозволяє збільшити доступ до ринків інших країн та збільшити конкуренцію, що може привести до зниження цін та покращення якості товарів. Однак, вільна торгівля може мати негативний вплив на деякі галузі економіки та спричинити втрату робочих місць.

7. Відкрите урядове закупівля

Відкрите урядове закупівля - це політика, яка передбачає відкриті торги на державні контракти для іноземних та національних постачальників. Ця політика дозволяє забезпечити конкуренцію на ринку та знизити витрати для державного бюджету. Однак, відкрите урядове закупівля може призвести до зменшення відсотку національних постачальників та збільшення імпорту.

8. Інвестиційна політика

Інвестиційна політика - це політика, спрямована на підтримку інвестицій у розвиток економіки країни. Інвестиційна політика може передбачати надання державних пільг та стимулів для інвесторів, зниження податкових ставок, сприяння розвитку нових технологій та інновацій. Інвестиційна політика допомагає залучити

інвестиції в країну та створити робочі місця. Однак, використання інвестиційної політики може мати негативний вплив на інші галузі економіки та спричинити перенасичення ринку.

9. Захист прав інтелектуальної власності

Захист прав інтелектуальної власності - це політика, яка передбачає захист прав на інтелектуальну власність, таку як авторські права, патенти та товарні знаки. Захист прав інтелектуальної власності дозволяє зберегти власні інтелектуальні ресурси та забезпечити конкурентоспроможність національних виробників. Однак, захист прав інтелектуальної власності може мати негативний вплив на доступність та ціни товарів, особливо у країнах з низьким рівнем доходу.

Інструменти регулювання міжнародної торгівлі

Інструменти регулювання міжнародної торгівлі можна поділити на дві групи: багатосторонні та двосторонні. Багатосторонні інструменти включають Угоду про створення СОТ, Міжнародну організацію праці, Всесвітню інтелектуальну власність та інші міжнародні організації та угоди. Двосторонні інструменти включають угоди про вільну торгівлю, різні тарифні угоди та угоди про інвестиції між двома країнами.

Угода про створення СОТ

Угода про створення СОТ (Світової організації торгівлі) є основним багатостороннім інструментом регулювання міжнародної торгівлі. Угода про створення СОТ була укладена в 1994 році і є правовою основою СОТ. Вона містить правила та принципи, які регулюють міжнародну торгівлю товарами та послугами. Основними принципами СОТ є найбільш сприятливий режим, національний режим та принцип недискримінації. СОТ також має важливу роль у вирішенні торгових суперечок між країнами-членами.

Міжнародна організація праці

Міжнародна організація праці (МОП) є багатосторонньою організацією, що займається регулюванням міжнародних трудових відносин та створенням умов праці, які відповідають міжнародним стандартам. МОП створена з метою покращення умов праці, захисту прав працівників та забезпечення соціальної справедливості. Основними інструментами МОП є Конвенції, які встановлюють мінімальні вимоги до умов праці.

Всесвітня інтелектуальна власність

Всесвітня інтелектуальна власність (ВІВ) є багатосторонньою організацією, що займається регулюванням міжнародної інтелектуальної власності. Основним завданням ВІВ є створення правової системи, яка б захищала інтелектуальну власність та сприяла розвитку науково-технічного прогресу. ВІВ створена на основі різних угод та конвенцій, таких як Паризька конвенція про охорону промислової власності, Віденська угода про міжнародну класифікацію товарів та послуг, Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів, та інших.

Регіональні угоди про вільну торгівлю

Регіональні угоди про вільну торгівлю (РУВТ) є угодами між кількома країнами, які встановлюють правила та умови з вільної торгівлі між собою. РУВТ можуть бути двосторонніми або багатосторонніми, і вони зазвичай включають різні торгові умови, такі як зниження тарифів на імпорт, розширення доступу до ринків та зниження не тарифних бар'єрів.

Тарифні та не тарифні бар'єри

Тарифні та не тарифні бар'єри є важливими інструментами регулювання міжнародної торгівлі. Тарифні бар'єри полягають у встановленні митних тарифів на імпортовані товари, що збільшує їх вартість та знижує конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Такі мита можуть бути специфічними, коли вони встановлюються на певні товари, або адвалорними, коли вони встановлюються на основі процентної ставки залежно від вартості товару.

Не тарифні бар'єри включають різні правила та обмеження, які встановлюються на імпортовані товари, що також знижують їх конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Ці обмеження можуть включати технічні стандарти та вимоги до якості товару, ліцензування, квоти на імпорт, санітарні та фітосанітарні стандарти та інші.

Диспутні рішення та механізми вирішення спорів

Механізми вирішення спорів є важливим інструментом регулювання міжнародної торгівлі. Зазвичай такі спори виникають у зв'язку з невиконанням обов'язків, які встановлені в рамках міжнародних угод та домовленостей. Механізми вирішення спорів включають переговори, консультації, арбітраж та судове врегулювання спорів [11].

До основних механізмів вирішення спорів в рамках Всесвітньої торгової організації (ВТО) належить процедура диспутного врегулювання. Ця процедура передбачає вирішення спорів між державами-членами ВТО на основі правових принципів та договорів, які укладаються в рамках організації. До складу процедури диспутного врегулювання входять такі етапи, як консультації між державами-учасниками, розгляд справи апеляційним органом та виконання рішення.

Крім процедури диспутного врегулювання, існують інші механізми вирішення спорів в міжнародній торгівлі, такі як альтернативне врегулювання спорів, арбітраж, медіація та інші.

Висновок. Міжнародна торгівля є важливим елементом глобальної економіки та сприяє розвитку країн та підвищенню рівня життя населення. Проте, вона потребує регулювання з боку держав та міжнародних організацій для забезпечення справедливих та ефективних умов конкуренції та захисту прав та інтересів кожної сторони.

Регулювання міжнародної торгівлі включає в себе різноманітні інструменти та механізми, такі як

тарифні та не тарифні бар'єри, міжнародні угоди та домовленості, правила та стандарти, диспутне врегулювання та інші. Кожен з цих інструментів та механізмів виконує важливу функцію в забезпеченні регулювання міжнародної торгівлі та забезпеченні економічної стабільності та розвитку.

З урахуванням зростаючого значення міжнародної торгівлі та залежності країн від міжнародного ринку, важливо продовжувати розвивати та удосконалювати інструменти та механізми регулювання міжнародної торгівлі, щоб забезпечити ефективне та справедливе функціонування глобального економічного порядку.

У той же час, необхідно забезпечувати баланс між захистом власних інтересів та здійсненням міжнародної торгівлі на основі взаємовигідних умов. Для досягнення цього необхідно враховувати інтереси різних сторін та забезпечувати прозорість та відкритість в процесі укладання міжнародних угод та виконання рішень, що приймаються на міжнародному рівні.

Крім того, важливо забезпечити ефективний механізм врегулювання спорів та конфліктів, які можуть виникати в процесі міжнародної торгівлі. Це дозволить забезпечити справедливість та дотримання міжнародних правил та стандартів, що сприятиме стабільності та розвитку міжнародної торгівлі.

У світлі зростаючої глобалізації та інтеграції економік, регулювання міжнародної торгівлі стає все більш складним та важливим завданням для держав та міжнародних організацій. Водночас, це є важливим інструментом для забезпечення стабільності та розвитку глобальної економіки та підвищення рівня життя населення.

Отже, регулювання міжнародної торгівлі є важливим елементом глобального економічного порядку та включає в себе різноманітні інструменти та механізми, які забезпечують ефективне та справедливе функціонування міжнародної торгівлі.

Л і т е р а т у р а

1. International marketing as an effective tool of increasing enterprise competitiveness / О. В. Птащенко, О.Г. Зима, К.С. Костіна, М.В. Лаврінченко// ВІСНИК СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені Володимира Даля/ 3 (267), 2021, с. 128-13
2. Okorieac O., Russellb J., Cherringtonc R., Fisherd O., Charnleye F. Digital transformation and the circular economy: Creating a competitive advantage from the transition towards Net Zero Manufacturing. Resources, Conservation and Recycling. 2022. Vol. 189. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344922005882#preview-section-snippets>
3. Класифікація інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://buklib.net/books/26909/>.
4. Класифікація інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами [Електронний ресурс] – Режим

- доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4368.html>.
5. Котлер Ф. Маркетинг 4.0: перехід від традиційної до цифрової твердої палітурки / КМ-БУКС/ 2016 р. с.208
 6. Марінчак, К. Л. М., Форрест, Е., Хоанка, Б. (2018). Вплив штучного інтелекту та віртуальних персональних помічників на маркетинг. В Енциклопедії інформаційних наук і технологій, 4 видання (стор. 5748-5756).
 7. Національні інструменти державного регулювання міжнародної торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/mign-economika/2089-natsionalni-instrumenti-derzhavnogo-regulyuvannya-mizhnarodnoji-torgivli.html>.
 8. Отенко, В., О. Птащенко, К. Корсунова, і Д. Карталія. «Вплив експортної переорієнтації України на діяльність підприємств: маркетингові та управлінські аспекти». Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, вип. 6 (270), 2021, с. 121-124, doi:10.33216/1998-7927-2021-270-6-121-124.
<http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/26>
 9. Птащенко О. В., Вовк В. А. Особливості торговельного співробітництва України в сучасних умовах глобалізації. Бізнес Інформ. 2021. №4. С. 42–47.
 10. Птащенко О.В. Використання маркетингових інструментів для забезпечення позиціонування високотехнологічної продукції / О. В. Птащенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – №4 (19) – 2017. – Харків: ХНАДУ, 2017 – 168 с. (С.147-153)
 11. Регулювання міжнародної торгівлі: види та інструменти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/85201/ekonomika/regulyuvannya_mizhnarodnoyi_torgivli_vidi_instrumenti.
 12. Система регулювання міжнародної торгівлі. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://library.if.ua/book/68/5033.html>.
- resource: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4368.html>.
5. Kotler F. Marketing 4.0: transition from traditional to digital hardcover / КМ-БУКС/ 2016 p.208
 6. Marinchak, K. L. M., Forrest, E., Hoanka, B. (2018). The impact of artificial intelligence and virtual personal assistants on marketing. In Encyclopedia of Information Sciences and Technologies, 4th edition (pp. 5748-5756).
 7. National instruments of state regulation of international trade [Electronic resource] - Resource access mode: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/mign-economika/2089-natsionalni-instrumenti-derzhavnogo-regulyuvannya-mizhnarodnoji-torgivli.html>.
 8. Otenko, V., O. Ptashchenko, K. Korsunova, and D. Kartalia. "The impact of Ukraine's export reorientation on the activities of enterprises: marketing and management aspects." Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after V. Dalya, vol. 6 (270), 2021, p. 121-124, doi:10.33216/1998-7927-2021-270-6-121-124.
<http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/26>
 9. Ptashchenko O. V., Vovk V. A. Peculiarities of trade cooperation of Ukraine in modern conditions of globalization. Business Inform. 2021. No. 4. С. 42–47.
 10. Ptashchenko O.V. The use of marketing tools to ensure the positioning of high-tech products / O. V. Ptashchenko // Problems and prospects of entrepreneurship development: Collection of scientific papers of the Kharkiv National Automobile and Road University. – No. 4 (19) – 2017. – Kharkiv: Khnadu, 2017 – 168 p. (p. 147-153)
 11. Regulation of international trade: types and instruments [Electronic resource] - Mode of access to the resource: https://pidru4niki.com/85201/ekonomika/regulyuvannya_mizhnarodnoyi_torgivli_vidi_instrumenti.
 12. System of regulation of international trade. [Electronic resource] – Mode of access to the resource: <https://library.if.ua/book/68/5033.html>.

References

1. International marketing as an effective tool of increasing enterprise competitiveness / O.V. Ptashchenko, O.G. Winter, K.S. Kostina, M.V. Lavrinchenko// BULLETIN OF THE EASTERN UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY named after Volodymyr Dahl/ 3 (267), 2021, p. 128-13
2. Okorieac O., Russellb J., Cherringtonc R., Fisherd O., Charnleyc F. Digital transformation and the circular economy: Creating a competitive advantage from the transition towards Net Zero Manufacturing. Resources, Conservation and Recycling. 2022. Vol. 189. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344922005882#preview-section-snippets>
3. Classification of tools for regulation of international trade in goods [Electronic resource] - Resource access mode: <https://buklib.net/books/26909/>.
4. Classification of tools for regulation of international trade in goods [Electronic resource] - Access to the

Kurtsev O.Y., Koshcheeva D.O. Regulation of international trade: types and tools

The work examines the main features and features of international trade, highlights the main tools of modern international trade. Regulation of international trade is a system of political, economic and legal instruments used to ensure adequate regulation of the exchange of goods and services between countries.

The article uses methods of analysis, synthesis, and theoretical generalization. This is how the main types of regulation and tools are defined.

The main types of regulation of international trade:

Tariff regulation is the establishment of customs tariffs on imported goods, which ensures the protection of the domestic producer from external competition.

Non-tariff regulation is various forms of control of trade operations that are not related to the collection of customs duties, such as quotas, standards, certification, quality control and product safety.

Regulating the exchange rate is ensuring a stable exchange rate to ensure the competitiveness of the domestic producer on the international market.

Investment regulation is the establishment of rules and conditions for direct foreign investment in the country's economy.

The main instruments of international trade regulation: bilateral and multilateral agreements; customs tariffs and quotas; requirements for quality and safety standards; export support system; anti-dumping measures are a tool to protect the domestic producer from external competition, which provides for the establishment of special duties on imported goods sold on the market at prices below production costs; intellectual property rights protection system; system of administrative barriers; establishment of tariff quotas; system of non-discriminatory regime; technical barriers to trade are technical regulation norms and standards established by the country to protect the health and safety of consumers, as well as to ensure the quality of products; control over state

subsidies. Summarizing, the regulation of international trade consists of various types and instruments aimed at protecting the interests of domestic producers, ensuring the safety and quality of products, developing exports and increasing the volume of international trade.

Key words: *international trade, trade, modern trade tools, sales, sales policy*

Курцев Олексій Юрійович – к.юр.н., доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Кошєєва Дар'я Олександрівна – студентка 2 курсу, спеціальності 292 міжнародні економічні відносини Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Стаття подана 02.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-37-43>

УДК 338.46

FORWARDS AS ONE OF THE MAIN INVESTMENT INSTRUMENTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Manukhina M.Y., Tatsii I.V.

ФОРВАРДИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ІНВЕСТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Манухіна М. Ю., Тацій І. В.

The current transformation of the country's economic system determines instability in the terms and mechanisms of the agricultural sector financing. The use of new financial instruments enhances the capacity of the agricultural sector of the national economy to generate investment resources. Financial instruments such as bank lending, leasing services and investment in agricultural projects are now widely known and used. Improving the investment attractiveness of the country's agricultural sector and its development potential can be achieved through the introduction of modern financial instruments such as forward and futures contracts. The use of these financial instruments is a promising direction of formation of investment resources. Forwards will be especially useful for those agricultural producers who lost their crops last year and feel a working capital deficit.

The article considers the essence and classification of financial instruments; special attention is paid to the derivative financial instruments. The international experience of their use, as well as their use in the agricultural sector of the economy of Ukraine, has been studied. The main problems faced by market participants of the financial instruments market were revealed. The use of modern market instruments for price risks hedging and trends of the derivatives' development as hedging instruments on the case of the agro-industrial company is analysed. The main problems of market participants in the agricultural sector of Ukraine have been identified and recommendations on the conditions for the use of financial instruments have been given. Recommendations on the development of derivatives in the grain market of Ukraine and the necessary actions by the interested parties, in particular government agencies, grain market participants, agricultural producers, investors have been developed. The necessity of using modern financial instruments to form the investment resources in the agricultural sector of the economy by combining internal (agrarian receipts, leasing services, forwards, bank financing) and external (bonds, letters of credit, guarantees, factoring) financial instruments for the agricultural sector producers is demonstrated.

Keywords: agricultural producers, investing, financial instruments, derivative financial instruments, derivative, forward, futures, hedging

Formulation of the Problem. Agriculture is a strategically important sector of the Ukrainian economy, because it primarily allows us to address food security issues. However, due to its specific characteristics, its normal functioning is almost impossible without external sources of financing. The use of financial instruments in the context of the global pandemic expands the capacity of the agricultural sector of Ukraine to form investment resources.

Recent Research and Publications Review. It should be noted that the issues of theory and practice of using various financial instruments to enhance investment processes in certain sectors of the national economy have been thoroughly studied by scientists I.V. Anhelko, M.P. Denysenko, T.V. Mayorova, A.A. Peresada, etc. Foreign scholars mainly cover the experience of using various financial instruments for investing in economic sustainable development, in particular, Robert T. Kleiman, Anandi P. Sahu, Francesco Tropea and Lopo de Carvalho, Fabozzi.

Despite many studies in this area, the constant changes in legislation and the unstable economic situation in the country encourage the need for further research and scientific research into new ways to attract funds for the economic activities of agro-industrial producers. The above-mentioned factors determine the relevance of the study, the formulation of its objectives and the specification of its objectives.

The aim of the paper is to summarize existing views on the issues of application of basic derivatives financial instruments, such as forwards and futures, and establishing the possibility of their use in the agricultural sector of the national economy.

Results. In modern conditions, the agro-industrial complex is a priority sector of the Ukrainian economy. For the country, it is, first of all, a guarantee of its own food security. In terms of future financial flows, agri-

business is the most promising for both the domestic market and global trade.

Since agriculture is a chain with a slow capital flow (profit from economic activity depends on seasonality, and financing for efficient economic management is necessary throughout the year), it becomes obvious that normal stable functioning of the economy is practically impossible without attraction of external sources of financing – financial instruments.

The investment resources formation in the agricultural sector of the economy is carried out with the help of various financial instruments.

According to the National Accounting Standards (NAS) No.13 “Financial instruments”, the financial instrument is a monetary contract, between parties which simultaneously gives rise to (increases in) a financial asset of one entity and a financial liability or equity instrument of another [3].

Issues of classification, recognition, valuation of financial instruments are considered in the International Financial Reporting Standards (IFRS) No.32 “Financial instruments: disclosure and report” and IFRS No.39 “Financial instruments: recognition and evaluation”. These standards provide the following definition of financial instruments - it is any contract that gives rise to a financial asset in one entity and a financial liability or equity instrument in another entity [1, 2].

European practice classifies financial instruments according to different criteria.

According to the classification “by economic content and method of report”, financial instruments are divided into “balance sheet (recognized)” and “off-balance sheet (unrecognized)”.

Scholars and practitioners from other countries also separate commodity and financial instruments or, as they are also called, “derivatives”. However, “commodity derivatives” are not financial instruments.

“By the nature of relationships and accounting purposes” financial instruments are divided into financial assets, financial liabilities, equity instruments, derivative financial instruments, complex financial instruments.

In turn, the most well known examples of financial assets that give the contractual right to hold funds in the future are “accounts receivable from buyers and customers”, “bills received”, “loans issued” and “financial investments”. As for financial liabilities, examples are “accounts payable for settlements with suppliers and customers”, “settlements on promissory notes issued”, “loans received”, “obligations on bonds”.

According to the NAS No. 13, “Equity instrument is a contract confirming the right to a part in the assets of the enterprise, which remains after the deduction of the amounts for all its obligations. The equity instrument is the obligation of enterprises to issue or transfer their instruments. Examples of the equity instruments include common shares, certain types of preferred shares, choices or options to subscribe for or purchase common shares from issuers.

“A complex financial instrument is a financial instrument containing a component of a financial liability and a component of an equity instrument.” At the same time, it should be noted that national and international accounting standards emphasize that liability components and capital components created by one financial instrument should be separately indicated in the issuer's balance sheet.

The next characteristic feature is “dependence on the subject of the contract”, that is, financial instruments are divided into “primary” and “derivatives”. Most of the underlying financial instruments are on the balance sheet, examples are “funds in national and foreign currencies”, “receivables or payables”, “securities” granting the right of ownership, “financial leases”, insurance contracts of a financial nature, etc.

As for derivatives, a derivative financial instrument is considered an instrument:

- settlements for which will be made in the future;
- which value changes due to the changes in the price of securities, the exchange rate, price index or other underlying variables;
- not requiring initial investment.

Derivative financial instruments or, as they are also called, derivatives, can be considered as a financial contract, the subject of which is the price of the underlying asset.

The following types are distinguished among derivatives:

- contracts for difference;
- futures contracts;
- forward contracts;
- options;
- swaps [4, 5].

No doubt, such financial and credit mechanism instruments as forward and futures contracts deserve the main attention today [7].

Thus, according to the available data, in 2020, project financing of the agricultural producers had the following components: a forward with a commodity component (fuels and lubricants, fertilizers); contracts trading (with the Agrarian Exchange participation); agricultural production crediting (together with commercial banks). We believe that it is worth noting in more detail the forwards, which are considered one of the most dynamic instruments of financing the agricultural sector in the last three years. The leading companies that buy grain in Ukraine on a forward basis are PJSC “Agrarian Fund” and the “State Food and Grain Corporation of Ukraine” Public Joint-Stock Company (SFGCU). In particular, in 2020 alone, PJSC Agrarian Fund signed forward contracts for UAH 2.9 billion; and within the framework of the SFGCU forward program, the farmers were advanced in the amount of more than UAH 220 million. [11]. The achieved results are due to the adaptability of forward contracts to the agricultural sector, as they determine the period of time in which it is necessary to make delivery at a price not lower than the market one. It is also important that the forward program has several financing conditions and is more accessible

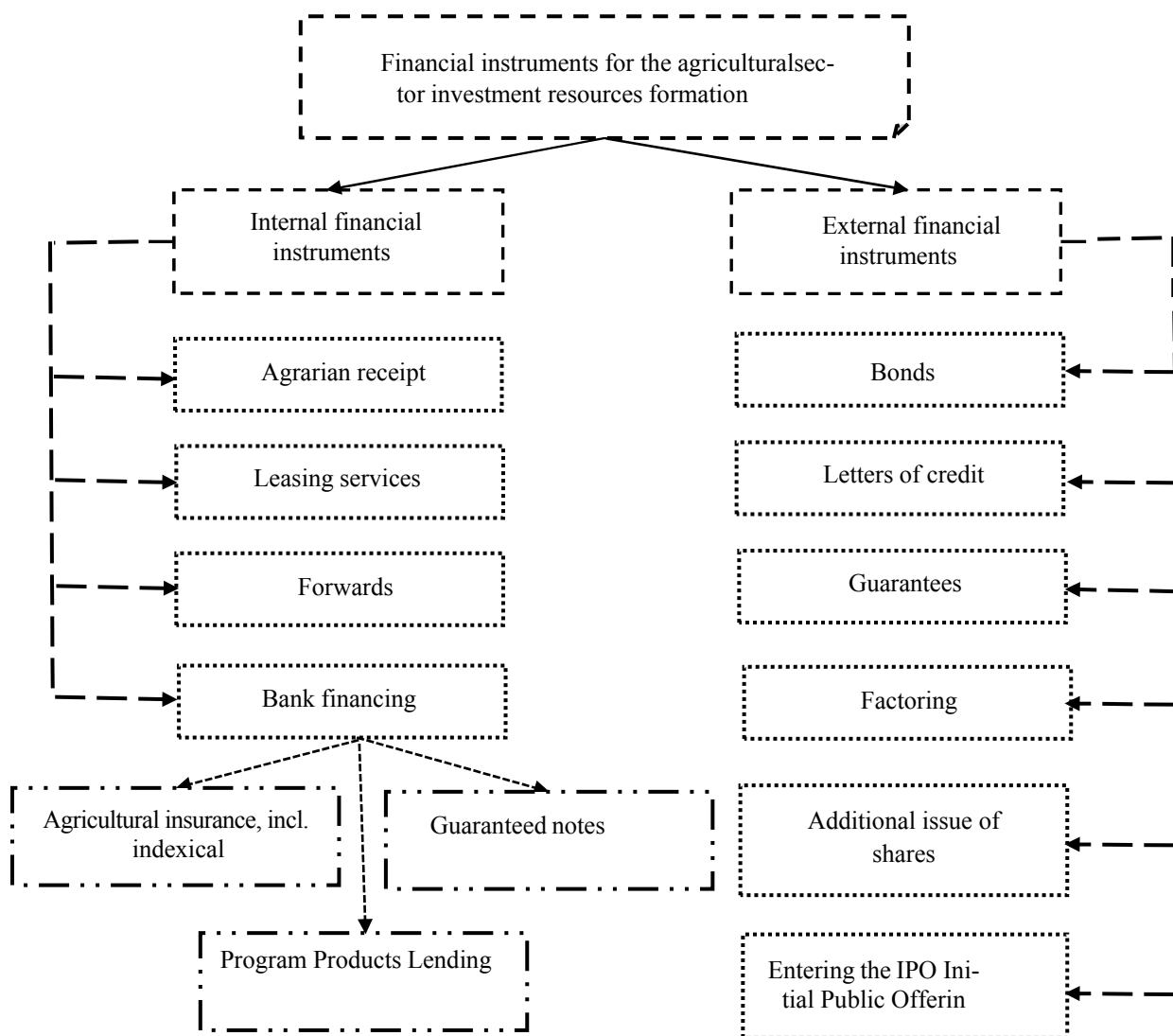

Fig. Innovative instruments for financing agricultural producers

to medium and small producers due to a simpler registration procedure compared to a bank. The advantage of the forward is the ability to choose whether to take into account the dollar rate or not. Thus, the forward interest rates, taking into account the dollar exchange rate when purchasing the 2020 harvest, fluctuated within 15-18%, without taking this into account - within the range of 22.5-27.5%.

The advantages of forward contracts in the Ukrainian agricultural market include fixing prices, volumes and quality of goods, which allows farmers to plan the operations and rely on cash flows. Buyers also, having full information, provide themselves with sufficient raw materials for further processing and / or fulfil their own obligations under forward export contracts. However, it is worth noting that there are doubts about the pricing of bilateral forward contracts in Ukraine, which were concluded off the exchange, by two business entities and with unique conditions for both parties. This compli-

cates, first of all, the process of monitoring pricing, as well as settling the failure of one of the parties to fulfil the relevant obligations and complicates the early termination of the agreement. As a result, forward contracts fix the price, volumes and quality of the goods and the date of delivery. However, there are also negative characteristics of forwards:

- bilateral agreements are concluded without the entire market knowledge;
- there is no centralized market reporting and data collection, i.e. operational market information;
- the fixed price inherent in forwards may damage the financial result of one of the transaction's counterparties in the event of a strident change in market conditions;
- the terms of forward contracts are variable and unique. Such new agreements conclusion with a new counterparty requires time and effort;

- hard and rigid provisions for early termination of contracts;
- limited choice of counterparties due to the lack of a single trading platform;
- financial settlement and/or delivery are not guaranteed.

Instead, two other types of derivative contracts are futures and options. Their advantages are: firstly, these are exchange contracts, where active trading takes place with a large number of orders from sellers and buyers, which brings the price of the instrument as close as possible to the effective market level and ensures sufficient access to liquidity. Secondly, due to the fact that it is a forward exchange contract, it is standardized, which in turn means the possibility of reselling to another interested party, i.e. de facto sale of the contract (there is a possibility of selling the contract at a lower/higher price than the initial one). Thirdly, this type of contract can mainly be based on the presence of a Central counterparty, which is obliged to carry out a daily reassessment of the participant position and, in case of sharp changes in the market situation, encourages both parties of the agreement to fulfil it; this significantly reduces the counterparty's risks. In addition, the Central counterparty, conducting mark-to-market and collecting variation margin, reduces the risk of participant default.

An important aspect is that futures are traded or quoted on stock exchanges; it means that their prices and other specifications are publicly available. In the case of a forward contract, only the seller and the buyer usually know its details. Currently, futures contracts are not in demand on the stock exchanges of our country. [8]. This is due, firstly, to the legal uncertainty of such types of contracts, namely in terms of settlements (in physical goods or money), risk management and the role of regulators. Secondly, according to the results of the survey, not all participants in the agricultural market know and are aware of the potential benefits of futures contracts.

Nevertheless, the original purpose of using these instruments is to ensure a balanced exchange rate for goods. Currently, there are three main derivatives, which are based on a much larger number of assets and have even more applications:

- hedging a position on a particular underlying asset;
- speculation on the price of the underlying asset aiming to make a profit;
- increase in the value of own assets..

According to the NAS No.13 hedging is application of one or more hedging instruments for the purpose of full or partial compensation of changes in the fair value of the hedging object or related cash flow.

A hedging instrument is a derivative financial instrument, financial asset or financial liability whose fair value and cash flows are expected to offset changes in the fair value or cash flow of the hedged item [3, 9].

There are drawbacks of hedging in the world markets:

- basis risk is the risk of non-parallel price changes in the spot and futures markets, which may arise due to the action of non-market factors (separation of trends in the domestic and foreign markets);
- the difficulty of the Ukrainian participants' (especially small ones) access to world markets due to the lack of awareness of domestic participants with the algorithm for carrying out operations in these markets and communication problems of cooperation with foreign brokers;
- availability of the currency risk, included into the contracts price.

A study was conducted on the case of the grain and oil crops market as part of the agricultural sector, based on the results of a nationwide survey on the prospects for using derivatives in this market. It was performed in August-September 2019 by UkrAgroConsult in cooperation with the marketing company New Image Marketing Group commissioned by the USAID project "Transformation of the financial sector" [10].

The survey aimed to identify the factors affecting the demand and application of the hedging instruments by the Ukrainian grain market participants, to develop recommendations for the development of the use of derivatives in the Ukrainian grain market and the necessary actions by stakeholders, including government agencies, grain market participants, agricultural producers, investors.

The survey results point to a lack of modern risk management practices through derivatives. The survey confirmed that the interaction of the Ukrainian agricultural market participants is based mainly on spot contracts. This leads to increased price risks.

Two main reasons for the unclear market of derivatives in Ukraine are identified: 1) lack of stock exchange in Ukraine with sufficient liquidity and number of players; 2) low level of the market participants' awareness and fear of increased risks. When asked "do you know what derivatives are?" the majority of respondents gave a negative answer, and among those who responded positively, not all gave a correct definition of the concept of derivatives. When asked "did you use derivatives?" the lion's share of the market participants polled gave a negative response. Among the respondents, traders have more experience in using derivatives - 38%, less processors and agricultural producers - 20.0% and 12.0% respectively.

Regarding the concept of hedging, the results of the survey indicate better awareness among market participants.

Most of them gave the correct definition of the concept of hedging.

Traders and processors mainly use hedging instruments, which correlates with the survey data.

Among the Ukrainian companies participating in the market, traders have the greatest experience in hedging risks - in total 66% of respondents of traders used derivatives (stock exchange and over-the-counter), in addition, mainly with international headquarters: it is through the main offices/parent structures that price

risks are hedged. The smallest indicator among producers - 9% of respondents used derivatives. Processors' share was 29%.

As for forward contracts, currently more than 70% of grain and oil structures are sold under spot contracts after harvest. That is, forward contracts are only gaining spread.

At the same time, the international experience of trade in agricultural derivatives shows that 66% of respondents-traders already hedge price risks at international stock-exchanges (exchange and non-exchange derivatives). There is an opportunity to hedge rapeseed and wheat price risks using futures and options for MATIFF, as well as corn, wheat and soy futures/option contracts on Chicago Mercantile Exchange (CME).

For example, China's derivatives exchange market is one of the largest in the world and continues growing. Among the main successful factors were the market reforms carried out in the 1990s, with such an outcome:

1. The number of stock exchanges (at the first stage from 50 to 14, then to 3) was reduced: Today the main markets are the Dalian Commodity Exchange (DCE), Zhengzhou Commodity Exchange (CZCE), Shanghai Stock Exchange (Shanghai Futures Exchange, SHFE), and Financial Exchange (China Financial Futures Exchange);

2. Reduction of the number of contracts (at the first stage to 35, then to only 12), specialization of exchanges on the most liquid contracts for standardized goods;

3. The centralized regulation of trade by the Securities Commission and licensing of brokerage activities, which increased capital requirements and professionalism of market participants, limited the possibility of price manipulation;

4. Creation of reliable mechanisms for securing supplies (virtually all commodity contracts provide for deliveries at due date), including the creation of a system of accredited warehouses for the physical storage of goods, which were consistent with the strict requirements of the exchanges.

The stock exchanges specializing in agricultural products contracts are Dalian Exchange (contracts for soybeans, grain, soybean feed, beans, rice, etc.) and Zhengzhou Stock Exchange (wheat, corn, soybeans, beans, sesame, etc.). At the same time, today exchanges with initial agrarian specialization are expanding the list of contracts, introducing trade in products of other industries. One of the important recent trends in the Chinese market is the gradual opening of trade to foreign players. The development of this trend can significantly increase the trading volume and liquidity of the Chinese market.

The Indian agricultural derivatives market, along with China, is one of the largest in the world. Active development of trade began in 2000s after a number of reforms introduced by the government, primarily the liberalization of the agricultural market, the lifting of the ban on futures trading in certain goods.

India's largest commodity exchange is the Multi Commodity Exchange of India (MCX89), with a daily

turnover of over \$2.5 billion covers more than 80% of the Indian commodity derivatives market, well ahead of the state NMCE, NCDEX, ACE and others. Among the contracts traded on MCX: palm oil, spices, cotton.

Among the success factors for the derivatives trading development in India, one can point to the support from international organizations that helped the government and exchanges to revolutionize the structure of exchange trading by removing regulatory obstacles, ensuring the creation of national exchanges instead of small regional ones, introducing professional exchange management. As a result of the reforms, the national exchanges of India began to play the role of reliable neutral trade organizers to a greater extent, rather than tools for manipulation and ensuring the local interests of certain groups of participants.

Restraining factors for the further development of derivatives in India, researchers call state intervention in the agricultural market (in particular, restrictions on trade in certain goods, taxation of trade operations), the lack of a sufficient number of warehouses, an extensive and effective system of quality control and product standardization.

The USA is the country with the most developed derivatives industry. In 1848, after the opening of the Michigan-Illinois Canal, farmers gathered in Chicago after the harvest to sell their grown grain. Prices were low due to the large post-harvest supply, and there were frequent disputes over the quality of the grain. The same year, a group of 82 enterprising traders founded the Chicago Board of Trade (CBOT).

The CBOT foundation mainly aimed to streamline the grain market, to introduce quality standards, to create a fair price indicator for cereals accessible to all market participants, and to limit price risks with high volatility of grain prices.

The first grain agreement was concluded in 1851, and already in 1865 CBOT began trading standardized commodity futures. In the same year, CBOT introduced a requirement for sellers and buyers to provide security or margin to avoid frequent defaults on their contractual obligations.

In 1925, the SWOT clearing institution was created, the purpose of which was to ensure the financial stability of the stock exchange. In 1898, the SWOT had gotten a competitor – the Chicago Mercantile Exchange (CME).

Grain and food futures contracts remained the leading products of the exchange until the introduction of financial futures in the early 1970s.

Both exchanges were established as non-profit membership organizations, but subsequently, in 2000, aiming for development, the exchanges were decided to incorporate. This gave impetus to its further growth. In 2007, the CBOT and CME markets were merged, CME Group was created, which since 2008 has absorbed NYMEX (power and other derivatives), COMEX (metals, etc.), Minneapolis Exchange, Kansas City Board of Trade, becoming the largest stock exchange of derivatives in the world. CME Group's market capitalization

reached \$25 billion. The only competitor of CME Group in the USA market is ICE USA, that in 2007 has absorbed New York Coffee Sugar Cocoa Exchange (cocoa, sugar, orange juice, cotton).

▪ The factors of successful development of the market of derivatives in the USA are:

- large number of interested market participants;
- consolidation and a small number of stock exchanges;
- standardization of contracts;
- development of effective margin rules (trade rules, which ensured reliable performance of contracts);
- financial stable clearing facility;
- confidence in the financial system in general;
- effective and at the same time not excessive state supervision;
- the self-regulation of the derivatives trade industry, which provided effective arbitration and dispute resolution mechanisms between market participants;
- development of the brokerage consultants institute;
- the constant education and training process for clients, which was carried out by the exchange and brokerage consultants.

Thus, the world's experience in trade in agricultural derivatives shows that the factors that impede the trade in derivatives development are:

- ✓ state intervention in the market (e.g., restrictions on foreign trade, price regulation, government price support programs);
- ✓ effective tax on operations in the derivatives market;
- ✓ inadequate or insufficient exchange infrastructure;
- ✓ lack of effective regulation of warehouse certificates;
- ✓ market (monopoly) authorities of major market participants (ability to influence and manipulate prices);
- ✓ lack of market education and awareness of trading opportunities in derivatives.

Research on derivatives markets shows that:

- when creating a liquid market, the derivatives market can perform well the functions of a pricing and risk limiting mechanism;
- it cannot be considered an axiom that the existence of a derivatives market and speculative transactions in such markets necessarily lead to an increase in the size of price fluctuations.

In general, such hypotheses do not confirm the existence of a liquid derivative market and facilitate credit to producers of agricultural products, as they reduce risks for lenders.

The U.S. Agricultural Derivative model can be used in Ukraine to create a Chicago mini-version with futures/ optional contracts for corn, wheat, barley, sunflower and soy. At the same time, the development and expansion of the UAH-USD contract is necessary to meet the needs of the market in limited currency risks.

Conclusion. Thus, one of the promising areas of agricultural sector financing is multilateral cooperation

of seed producers, plant protection, machinery, equipment, etc. with banks, insurance companies and international partners in lending to agricultural producers. A significant achievement is the introduction of partnership programs that significantly improve conditions for agricultural producers, including small and medium-sized producers, and expand their opportunities for the working capital replenishment.

Financial initiatives in the agricultural sector have been clearly acceptable over the past few years, but now this is an initial stage, successful implementation of which can help to increase the investment activity of agricultural producers.

International experience can significantly speed up the process of creating a derivatives market in Ukraine. The analysis of the information and the corresponding conclusions regarding successful projects for the creation of a derivatives market can serve as a roadmap for future reform. From a technical point of view, Ukraine should look for ways to acquire and / or create its own IT product to support trade and post-trade. Participants have a demand for additional education on hedging, derivatives and their practical use. Given the amount of available free information, it is quite possible to provide interested market participants with an educational base. The most difficult but crucial task is to transform institutions and implement reforms. This is also the main requirement of participants of the market of agro-industrial products in Ukraine. Creating a balanced government regulation that promotes market development and protects participants is a daunting task for the success of which there must be a productive and objective dialogue between the authorities and market participants.

References

1. Mizhnarodnyy standart bukhhaltern'koho obliku 32 (MSBO 32). Finansovi instrumenty: podannya vid 01.01.2012 r., № 929_029 [Elektronnyy resurs]. // Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text
2. Mizhnarodnyy standart bukhhaltern'koho obliku 39 (MSBO 39). Finansovi instrumenty: vyznannya ta otsinka vid 17.10.2013 r., № 929_015 [Elektronnyy resurs]. // Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text
3. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhaltern'koho obliku 13 "Finansovi instrumenty" vid 03.11.2020 r., № z1050-01 015 [Elektronnyy resurs]. // Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>
4. Azarov YU. Sek'yurytyzatsiya – pere-dovi finansovi tekhnolohiyi z upravlin-nya debitors'koyu zaborhovanisty / YU. Azarov // Yury-dychna hazeta. – 2003. – № 3 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/80/>
5. Burdenko I.M. Finansovi instrumenty : osoblyvosti yikh klasyfikatsiyi / I.M. Burdenko // Aktu-al'ni problemy ekonomiky. – 2006. – № 4. – С. 24-31.
6. Vovchak O. D., Hal'kiv L. I., Demchyshyn M. YA. Stan i problemy rozvytku bankivs'koho kredytuvannya

- sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv Ukrainy. Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta prak-tyky. 2018. Vyr. 3 (26). S. 30–37[Elektronnyy re-surs]. – Rezhym dostu-pu: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v3i26.143846>
7. Hmyrya V.P. Kredytnyy mekhanizm finansuvannya ah-rarnoho vyrobnytstva Ukrainy. Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy. 2015. № 2 (23). S. 54–62
 8. Hryhor'yeva K.H. Pravovyy analiz forvardnykh za-kupivel' zerna yak zasobu derzhavnoyi pidtrymky sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv. Pidpryyem-nystvo, gospodarstvo i pravo, 2016. №5. S. 47-52.
 9. Lupenko YU.A., Feshchenko V.V. Khedzhuvannya finansovyykh ryzykiv ta suchasnyy rynek deryvatyviv dlya pidpryyemstv ah-rarnoho sektoru ekonomiky. Finansy Ukrainy. 2014. № 11. S. 98–108.
 10. Proekt USAID «Transformatsiya finansovoho sektoru» - [Elektronnyy re-surs]. – Rezhym dostupu: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2020/04/Grain-Market-Research_27.4.2020.ukr_.pdf

Манухіна М.Ю., Тацій І.В. Форварди як один з основних інструментів інвестування аграрного сектору України.

В умовах військової агресії Російської федерації проти України суб'єкти господарської діяльності, в тому числі, й в аграрному секторі відчують дефіцит ресурсів, що є наслідком спаду ділової активності підприємств, зниження їх податкового потенціалу, погіршення інвестиційного клімату.

У статті оцінено практику використання різноманітних фінансових інструментів у системі формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору України; розглянуто сутність та класифікацію фінансових інструментів відповідно до національних та міжнародних стандартів.

Виявлено, що найбільшого поширення за останні роки в переліку внутрішніх фінансових інструментів отримали: банківське кредитування, серед якого виділяють агрострахування, авальовані векселі, кредитування по про-

грамних продуктах; форвардні закупівлі; аграрні розписки та лізингові послуги. Доведено, що стрімкі інтеграційні процеси у вітчизняному аграрному секторі та глобалізаційні виклики зумовлюють розширення (появу нових) зовнішніх фінансових інструментів для залучення інвестиційних ресурсів, зокрема: бонди, акредитиви, гарантії, факторинг.

Особливу увагу приділено таким похідним фінансовим інструментам, як форварди, та можливості їх використання в сучасній практиці вітчизняних аграрних підприємств.

Виявлено основні проблеми, з якими стикаються учасники ринку фінансових деривативів, досліджено міжнародний досвід їх використання, а також досвід застосування в аграрному секторі економіки України. На прикладі підприємств агропромислового комплексу проаналізовано використання сучасних ринкових інструментів хеджування цінних ризиків та напрями розвитку деривативів як інструментів хеджування. Ці результати свідчать про інтерес учасників ринку до сучасних ринкових інструментів усунення цінних ризиків, що породжує потребу у відповідній національній програмі розвитку деривативів як інструментів хеджування ризиків. Розроблено рекомендації щодо розвитку використання деривативів на ринку зерна України та необхідних дій з боку зацікавлених сторін, зокрема державних органів, учасників ринку зерна, агровиробників, інвесторів.

Ключові слова: сільгоспвиробники, інвестування, фінансові інструменти, похідні фінансові інструменти, дериватив, форвард, ф'ючерси, хеджування.

Манухіна Марта Юрїївна - к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Київ

Тацій Інна Валерїївна - к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м.Київ

Стаття подана 15.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-44-49>

УДК 338.23

ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Мельнік М.А.

INCLUSIVE POLICY OF THE STATE DURING THE WAR

Melnik M.A.

Розглянуті актуальні підходи до виникнення теорії інклюзивного розвитку, які пов'язані з проблемами нерівного зростання, накопичення достатнього рівня матеріальних та нематеріальних активів та чесного розподілу ресурсів. Досліджені та систематизовані наукові та практичні підходи до визначення поняття інклюзивна політика. Визначено, що інклюзивність відображає засади співвідношення зростаючих можливостей економічного зростання та відкритості для людей, а також обмеженнями ступеня нерівного доступу до послуг. Засвідчено необхідність розвинення інклюзивних інституцій для забезпечення верховенства права та економічних свобод. Означена необхідність розробки єдиних підходів до інклюзивної політики з урахуванням нинішніх викликів. Автором визначені фактори, яким сприяє розвинута інклюзивна політика. Розглянуті питання перебудови інклюзивної політики держави під час війни. Окреслені історичні передумови інклюзивного зростання економіки як фактору розвитку суспільства. Розкриті сучасні підходи щодо розширення поняття інклюзивності і застосування його в якості індикатора економічного розвитку національної економіки. Визначена низка показників, що включаються в індекс інклюзивного розвитку, який використовується для загальної оцінки стану економічного розвитку країни. Розглянуті головний принцип та характерні особливості інклюзивної політики, проведена класифікація видів інклюзивної політики. Окреслені основні законодавчі акти, що регулюють здійснення інклюзивної політики держави. Виокремлені основні пріоритетні напрями, які потрібні забезпечуватися при здійсненні інклюзивної політики. Розкрито низку проблем, що пов'язані з воєнними діями. Означені проблемні питання здійснення інклюзивної політики в період війни. На прикладі освітньої інклюзивної політики запропоновані оперативні та функціональні зобов'язання державних інституцій щодо забезпечення прав і свобод громадян. Визначена можливість використання індивідуальної освітньої траєкторії для персоналізації реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти. Узгаальнені основні напрями інклюзивної політики для відновлення та покращення соціальних умов громадян України.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна політика, держава, війна, доступність, право, рівність, процес, освіта, особливі потреби, стандарти.

Вступ. В сучасному світі набувають розвитку стандарти актуальної етики – толерантність, рівноправність, різноманітність. Інклюзивність також є їх важливою частиною. Актуальність проблем нерівного розвитку, справедливого розподілу всіх ресурсів, накопичення матеріальних статків та створених нематеріальних активів стали основою виникнення теорії інклюзивного розвитку. Принципи оцінювання параметрів інклюзивного розвитку можуть бути підґрунтям нової методології оцінки результатів економічного та соціального розвитку країн.

Постановка проблеми. Поняття інклюзивності застосовується у широкому розумінні. Воно віддзеркалює «дві основні ідеї: 1) можливість, що утворюються економічним зростанням, повинні бути відкритими для людей; 2) ступінь нерівності доходів та доступу до основних послуг повинні бути стримані прийнятними межами» [1].

Таким чином, мова йде про включеність цілей державної політики та її можливості поєднувати зростання людського капіталу із підвищенням якості життя із проблемами керованості державою.

Новітні дослідження світових вчених свідчать про те, що для сталого економічного розвитку країни первинно мають бути розвинуті інклюзивні інституції, зокрема, забезпечено безумовне верховенство права, економічні свободи, недоторканість приватної власності, вільні вибори тощо. Для забезпечення тривалого існування таких інституцій має бути постійний контроль за владою з боку громадянського суспільства. А це суспільство має бути консолідованим та активним.

Воєнні дії, що тривають в Україні створюють нове «навколишнє середовище» для функціонування багатьох суб'єктів господарювання, визначаючи нові підходи до формування курсів їх економічної політики.

В зв'язку з цим вельми актуальними є наукові дослідження щодо створення єдиних підходів до розробки інклюзивної політики держави з урахуван-

ням сучасних викликів, зокрема функціонування в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзивності з економічної точки зору є питанням, що недостатньо досліджене в українській економічній науці. Найбільш ґрунтовні та упорядковані дослідження питань розвитку моделей інклюзивної економіки знайшли відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Д. Аджемоглу, О.І.Амоша, В.Г. Анісімов, А.В. Базилук, З. Бедос, Р. Болінг, В.П. Вишневський, В.М. Геєць, Г.Я.Глуха, С. Голандер, Е. Дуфло, Т.Г. Затонацька, А.С. Коновалов, Е.М. Лібанова, І.Г.Манцуров, Д.О. Оголь, Дж. Подест, Е. Райнерт, Д. Робінсон, А.В. Сидорова, І.В. Тараненко, М. Тодаро та інші. У цих дослідженнях докладно розглянуті інклюзивні й екстраєсивні моделі розвитку, оцінюються їх особливості у різних країнах, проте в них недостатньо уваги приділено аналізу викликів та ризиків соціально- економічного характеру, які визначають напрями інклюзивної політики.

Крім того термін «інклюзія» має багатоаспектне трактування та використовується у різних контекстах, що потребує продовження наукових досліджень з урахуванням нових викликів. Все це й визначає актуальність та мету даної статті.

Мета статті. Метою статті є дослідження та систематизація наукових та практичних підходів до визначення поняття інклюзивна політика та удосконалення підходів щодо формування інклюзивної політики в умовах війни.

Ця мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

-дослідити теоретико-методологічні положення інклюзивної політики;;

- виділити основні види інклюзивної політики та проаналізувати їх роль у формуванні інклюзивно-орієнтованої економіки;

- проаналізувати сучасні виклики та ризики щодо подальшого удосконалення інклюзивної політики держави;

- визначити заходи державної політики, реалізація яких сприятиме інклюзивному розвитку в сучасних умовах.

Теоретико - методологічним підґрунтям даного дослідження виступають форми, методи і принципи наукового пізнання, теоретичні й практичні доробки, що містяться у працях відомих науковців з питань інклюзивної економіки та політики.

Результати досліджень. Уперше термін «інклюзія» було застосовано в 1970-х роках у США, коли дослідники визначали соціальну інклюзію, під якою розуміли збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина як індивідуальність сприймається суспільством і має можливість повноцінно брати участь у соціальних процесах. Право участі у соціумі базується на соціальній етиці у всіх сферах життя. Сам термін «інклюзія» (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення

ступеня участі всіх громадян у суспільстві (як цілій соціальній системі), направлений на розвиток рівності [2].

У ХХІ сторіччі попри всі глобалізаційні та технологічні процеси дискримінація за різними ознаками все ще має місце, інклюзивність стала першочерговою метою рухів за розширення прав та можливостей людини. Останніми роками дуже популярними стають дискусії щодо розширення поняття інклюзивності і застосування його в якості індикатора економічного розвитку національної економіки. Такий підхід чітко окреслився на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2017 році, де був запропонований Індекс інклюзивного росту та розвитку (Inclusive Growth and Development Index), який використовується для загальної оцінки стану економічного розвитку країни. Створення цього показника обумовлено тим, що існуючі підходи до оцінки рівня розвитку країн (наприклад із застосуванням показника внутрішній валовий продукт на душу населення), не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Зокрема, в країнах з високими темпами економічного зростання можна спостерігати одночасне зростання нерівності за рівнем доходів населення.

Індекс інклюзивного розвитку не є альтернативою розрахунку ВВП, а виступає сучасним аналогом, який позбавлений недоліків методик розрахунку ВВП. Індекс інклюзивного розвитку- це комплексна величина, що складається із 12 показників, що об'єднані у три групи (рис.)

ВВП та його похідні показники дозволяють оцінити процес виробництва матеріальних благ та послуг у будь-якій країні, а індекс інклюзивного розвитку дозволяє оцінити розподіл створених благ та ступінь його рівномірності та доступності для різних верств населення.

Інклюзивною політикою має вважатися така державна політика, яка слугує усілякому долучанню осіб до громадянського суспільства. Причому це відбувається добровільно, застосовуються рівні підходи, без обмежень у правах. За таких умов людина може у повній мірі проявити свій потенціал та удосконалювати своє життя.

Головним принципом інклюзивної політики є створення можливості рівного доступу до соціальних процесів всіх груп людей, що історично були виключені з громадського життя: за ознаками статі, раси, стану здоров'я та інших відмінностей.

Характерні особливості інклюзивної політики:

- інклюзивна політика – це процес;
- інклюзивна політика злучає з визначенням перешкод та їх подоланням;
- інклюзивна політика передбачає присутність, участь та досягнення;
- інклюзивна політика передбачає певний наголос на ті групи осіб, які підлягають «ризиком» виключення або обмеження в правах і свободах [4].

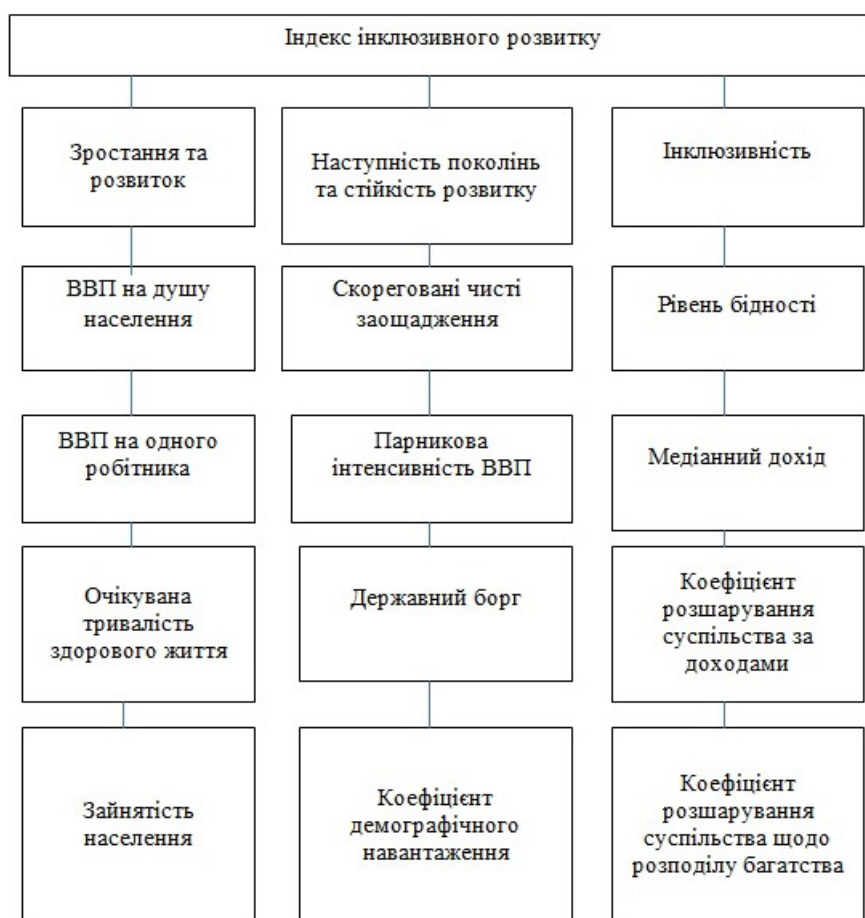

Рис. Структура індексу інклюзивного розвитку [складено автором за [3]

Таблиця

Основні види інклюзивної політики

№	Вид	Основний зміст
1.	Економічна	Процес забезпечення прав і рівний для всіх доступ до ринку праці, фінансових послуг та підприємництва
2.	Фінансова	Процес забезпечення ефективного доступу повнолітніх осіб до кредитів, заощаджень, платежів і страхування від офіційних постачальників послуг
3.	Соціальна	Процес забезпечення можливостями та ресурсами, необхідними для участі в економічному, соціальному та культурному житті, досягнення рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам
4.	Освітня	Процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання на основі застосування особистісно орієнтованих методів, з урахуванням особливостей навчально – пізнавальної діяльності [5].
5.	Гендерна	Процес забезпечення рівних прав та можливостей без обмежень, пов'язаних із жорстко закріпленими гендерними ролями
6.	Етнічна	Процес забезпечення культурної рівності громадян, включаючи етнічні, расові, релігійні або лінгвістичні особливості

При здійсненні інклюзивної політики проблеми потрібно розглядати всебічно, враховувати різні прояви та бути у царині всіх кіл життя людини – економічному, політичному, соціальному, суспільному, культурному та т.і.

Узагальнення результатів наукових досліджень дозволило класифікувати основні види інклюзивної політики, які представлені у таблиці.

Всі нормативні документи, що прямо або опосередковано пов'язані з інклюзивною політикою як

підгрунтя використовують Конвенцію про права осіб з інвалідністю. Текст Конвенції було прийнято Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 13 грудня 2006 року та відкрито для підписання 30 березня 2007 року. Україна ратифікувала Конвенцію 16 грудня 2009, договір набрав чинності для України 6 березня 2010 року. Крім цього інклюзивна політика узгоджується згідно Стратегії Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 роки, яка ухвалена Комітетом міністрів 30 листопада 2016 року та містить пріоритетні напрями, які повинні забезпечуватися всіма країнами - членами, а саме: 1) рівність і недискримінація; 2) підвищення обізнаності; 3) доступність; 4) усвідомлення рівності всіх перед буквою закону; 5) вільність від визиску та жорстокого поводження [6]. Також аналогічні напрями державної інклюзивної політики зумовлені й «Глобальними цілями сталого розвитку до 2030 року», проголошеними резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 р. № 70/1, а також іншими програмними документами ООН.

Огляд законодавчих актів України дозволяє визнати, що діє ціла низка нормативних документів, що регламентують різні види інклюзивної політики держави. Це є обумовленням того, що інклюзивна політика діє як міжнародна стратегія з врахуванням національних особливостей впровадження і розвитку.

Шлях до усвідомлення суспільством важливих питань інклюзивності залежить від історичного контексту кожної з країн. В Україні це усвідомлення можна пов'язати із поширенням демократичних цінностей, переосмисленням ролі різних статей в суспільстві, поваги до основних прав і свобод людей, різким зростанням кількості внутрішніх переселенців та людей з військовим досвідом (зокрема, велими травматичним).

Повномасштабна російсько-українська війна розпочалася 24 лютого 2022 року та суттєво змінила роботу всіх інституцій держави. Велика кількість людей не могли виконувати своїх професійних функцій у зв'язку з окупацією окремих регіонів. Потребували евакуації та відновлення тисячі установ та підприємств. Деякі з них змогли організувати роботу в дистанційному режимі. Велика кількість жінок та дітей виїхала за кордон. Держава стикнулася з безліччю проблем щодо внутрішньо переміщених осіб та необхідністю забезпечення їх нагальних потреб. В зонах активних бойових дій найбільш вразливими стають люди з інвалідністю, діти та літні люди. Про належне дотримання прав і свобод громадян в окремих регіонах країни зовсім не йшлося, бо стояло питання збереження їхнього життя.

Воєнні дії відкинули економічний розвиток країни в цілому на кілька десятиліть назад і найбільше потерпають від цього вразливі категорії населення. Всі ці обставини потребують корегування різних напрямів державної політики з урахуванням принципів інклюзії шляхом розробки протоколів

оперативного реагування на виклики, що постають перед громадянами у період війни.

Наприклад, у площині освітньої інклюзивної політики в Україні ще у довоєнні часи була створена мережа інклюзивно –ресурсних центрів, які діють з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти всіх рівнів. Зрозуміло, що на період воєнного стану такі центри повинні розширювати свої послуги.

Так, серед нових завдань таких центрів є:

- проведення всебічної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами, які вимушено змінили місце проживання;
- надання інформаційної підтримки додаткових послуг батькам дітей з особливими освітніми потребами, які змінили навчальний заклад через війну;
- створення умов для забезпечення психологічної підтримки дітей, які пережили або переживають психологічну травму;
- надання додаткових корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, зокрема і дистанційно.

Міністерство освіти і науки України оперативно реагує на нові виклики та завдання. Так, був виданий Лист МОН України №1/3710 від 28.03.2022 року «Про роботу інклюзивно – ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану», в якому були окреслені першочергові завдання щодо здійснення інклюзивної політики в умовах воєнного стану[7]. Крім удосконалення роботи таких центрів потрібно також провести корегувальні заходи в організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти.

Під час воєнного стану серед першочергових можна визначити такі завдання, що стоять перед керівниками закладів освіти:

- відновлення освітнього процесу;
- налаштування ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу;
- створення безпечних умов для учасників освітнього процесу;
- за потреби створення умов для організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формами;
- здійснення інформаційної та психологічної підтримки учасників освітнього процесу;
- здійснення співпраці з інклюзивними ресурсними центрами.

В процесі організації освітнього процесу інклюзивна політика може здійснюватися з використанням індивідуальної освітньої траєкторії, яка є персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти. Така траєкторія формується з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації здобувача і може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Висновок. Нині Україна переживає складний час у зв'язку з викликами, пов'язаними з війною, яка впливає на загальну державну політику у всіх сферах. Одним із найважливіших пріоритетів в цей період є захист прав та свобод людей. В першу чергу – це право на життя, здоров'я, правовий та соціальний захист. Специфічні особливості зобов'язань держави стосовно захисту права на життя в умовах війни включає:

- питання юрисдикції в умовах окупації території;
- перелік зобов'язань держави під час війни;
- межі необхідності застосування сили при правомірних воєнних діях;
- особливості розслідування фактів позбавлення життя.

Права людини і Європейська конвенція з прав людини продовжують діяти під час війни, тому права людини зберігають своє значення.

Розробка нової інклюзивної політики потребує всебічного неупередженого аналізу нинішньої ситуації, яка пов'язана з війною. Треба ретельно дослідити її вплив на загальну ситуацію в Україні в цілому, а також в окремих регіонах і територіальних громадах. Не зважаючи на те, що війна ще продовжується вже сьогодні потрібно розробляти плани відновлення постраждалих територій, створювати умови для скорішого повернення в Україну біженців та повернення до власних помешкань значної частини вимушених переселенців в ті місця, де це є можливим, відбудувати місцеву, регіональну та національну економіку.

Необхідність вирішення всіх цих завдань є одним із ключових факторів впровадження нових концепцій інклюзивного розвитку як нової парадигми сталого розвитку економіки країни.

Відновлення України – це не тільки і не стільки про відбудову зруйнованого ворогом, це відновлення повноцінного життя у містах і селах, відбудова інституцій та їх спроможності, вирішення питань верховенства права, забезпечення справедливості для найнепривілейованіших верств населення, побудова більш інклюзивного суспільства, розвиток людського капіталу.

Л і т е р а т у р а

1. Spence Michael The next convergence: the future of economic growth in a multispeed world /M. Spence.-New York.: First edition Farrar Straus and Giroux, 2011.-296 с.
2. Gupta, J., Cornelissen, V. and Ros-Tonen, M. (2015), "Inclusive development", In: Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics, Cheltenham, Great Britain, pp. 35-44.
3. The Inclusive Growth and Development Report 2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-growth-and-development-report-2017>
4. Інклюзивна освіта в педагогіці і практиці діяльності школи. URL: <https://www.slideshare.net/informatiknua/ss-71763800/>

5. Концепція розвитку інклюзивної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 URL: <https://www.firstedu.org.ua/index.php>
6. The Council of Europe Disability Strategy 2017-2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>
7. Лист МОН України № 1/3710-22 від 28.03.2022 року «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану».URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62c/2a8/35c/62c2a835c1467897558912.pdf>
8. Войчук М.В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки/ М.В.Войчук//Інноваційна економіка.-№3-4(87).-2021.-с.28-33.
9. Дубчак Л.М. Державна політика України у сфері захисту прав людини в умовах подолання відкритої зовнішньої агресії/ Л.М.Дубчак// Публічне управління і адміністрування в Україні.-Випуск 10.- 2019.-с.60-64.
10. Манцуров І.Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення/І.Г.Манцуров//Економіка України. –№10(683) .- 2018.-с.71-87.

References

1. Spens Maykl Nastupna konverhentsiya: maybutnye ekonomichnoho zrostannya v bahatoshyvydkisnomu sviti /M. Spens.-N'yu-York.: Pershe vydannya Farrar Straus i Zhiru, 2011.-296 s.
2. Gupta, Dzh., Kornelissen, V. ta Ros-Tonen, M. (2015), «Inklyuzyvnyy rozvytok», v: Entsyklopediya hlobal'noho ekolohichnoho upravlinnya ta polityky, Cheltnem, Velyka Brytaniya, stor. 35-44.
3. Zvit pro inklyuzyvne zrostannya ta rozvytok za 2017 rik.URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-growth-and-development-report-2017>
4. Inklyuzyvna osvita v pedahohytsi i praktytsi diyal'nosti shkoly. URL: <https://www.slideshare.net/informatiknua/ss-71763800/>
5. Kontsepsiya rozvytku inklyuzyvnoyi osvity: Nakaz MON Ukrayiny vid 01.10.2010 r. № 912.URL: <https://www.firstedu.org.ua/index.php>
6. Stratehiya Rady Yevropy shehodo invalidnosti na 2017-2023 roky. URL: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>.
7. Lyst MON Ukrayiny № 1/3710-22 vid 28.03.2022 roku «Pro robotu inklyuzyvno-resursnykh tsestriv ta orhanizatsiyu osvitynoho protsesu dlya osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy u period voyennoho stanu». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62c/2a8/35c/62c2a835c1467897558912.pdf>
8. Voychuk M.V. Etymolohiya ponyattya «ekonomichna inklyuziya» v konteksti tsyklichnoho rozvytku ekonomiky/ M.V.Voychuk//Innovatsiyana ekonomika.-№3-4(87).-2021.-s.28-33.
9. Dubchak L.M. Derzhavna polityka Ukrayiny u sferi zakhystu prav lyudyny v umovakh podolannya vidkrytoyi zovnishn'oyi ahresiyi/ L.M.Dubchak// Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukrayini.-Vypusk 10.- 2019.-s.60-64.
10. Mantsurov I.H. Inklyuzyvnyy rozvytok yak osnova protydyi hlobal'nym vykykam s'ohodennya/I.H.Mantsurov//Ekonomika Ukrayiny. – №10(683) .- 2018.-s.71-87.

Melnik M.A. Inclusive policy of the state during the war

Current approaches to the emergence of the theory of inclusive development, which are related to the problems of uneven growth, accumulation of a sufficient level of tangible and intangible assets, and fair distribution of resources, are considered. Researched and systematized scientific and practical approaches to defining the concept of inclusive politics. It was determined that inclusiveness reflects the principles of the ratio of increasing opportunities for economic growth and openness for people, as well as limitations of the degree of unequal access to services. The need to develop inclusive institutions to ensure the rule of law and economic freedoms is proven. The need to develop unified approaches to inclusive policy, taking into account current challenges, is indicated. The author identified the factors that contribute to a developed inclusive policy. Issues of reconstruction of the inclusive policy of the state during the war are considered. The historical prerequisites for the inclusive growth of the economy as a factor in the development of society are outlined. Modern approaches to the expansion of the concept of inclusiveness and its use as an indicator of the economic development of the national economy are revealed. A number of indicators included in the index of inclusive development, which is used for the overall assessment of the state of the country's economic development, have been defined. The main principle and characteristic fea-

tures of inclusive policy are considered, the classification of types of inclusive policy is carried out. The main legislative acts regulating the implementation of the state's inclusive policy are outlined. The main priority areas that need to be ensured in the implementation of an inclusive policy are highlighted. A number of problems related to hostilities have been revealed. Problematic issues of the implementation of an inclusive policy during the war are identified. Operational and functional obligations of state institutions to ensure the rights and freedoms of citizens are proposed on the example of an inclusive educational policy. The possibility of using an individual educational trajectory to personalize the realization of the personal potential of the person seeking education is determined. The main directions of the inclusive policy for the restoration and improvement of the social conditions of the citizens of Ukraine are summarized.

Key words: *inclusion, inclusive policy, state, war, accessibility, law, equality, process, education, special needs, standards.*

Мельнік Марина Анатоліївна - к.е.н., доцент, доцент кафедри «Облік і оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м.Київ.

Стаття подана 27.10.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-50-54>

УДК 656.65

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Птащенко О.В., Сохацька О.М.

PECULIARITIES OF LOGISTICS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

Ptashchenko O.V., Sokhatska O.M.

В роботі представлено дослідження основних особливостей діджиталізації логістичної діяльності. Саме тому, діджиталізація не тільки змінює технології, але й культуру роботи та споживання. Наприклад, зростає попит на електронну комерцію, що вимагає більш ефективних та гнучких логістичних систем, та прискорення адаптації всіх логістичних процесів.

Діджиталізація також може допомогти у розв'язанні проблем з екологією, зменшуючи кількість зайвих поїздки та емісію вуглецю. Наприклад, використання дронів та автономних транспортних засобів може знизити витрати на доставку та забезпечити екологічнішу логістичну систему.

У зв'язку з цим, компанії, які прагнуть успішно працювати в умовах діджиталізації, повинні бути готові до змін та швидко адаптуватися до нових технологій та вимог споживачів. Також важливо забезпечити якість та безпеку логістичних послуг у контексті зростаючої кількості даних та забезпечення цифрової безпеки.

Основні тенденції цифровізації логістичної діяльності включають наступні аспекти:

Використання Інтернету речей (IoT).

Використання системи автоматизації складів. Використання штучного інтелекту та машинного навчання.

Використання блокчейн технологій.

Використання дронів та автономних транспортних засобів.

Використання електронних комунікацій та технологій зв'язку.

Використання мобільних додатків та онлайн-платформ.

Розвиток електронної комерції та зростання обсягів онлайн-продажів.

Розширення міжнародної торгівлі та збільшення глобалізації.

Розвиток екологічної логістики та зменшення впливу логістики на навколишнє середовище.

Ці тенденції показують, що цифровізація логістичної діяльності стає все більш необхідною для ефективного та конкурентоспроможного управління логістичними процесами в умовах сучасного бізнесу.

Отже, діджиталізація є необхідним елементом логістичної діяльності, який дозволяє підвищити ефективність, точність та якість послуг, а також зменшити витрати. Компанії, які готові до змін та швидко адаптуються до

нових технологій, зможуть успішно працювати в умовах діджиталізації та забезпечити свою конкурентоспроможність на ринку.

Ключові слова: логістична діяльність, логістика, цифровізація логістичних процесів, логістичний процес, логістичні інструменти, діджиталізація логістичного процесу, діджиталізація.

Вступ. Діджиталізація має значний вплив на логістичну діяльність і призводить до змін у різних аспектах. Основні особливості логістичної діяльності в умовах діджиталізації такі:

Збільшення швидкості і точності обробки даних. Використання цифрових технологій дозволяє швидко та точно обробляти великі обсяги даних, що є важливим для логістичних процесів, наприклад, для відстеження вантажу на всьому маршруті.

Підвищення ефективності управління запасами. Завдяки використанню діджитал-технологій, компанії можуть зменшити рівень запасів та знизити витрати на складське утримання, завдяки більш точному прогнозуванню потреб споживачів та можливості оперативно реагувати на зміни попиту [1-3].

Розвиток електронної комерції та розширення каналів збуту. Діджиталізація сприяє розвитку електронної комерції, що в свою чергу впливає на збільшення обсягів транспортування товарів, змінює напрямки руху вантажів та вимагає розвитку нових логістичних рішень.

Зростання попиту на послуги доставки "в той же день". Розширення електронної комерції та зміна способів покупок призводять до зростання попиту на послуги доставки "в той же день". Це ставить нові вимоги до логістичних компаній, що вимагає розробки нових логістичних рішень та використання нових технологій.

Розвиток технологій автономної логістики. Діджиталізація сприяє розвитку технологій автономної логістики, що може забезпечити більш

ефективне та безпечне пересування вантажів. Такі технології включають в себе автономні транспортні засоби та дрони для доставки вантажів.

Застосування інтернету речей (IoT) та додатків для моніторингу та відстеження вантажів. IoT-технології та додатки дозволяють контролювати рух вантажів, моніторити умови транспортування, такі як температура, вологість, вібрації тощо, що допомагає забезпечити безпечну доставку [4, 7, 8, 12].

Застосування штучного інтелекту та аналітики даних. Використання штучного інтелекту та аналітики даних дозволяє прогнозувати попит на товари та оптимізувати маршрути доставки, знижувати витрати на логістику та забезпечувати високу якість обслуговування.

Отже, діджиталізація має значний вплив на логістичну діяльність і вимагає розробки нових логістичних рішень та використання нових технологій для забезпечення ефективності, точності та швидкості логістичних процесів.

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Діджиталізація логістичної діяльності є актуальною темою в наукових дослідженнях та практичних застосуваннях. Для аналізу основних досліджень та публікацій щодо діджиталізації логістичної діяльності, можна розглянути наступні напрямки:

Використання цифрових технологій в логістичній діяльності: цей напрямок досліджень зосереджений на дослідженні та аналізі цифрових технологій, які застосовуються в логістиці, таких як інтернет речей, блокчейн, штучний інтелект та машинне навчання. Дослідники досліджують, як ці технології можуть допомогти в оптимізації логістичних процесів, знизити витрати, збільшити продуктивності та забезпечити високої якості обслуговування.

Побудова цифрових логістичних систем та інфраструктури: цей напрямок досліджень спрямований на розробку цифрових логістичних систем та інфраструктури, що допоможуть в оптимізації логістичних процесів та забезпечити ефективної логістики. Дослідження в цьому напрямку фокусуються на визначенні ключових факторів успіху в будівництві цифрової логістичної системи та її впровадженні в практику.

Вплив діджиталізації на логістичні процеси та стратегії: цей напрямок досліджень спрямований на дослідження впливу діджиталізації на логістичні процеси та стратегії. Дослідники аналізують, як цифрові технології впливають на стратегії управління логістичними процесами, які зміни відбуваються в логістичному ланцюжку та які виклики виникають в процесі діджиталізації.

Аналіз викликів та перешкод при впровадженні діджиталізації: цей напрямок досліджень спрямований на аналіз викликів та перешкод, які виникають при впровадженні діджиталізації в логістику. Дослідники досліджують, які фактори впливають на

ефективність діджиталізації та як їх можна подолати.

Аналіз впливу діджиталізації на логістичну діяльність. Цей напрямок досліджень спрямований на аналіз впливу діджиталізації на різні аспекти логістики, такі як зниження витрат, підвищення ефективності та якості послуг, зменшення часу доставки тощо. Дослідники вивчають, які переваги надає впровадження цифрових технологій у логістику та які виклики виникають в процесі цього.

З сучасних дослідників даної проблематики можливо виділити наступних: Н. Hasanov, М. Baskaran, К. Jayanthi, Р. Kyriakou, М. Tsoumas, С. Burcher, М. Окландер, С. Крикавський, О. Мних та інші.

Діджиталізація логістики є актуальною темою досліджень та публікацій в останні роки. Дослідження на цю тему спрямовані на вивчення можливостей та викликів, які виникають при впровадженні цифрових технологій в логістику, а також на аналіз впливу діджиталізації на різні аспекти логістики. Результати досліджень дозволяють розробляти ефективні стратегії впровадження цифрових технологій у логістику та покращувати ефективність та якість логістичних процесів.

Метою представленої роботи є дослідження та виокремлення особливостей логістичної діяльності у сучасних умовах трансформації глобального економічного простору та його діджиталізації.

Матеріали та результати дослідження.

Логістична діяльність є невід'ємною частиною глобальної економіки і є ключовим чинником для ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах глобалізації.

Глобалізація характеризується зростанням міжнародної торгівлі, інвестиційної діяльності та міграції робочої сили між країнами. Це призводить до збільшення обсягів перевезень товарів і послуг через кордони, що потребує високої організації та координації логістичних процесів.

Умови глобалізації вимагають від логістичних компаній ефективної міжнародної співпраці з іншими компаніями та державами, а також здатності адаптуватися до змінних умов ринку. Для забезпечення успішної логістичної діяльності в умовах глобалізації необхідно мати гнучкість у вирішенні проблем, високу кваліфікацію персоналу та використання сучасних технологій.

За допомогою логістичної діяльності компанії можуть забезпечити швидке та ефективне перевезення товарів між країнами, знизити витрати на транспортування та складське господарство, зменшити ризики порушення термінів поставок та збільшити задоволеність клієнтів. У разі правильного використання логістичної діяльності компанії можуть отримати конкурентну перевагу на міжнародному ринку [5, 6].

Діджиталізація полягає у використанні цифрових технологій та інновацій для покращення ефективності та продуктивності логістичних процесів.

Сьогодні діджиталізація стає все більш поширеною у логістичній галузі, що забезпечує підвищення рівня ефективності та якості надання логістичних послуг. За допомогою цифрових технологій можна підвищити автоматизацію процесів та зменшити людський фактор, що зменшує ризик помилок та покращує ефективність роботи.

Основні напрями діджиталізації логістики включають в себе:

Впровадження системи моніторингу і відстеження вантажів. Застосування сучасних технологій, таких як IoT та RFID, дозволяє відслідковувати рух вантажів та забезпечує точність та швидкість відстеження.

Електронні документообіги. Застосування цифрових технологій, таких як електронні накладні та інші електронні документи, зменшує час та витрати на обробку документів та полегшує спілкування між різними ланками логістичного ланцюжка.

Використання систем управління логістичними процесами. Сучасні системи управління логістичними процесами дозволяють відслідковувати рух вантажів та контролювати процеси управління складами та доставки.

Впровадження технологій штучного інтелекту. Використання штучного інтелекту дозволяє автоматизувати процеси, прогнозувати попит, підвищувати точність прогнозування та оптимізувати логістичні процеси.

Використання технологій блокчейн. Застосування блокчейн технологій в логістичній галузі може підвищити безпеку даних, зменшити ризики шахрайства, підвищити відкритість та прозорість у логістичних процесах.

Розвиток технологій дронів та робототехніки. Використання дронів та робототехніки може значно зменшити витрати на доставку, підвищити швидкість та ефективність процесів.

Серед основних переваг діджиталізації логістичної діяльності можна виділити [8, 9, 10]:

Підвищення ефективності логістичних процесів та зменшення витрат;

Зниження ризиків людського фактору та помилок;

Покращення точності та швидкості відстеження вантажів;

Полегшення спілкування між різними ланками логістичного ланцюжка;

Підвищення прозорості та безпеки логістичних процесів.

Однак, діджиталізація також може мати певні виклики, такі як високі витрати на впровадження нових технологій, необхідність підвищення кваліфікації персоналу та зміна внутрішньої структури компаній.

Отже, в цілому, сучасний стан діджиталізації логістичної діяльності характеризується широким використанням різноманітних цифрових технологій та інновацій для покращення ефективності та продуктивності логістичних процесів.

Розглянемо докладніше використання блокчейн технологій в логістичній діяльності.

Блокчейн технологія - це розподілена база даних, яка зберігається на різних комп'ютерах та оновлюється за допомогою криптографічних протоколів. Ця технологія може бути використана для забезпечення безпеки та прозорості в логістичних процесах. Основні переваги використання блокчейн технологій в логістичній галузі включають наступне:

Підвищення безпеки даних. Блокчейн технологія може забезпечити безпеку даних та захист від шахрайства, оскільки кожна транзакція підтверджується криптографічно та зберігається в розподіленій базі даних.

Зменшення ризику помилок. Блокчейн технологія дозволяє автоматизувати процеси та уникнути помилок, які можуть виникнути в результаті людського фактору.

Покращення прозорості та відкритості. Блокчейн технологія забезпечує прозорість та відкритість в логістичних процесах, оскільки всі учасники мають доступ до розподіленої бази даних та можуть переглядати та перевіряти інформацію [11].

Покращення ефективності та зменшення витрат. Блокчейн технологія може забезпечити автоматизацію процесів та уникнути затримок, що зменшить витрати на логістичні операції.

Для прикладу, блокчейн технологія може використовуватися для відстеження вантажів в логістичному ланцюжку. Кожне місце, де вантаж зупиняється, може бути зафіксовано в блокчейні, що дозволить стежити за маршрутом вантажу та перевіряти, чи були порушені умови доставки. Крім того, блокчейн технологія може використовуватися для забезпечення автоматизованої системи управління інвентарем, яка дозволяє відстежувати наявність товарів на складах та у магазинах.

У сучасній логістичній галузі блокчейн технологія використовується для таких цілей, як:

Відстеження вантажів та маршрутизація. Блокчейн технологія дозволяє стежити за вантажами та їх маршрутами в режимі реального часу, що допомагає забезпечити швидке та безпечне доставлення.

Управління інвентарем та постачаннями. Блокчейн технологія дозволяє стежити за запасами товарів та забезпечує ефективну систему управління запасами, що дозволяє уникнути затримок в поставках та переповнення складів.

Підвищення безпеки та зниження шахрайства. Блокчейн технологія забезпечує безпеку та захист від шахрайства, оскільки кожна транзакція підтверджується криптографічно та зберігається в розподіленій базі даних.

Забезпечення прозорості та відкритості. Блокчейн технологія дозволяє стежити за всіма етапами логістичного процесу та забезпечує відкритість та прозорість у відносинах між учасниками логістичного ланцюжка.

Покращення ефективності та зменшення витрат. Блокчейн технологія дозволяє автоматизувати

процеси та уникнути затримок, що зменшить витрати на логістичні операції.

Однак, деякі проблеми та виклики можуть здійснювати суттєвий вплив на ефективність та широкі впровадження блокчейн технології в логістичній галузі. До них відносяться:

Стандартизація та регулювання. Для впровадження блокчейн технології у логістичній галузі необхідно встановити стандарти та правила, які забезпечать її інтеграцію та взаємодію з іншими системами та учасниками логістичного ланцюжка.

Велика вартість впровадження. Реалізація блокчейн технології вимагає великої інвестиції та витрат на розробку, налаштування та технічну підтримку.

Проблеми з приватністю даних. Розподілені бази даних забезпечують відкритість та прозорість, але також можуть стати причиною проблем з приватністю та конфіденційністю даних.

Технічні проблеми. Блокчейн технологія потребує високої швидкості мережі та потужних комп'ютерних ресурсів для обробки та збереження великої кількості транзакцій. Технічні проблеми можуть вплинути на ефективність та швидкість роботи системи.

Незважаючи на ці виклики, блокчейн технологія має великий потенціал для вдосконалення та оптимізації логістичних процесів. Вона дозволяє забезпечити безпеку, прозорість та ефективність у логістичному ланцюжку, що забезпечує зменшення витрат та покращення якості послуг.

Висновки. Логістична діяльність в умовах діджиталізації претерпіває значні зміни та виклики. Діджиталізація дозволяє забезпечити більш точну та швидку обробку інформації, підвищення ефективності процесів, автоматизацію деяких етапів логістичної діяльності та зниження витрат.

За допомогою інтернет-технологій та цифрових платформ, логістичні компанії можуть контролювати та відстежувати рух товарів в режимі реального часу, спрощувати процес збору замовлень, автоматизувати операції з доставки та управління запасами, зменшувати витрати на складське господарство та підвищувати якість обслуговування клієнтів.

Однак, діджиталізація також призводить до появи нових викликів, таких як захист від кібератак, збільшення вимог до безпеки даних, потреба висококваліфікованого персоналу та зміна бізнес-моделей.

Для успішної логістичної діяльності в умовах діджиталізації необхідно мати гнучкість у вирішенні проблем, стежити за новітніми технологіями та адаптуватися до змін на ринку. Важливо розробляти і використовувати програмні рішення та інноваційні технології, які дозволять покращити ефективність логістичних процесів, забезпечити максимальну автоматизацію та підвищити точність та швидкість обробки інформації.

Отже, діджиталізація відкриває нові можливості для розвитку логістичної діяльності та забезпечення

печення конкурентоспроможності на ринку, однак вона також потребує значних зусиль та інвестицій у технології та персонал.

Окрім того, діджиталізація може вплинути на розподіл ролей в логістичній системі. Наприклад, традиційні логістичні провайдери можуть зазнати конкуренції від нових технологічних компаній, які можуть пропонувати більш швидкі та ефективні послуги з доставки.

Загалом, діджиталізація дозволяє підвищити ефективність та точність логістичних процесів, знизити витрати та забезпечити кращий сервіс для клієнтів. Щоб забезпечити успішну логістичну діяльність в умовах діджиталізації, необхідно стежити за технологічними трендами та розвиватися у відповідності з ними.

Література

1. Дикань В.Л. Актуальность улучшения системы комбинированных перевозок в международной транспортной сети. Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. Харків: УкрДАЗТ, 2006. № 13. С. 13–20.
2. Крикавський Є.В. Логістична концепція європейської інтеграції економіки України / Є.В. Крикавський // Випуск XXIV НАН України. Львів: Інститут регіональних досліджень. 2001. С. 555–558.
3. Михальчук Л. Ю. Аналіз впливу логістичних витрат на ефективність функціонування логістичної системи. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. №1. С. 30–34.
4. Mariya Naumenko, Nataliia Valiavska, Mariia Saiensus, Olena Ptashchenko, Vitalii Nikitiuk, Anton Saliuk, Optimization Model of the Enterprise Logistics System Using Information Technologies, International Journal of Management, 11 (5), 2020, pp. 54-64. <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VTtype=11&IType=5>
5. Птащенко О.В., Куц Я.М. Особливості логістичної діяльності в різних умовах господарювання. Бізнес Інформ. 2019. №12. С. 234–239.
6. Птащенко О.В., Архіпова Д.Є. Особливості логістичного процесу в сучасних умовах господарювання. Науковий фаховий журнал «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ». – Київ, КНУТД, 2019. - № 6 (141), 2019. – С. 148–155
7. Птащенко, О., Сохацька О., «Transport logistics as a tool for increasing the efficiency of the organization». Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, вип. 4 (274), 2022, с. 48-52
8. Сток Дж. Р. Стратегическое управление логистикой / Дж. Р. Сток., Д.М. Ламборг. – М.: ИНФРА-М. 2013. 797 с.
9. Устенко М.О «Основні проблеми транспортної логістики» УкрДАЗТ // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 2–5.
10. Хазанович О. І. Система матеріально-технічного забезпечення. Ретроспектива розвитку та напрямки удосконалення / О. І. Хазанович. К. : Наука і оборона. 2007. № 1. С. 53-57.
11. Prokopenko, O., Kichuk, Ya., Ptashchenko, O., Yurko, I., & Cherkashyna, M. (2021). Logistics Concepts to

Optimise Business Processes. Estudios de Economia Aplicada, 39(3), Article number 4712.

12. Svetlana Khaminich, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Lina Halaz, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko, Managing the Product's Creation of an Innovation-Oriented Engineering Business, International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology, 2020, 11(4), стр. 278–289

References

1. Dikan V.L. Aktualnost uluchsheniya sistemy kombinirovannyh perevozok v mezhdunarodnoj transportnoj seti. Visnik ekonomiki transportu i promislivosti: Zb. nauk. prac. Harkiv: UkrDAZT, 2006. № 13. S. 13–20.
2. Krikavskij Ye.V. Logistichna koncepciya yevropejskoyi integraciyi ekonomiki Ukrayini / Ye.V Krikavskij // Vipusk XXIV NAN Ukrayini. Lviv: Institut regionalnih doslidzhen. 2001. S. 555–558.
3. Mihalchuk L. Yu. Analiz vplivu logistichnih vitrat na efektyvnist funkcionuvannya logistichnoyi sistemi. Visnik Hmelnickogo nacionalnogo universitetu. 2009. №1. S. 30–34.
4. Mariya Naumenko, Nataliia Valiavska, Mariia Saiensus, Olena Ptashchenko, Vitalii Nikitiuk, Anton Saliuk, Optimization Model of the Enterprise Logistics System Using Information Technologies, International Journal of Management, 11 (5), 2020, pp. 54-64. <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VTy pe=11&IType=5>
5. Ptashchenko O.V., Kush Ya.M. Osoblivosti logistichnoyi diyalnosti v riznih umovah gospodaryuvannya. Biznes Inform. 2019. №12. C. 234–239.
6. Ptashchenko O.V., Arhipova D.Ye. Osoblivosti logistichnogo procesu v suchasni umovah gospodaryuvannya. Naukovij fahovij zhurnal «Visnik Kiyivskogo nacionalnogo universitetu tehnologij ta dizajnu. SERIYA «EKONOMICHNI NAUKI». – Kiyiv, KNUTD, 2019. - № 6 (141), 2019. – S. 148–155
7. Ptashchenko, O., Sokhatska O., «Transport logistics as a tool for increasing the efficiency of the organization». Visnik shidnoukrayinskogo nacionalnogo universitetu im. V. Dalya, vip. 4 (274), 2022, s. 48-52
8. Stok Dzh. R. Strategicheskoe upravlenie logistikoj / Dzh. R Stok., D.M. Lambort. – M.: INFRA-M. 2013. 797 s.
9. Ustenko M.O «Osnovni problemi transportnoyi logistiki» UkrDAZT // Visnik ekonomiki transportu i promislivosti. 2010. № 29. S. 2–5.
10. Hazanovich O. I. Sistema materialno-tehnichnogo zabezpechennya. Retrospektiva rozvitku ta napryamki udoskonalennya / O. I. Hazanovich. K. : Nauka i oborona. 2007. № 1. S. 53-57.
11. Prokopenko, O., Kichuk, Ya., Ptashchenko, O., Yurko, I., & Cherkashyna, M. (2021). Logistics Concepts to Optimise Business Processes. Estudios de Economia Aplicada, 39(3), Article number 4712.
12. Svetlana Khaminich, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Lina Halaz, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko, Managing the Product's Creation of an Innovation-Oriented Engineering Business, International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology, 2020, 11(4), стр. 278–289

Ptashchenko O.V., Sokhatska O.M. Peculiarities of logistics activity in the conditions of digitalization

The work presents a study of the main features of digitalization of logistics activities. That is why digitalization not only changes technologies, but also the culture of work and consumption. For example, the demand for e-commerce is growing, which requires more efficient and flexible logistics systems and the acceleration of adaptation of all logistics processes.

Digitalization can also help solve environmental problems by reducing unnecessary travel and carbon emissions. For example, the use of drones and autonomous vehicles can reduce shipping costs and provide a greener logistics system, optimizing the logistics process comprehensively.

In this regard, companies that want to work successfully in digitalization must be ready for changes and quickly adapt to new technologies and consumer demands. It is also important to ensure the quality and security of logistics services in the context of the growing amount of data and ensuring digital security.

The main trends of digitalization of logistics activities include the following aspects:

Using the Internet of Things (IoT).

Use of warehouse automation system. Use of artificial intelligence and machine learning.

Use of blockchain technology.

Use of drones and autonomous vehicles.

Use of electronic communications and communication technologies.

Use of mobile applications and online platforms.

The development of e-commerce and the growth of online sales.

Expanding international trade and increasing globalization.

Development of ecological logistics and reduction of the impact of logistics on the environment.

These trends show that digitalization of logistics activities is becoming more and more necessary for effective and competitive management of logistics processes in modern business conditions.

Therefore, digitalization is a necessary element of logistics activity, which allows to increase the efficiency, accuracy and quality of services, as well as to reduce costs. Companies that are ready for changes and quickly adapt to new technologies will be able to work successfully in digitalization and ensure their competitiveness in the market.

Keywords: *logistics activity, logistics, digitalization of logistics processes, logistics process, logistics tools, digitalization of the logistics process, digitalization.*

Птащенко Олена Валеріївна – д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Сохацька Олена Миколаївна – д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Західноукраїнського національного університету.

Стаття подана 15.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-55-60>

УДК 338.9

СИСТЕМА ЦИФРОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ МОДИ

Шевченко І. О.

DIGITAL TRADING SYSTEM IN THE GLOBAL FASHION MARKET

Shevchenko I. O.

В роботі проведено дослідження сегменту ринку модної електронної комерції, який включає B2C. В роботі розкрито іноземний досвід електронної комерції моди шляхом вивчення показників та тенденцій он-лайн продажу. Представляючи ландшафт ринку моди, в дослідженні автором було розкрито ключових гравців на глобальному ринку моди. Використовуючи сервіси аналітики та соціальні медіа (Instagram, TikTok AgoraPulse та Popsters), автором було проаналізовано обсяг і настрої дискусій у соціальних мережах навколо різних тенденцій на ринку модної електронної комерції. Аналіз проводився на деяких основних ринках модної електронної комерції в різних регіонах і зосереджувався на таких ключових словах: «стійка модна електронна комерція», «сталі онлайн-магазини», «мода», онлайн-перепродаж», «етична модна електронна комерція» та «стійкий онлайн-бренд моди». В роботі автором виокремлено тенденції розвитку цифрової комерції на глобальному ринку моди шляхом аналізу брендів на Metaвсесвітні та використання платформ соціальних мереж як засобу електронної комерції. Представлене дослідження дає розуміння сучасних тенденцій розвитку брендів та взаємозв'язок їх просування з розвитком цифрового інструментарію міжнародного маркетингу та цифрової торгівлі в цілому. В роботі надано авторське бачення системи цифрової торгівлі на глобальному ринку моди, яка поєднує в собі взаємозалежність таких аспектів як: цифровий канал збуту, категорія та учасники, що створює ландшафт для виокремлених тенденцій. Мета дослідження полягає у запропонованні системи цифрової торгівлі на глобальному ринку моди шляхом поєднання цифрового каналу збуту, категорії та учасників. В роботі використані такі методи дослідження, як аналіз – для всебічного розуміння розвитку брендів та сучасного цифрового ринку, синтезу – для узагальнення основних взаємозв'язків розвитку брендів на цифрових ринках, прогнозування та моделювання. В роботі з'ясовано, що саме розвиток Інтернету та умови цифровізації сприяли еволюції шопінг-моделі на глобальному ринку. Електронна комерція в розрізі моди є частиною цифрової торгівлі на глобальних ринках та забезпечує сталий розвиток та глобалізаційні умови.

Ключові слова: електронна комерція, цифрова комерція, діджиталізація, глобалізація, цифрова економіка, метавсесвіт

Вступ. Індустрія моди є одним із найрозвиненіших сегментів електронної комерції, яка є частиною цифрової торгівлі. Переважно вона проводиться на цифрових ринках, саме тому електронна комерція в розрізі моди, це є частиною цифрової торгівлі на глобальних ринках. Прогрес у сфері послуг і платформ електронної комерції, які почали пропонувати розширені послуги доставки зумовили розвиток цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Задовго до розвитку діджиталізації ринкові відносини демонстрували модель прямих продажів. Проте, розвиток Інтернету сприяв еволюції шопінг-моделі. Ширший асортимент товарів, пропонованих онлайн-магазинами, також прискорив зростання модної електронної комерції. Запровадження безпроблемного процесу повернення значно спонукало споживачів робити покупки онлайн в індустрії моди. Саме ці аспекти і сприяли розвитку цифрової торгівлі на глобальному ринку моди.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Актуальним питанням цифрової торгівлі на глобальних ринках за останні декілька років присвячено багато наукових праць. Проте, для поточного дослідження, ряд праць є особливо значущими. Для проведення аналізу електронної комерції в різних країнах, автором було розглянуто такі праці як звіт OECD [1] стосовно формування цифрової трансформації. Роботи вчених: Meeterenab M., Trincado-Munozac F., Tzameret H. R., Vorleye T. [3], Ni W. [4], Okorieac O., Russellb J., Cherringtonc R., Fisherd O., Charnleyс F. [5] дозволили автору сформулювати висновок про розвиток цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Роботи Eriksson N., Stenius M. [2] та Дернова І.А., Боровик Т.М. [7], для поточного дослідження є відповідною точкою в напрямку дослідження впливу Covid-19 на розвиток цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Проте, незважаючи на кількість праць недостатньо вивченим недостатньо вивченим є індустрія

моди яка впливає на розвиток цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Мета. Мета дослідження полягає у запропонованні системи цифрової торгівлі на глобальному ринку моди шляхом поєднання цифрового каналу збуту, категорії та учасників.

Матеріали та результати дослідження.

Сегмент ринку модної електронної комерції включає B2C комерційний продаж чоловічого, жіночого та дитячого одягу. Це включає продаж одягу, взуття та аксесуарів через цифровий канал.

Основними каналами збуту для цього сегмента ринку є онлайн-платформи перепродажу, такі як Amazon, і онлайн-магазини модного одягу (Zara, Asos, Zalando, Nordstrom) або роздрібні торговці певних категорій (eBags, zara.com, clarks.com, samsonite.com). Купівля та перепродаж вживаних речей не входять до цього сегменту ринку.

Fashion є найбільшим сегментом ринку електронної комерції B2C. Statista оцінює його глобальний розмір у 878,2 мільярда доларів США у 2021 році. Очікується, що ринок продовжуватиме зростати зі швидкістю 9,1% на рік і досягне загального розміру 1164,7 мільярда доларів США до кінця 2025 року.

Одяг – це найбільша категорія електронної комерції моди з доходом у 584,1 мільярда доларів США у 2021 році, що становить 57,3% загальної частки ринку електронної комерції моди.

Більшість онлайн-магазинів модного одягу пропонують вибір і послуги, яких клієнти не можуть знайти в звичайних магазинах. Перш за все, вони надихають клієнтів, надаючи персоналізований контент і пропозиції на основі історії веб-перегляду або попередніх покупок.

Мобільні покупки є однією з головних рушійних сил цього глобального ринку моди. Постійне зростання та проникнення смартфонів забезпечило високі темпи зростання мобільних покупок. Завдяки кращим і простішим онлайн-послугам більше клієнтів звертаються до мобільного пошуку. Соціальні мережі, такі як Instagram і TikTok, де соціальні впливові люди охоплюють величезну аудиторію та намагаються генерувати справжні та захоплюючі ідеї та рекомендації, також переважно використовуються на мобільних пристроях.

Соціальні впливові особи відіграють важливу роль у продажу моди в Інтернеті. Модні блоги та соціальні медіа-платформи, такі як Instagram, охоплюють величезну аудиторію, а продакт-плейсмент довів, що здатний підняти бренди та охопити широку аудиторію з безпрецедентною швидкістю.

Підсумовуючи аналіз глобального ринку моди, на думку автора доцільно розкрити іноземний досвід електронної комерції моди.

Азія є найбільшим у світі регіональним ринком електронної комерції моди з часткою ринку 49% світових продажів. Китай є одним із провідних ринків модної електронної комерції в регіоні, оскільки колись він досяг загальних доходів у 337,8 мільярдів

доларів США та був безперечно найбільшим ринком модної онлайн-торгівлі у 2020 році. Зростання наявного доходу, відсутність добре налагодженої стаціонарної роздрібно торгівлі в країні та сильний апетит до розкішної моди значно впливають на ринок. Очікується, що до 2025 року онлайн-продажі модного одягу в Китаї зростатимуть із середньорічними темпами зростання на 9,3% і до 2025 року удвічі перевищать товарообіг у Сполучених Штатах.

За доходами від модної електронної комерції за Азією йдуть Америка та Європа. У Європі та Сполучених Штатах рівень проникнення Інтернету вже дуже високий, що означає, що зростання в основному сприяє постійному переходу існуючих клієнтів від офлайн до онлайн-покупок. У 2020 році американський ринок оцінюється в 155,6 мільярда доларів США, а в 2025 році очікується, що він досягне 239,5 мільярда доларів США.

Представляючи ландшафт ринку моди, на думку автора, доцільно вказати ключових гравців. Учасниками цифрової комерції на глобальному ринку моди виступають фірмові ринки (Zalando, Zappos), дизайнерські магазини (Net-A-Porter), онлайн-присутність звичайних роздрібних торговців (H&M, Gap), універсальних магазинів (Amazon), магазинів одягу зі знижками (boohoo). і прямі продавці до споживача (Nike).

Релевантними гравцями на ринку США є інтернет-магазини роздрібних торговців Gap і Macy's, а також чисті онлайн-гравці, такі як Amazon і Shein. Великі гравці онлайн-моди в Європі – Zalando, Vente Privee, Asos, Otto Group і H&M.

Деякі служби намагаються надати більш унікальний досвід у переповненому просторі електронної торгівлі модою. Однією з послуг, яка виходить за рамки стандартних онлайн-шопінгу, є кураторський шопінг, який пропонують такі компанії, як Outfittery, де особисті консультанти зі стилю збирають індивідуальні вбрання. Цей берлінський стартап був заснований Юлією Бьош у 2012 році, яка раніше працювала менеджером з розвитку міжнародного бізнесу в Zalando, повідомляє Forbes. Зараз компанія представлена на восьми європейських ринках і вважає себе однією з найбільших служб персональних покупок у Європі. Американська підписна компанія Stitch Fix йде далі й застосовує складний алгоритм рекомендацій, щоб регулярно надсилати своїм клієнтам ящики, наповнені товарами для особливих подій або новими стилями, які відповідають їхнім особистим смакам. При розкритті питання розвитку цифрової торгівлі на глобальному ринку моди, необхідно детально розкрити фактор впливу COVID-19. Одним із найбільш значущих наслідків Covid-19 є усвідомлення того, що для багатьох географічне розташування більше не має значення, поки є підключення до Інтернету.

В останні роки пандемія коронавірусу спричинила хаос в індустрії моди. Споживачі у США заявили, що планують витратити «трохи» або «набагато» менше на предмети розкоші та моди, ніж вони

планували раніше, коли в березні 2020 року в усьому світі було введено карантин.

Незважаючи на це, такі бренди, як Zalando, повідомили про зростання валової вартості товарів на 32-34% протягом другого кварталу 2020 року. Shein також спостерігав величезне зростання протягом цього періоду. Завдяки повністю цифровій моделі роздрібної торгівлі Shein різко зросла під час пандемії, оскільки все більше людей почали робити покупки онлайн. У 2020 році глобальні продажі Shein подвоїлися до 10 мільярдів доларів, як вказує стаття на сайті Observer.com, або приблизно половини продажів групи Inditex (Zara, Bershka, Massimo Dutti, Stradivarius). У травні 2021 року Shein випередив Amazon як найбільш завантажуваний додаток для покупок у США.

Пандемія вплинула на рішення брендів просувати себе через Метавесвіт.

Однією з перших компаній яка використала метавесвіт стала американська транснаціональна Tommy Hilfiger компанія взяла участь у першому Тижні моди, організованому в рамках Metaverse.[10] Еволюція в напрямку онлайн-продажів має тривати, розвиваються також міжканальні послуги. Прикладом бездоганної інтеграції онлайн- і офлайн-каналів є click & collect.

Модна електронна комерція швидко переходить від простого поєднання онлайн- і офлайн-магазинів до інтегрованого досвіду покупок, який об'єднує мобільні покупки на ходу, онлайн-магазини, наповнені додатковим вмістом, і нові концепції магазинів. Це поява нового типу роздрібно-торгівлі, де споживачі взаємодіють з брендом або продуктом на кількох платформах.

На масовому ринку відомі бренди та інтернет-магазини з сильною клієнтською базою пропонують колекції під власним брендом, наприклад Amazon і Asos. Це поєднує в собі дві переваги: відмінність від інших продавців і вищу маржу завдяки нижчим витратам. Влада покупців переміщується зі Сполучених Штатів і Європи на ринки Китаю та Південно-Східної Азії, і відомі західні гравці електронної комерції шукають цілі придбання на цих ринках. Лояльність до традиційних брендів розмилася через збільшення фрагментації ринку, і роздрібні торговці визнаючи важливість побудови спільнот і залучення клієнтів. Створення діалогу з клієнтом, окрім надсилання інформаційних бюлетенів і заохочення взаємодії в соціальних мережах, сприяє зміцненню лояльності.

Звички до покупок також змінюються внаслідок пандемії.

Patagonia — це бренд одягу, стійкість якого ґрунтується на його цінностях. Бренд активно виступає за захист навколишнього середовища та демонструє свою прихильність до сталого розвитку за допомогою програми Worn Wear. Покупців заохо-

чують купувати та продавати вживані речі замість покупки нових.

Використовуючи інструменти аналітики соціальних медіа «Prime Target», автором було проаналізовано обсяг і настрої дискусій у Twitter навколо різних тенденцій на ринку модної електронної комерції. Аналіз проводився на деяких основних ринках модної електронної комерції в різних регіонах і зосереджувався на таких ключових словах: «стійка модна електронна комерція», «сталі онлайн-магазини», «мода», онлайн-перепродаж», «етична модна електронна комерція» та «стійкий онлайн-бренд моди».

Ключові слова «сталі онлайн-магазини», «мода онлайн-перепродаж» і «стійка модна електронна комерція» мали найбільший обсяг використання серед аналізованих ключових слів, що підкреслює зростаючий інтерес споживачів до онлайн-покупок екологічно чистих модних товарів. Це більше зміцнює створення стійкої модної тенденції в електронній комерції.

Важливо відзначити, що дискусії навколо всіх цих ключових слів були переважно позитивними. Це означає, що ці тенденції популярні серед споживачів і часто висвітлюються в позитивному контексті в обговореннях у Twitter. США та Великобританія мали найбільший обсяг використання проаналізованих ключових слів. За ними йшли Індія, Німеччина та Австралія.

Тенденції етичної та сталої модної електронної комерції не обмежуються певною географічною територією, а насправді є глобальними. Ще одна тенденція, яка набирає обертів, пов'язана із соціальною комерцією, яка полягає у використанні платформ соціальних мереж як засобу електронної комерції. У той час як платформи та сайти для онлайн-покупок розроблені виключно як місця для покупок, соціальні мережі пропонують брендам можливість створити спільноту. Соціальна комерція дозволяє купувати та продавати товари безпосередньо на платформах соціальних мереж. Підсумовуючи проведене дослідження, автором вбачається за доцільне проілюструвати систему цифрової торгівлі на глобальному ринку моди. (Рис.).

Оскільки пандемія прискорює зростання електронної комерції, підприємствам, які не мають онлайн-магазину, важко скористатися цією тенденцією. Підприємства малого та середнього бізнесу, які в першу чергу покладалися на фізичні канали дистрибуції, змушені були наздоганяти, відчайдушно намагаючись відновити зв'язок зі своєю аудиторією. Багато менших брендів будують свою онлайн-присутність через сторонні платформи електронної комерції, такі як Amazon, Asos і Zalando. Для інших розробка власного каналу електронної комерції через власний веб-сайт має вирішальне значення для підвищення впізнаваності бренду та зміцнення довіри клієнтів.

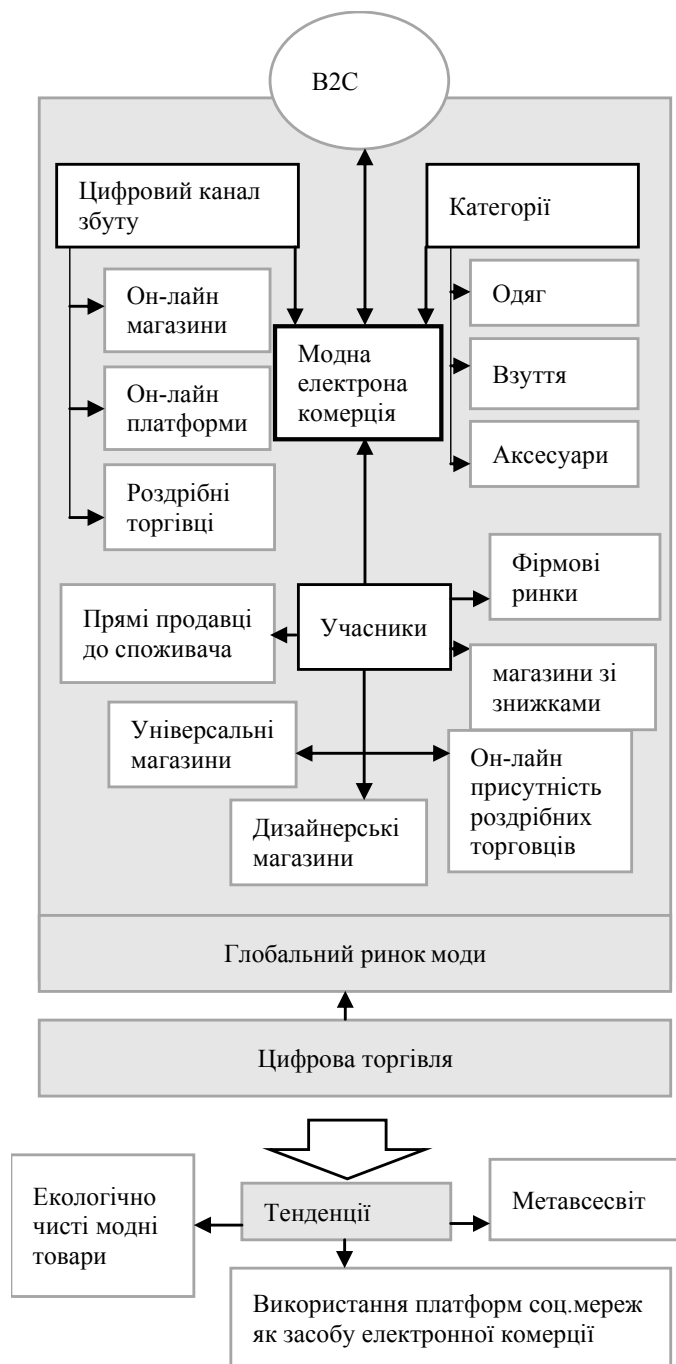

Рис. Система цифрової торгівлі на глобальному ринку моди (авторське бачення)

Для деяких більш відомих компаній пандемія виявилася можливістю для зростання. Компанія VAM Bamboo Clothing, яка існує з 2006 року, продає споживачам одяг із бамбукової тканини для фітнесу та відпочинку безпосередньо на своєму веб-сайті.

Для повного розкриття теми дослідження та забезпечення виконання його мети, автором вважається на доцільне розкрити негативні аспекти цифрової торгівлі на глобальному ринку моди.

1. Зростання онлайн-шопінгу має негативну тенденцію до розвитку традиційної торгівлі.

2. Бренди цифрової моди захопили ринок своїми низькими цінами та постійними новинками, цей

процес відбувається швидше ніж при традиційному підході до торгівлі брендами.

Проблема швидкої цифрової моди в тому, що вона не є стійкою. Бренди покладаються на дешеву робочу силу та часто використовують шкідливі матеріали, які шкідливі для навколишнього середовища.

3. Банкротство малих і незалежних модних брендів.

Розвиток цифрової торгівлі на глобальному ринку моди мав руйнівний вплив на малі та незалежні модні бренди.

4. Технології цифрової торгівлі на глобальному ринку моди полегшили здатність до копій дизайнів.

5. Поширення цифрової торгівлі на глобальному ринку моди призвело до культури безпосередності. Культура безпосередності часто призводить до того, що люди купують товари нижчої якості, тому що вони дешевші та легші для отримання.

Розвиток цифрової торгівлі на глобальному ринку моди сильно вплинув на традиційну індустрію моди. Проте, індустрія моди постійно розвивається, а разом з цим з'являються нові тенденції. Завдяки розвитку цифрової торгівлі на глобальному ринку моди, компанії можуть виробляти продукцію швидше та з меншими витратами. Виробництво та виробничі процеси стали більш ефективними завдяки такому розвитку.

Це зробило комунікацію та виробництво ефективнішими, що зрештою призвело до кращого досвіду як для компаній, так і для споживачів.

Висновки. Майбутнє модної електронної комерції продовжуватиме формувати індустрію моди, і малі та середні підприємства мають скористатися можливостями, які надає нестримне зростання онлайн-покупок. Електронна комерція та розуміння того, чого саме хочуть споживачі, стануть ще більш важливими для малого бізнесу, щоб виділятися в переповненому середовищі роздрібної торгівлі. Це також може дозволити невеликим модним брендам розширити свій бізнес за межі фізичного розташування.

Література

1. OECD (2019), *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264312012-en>.
2. Eriksson N., Stenius M. Online grocery shoppers due to the Covid-19 pandemic - An analysis of demographic and household characteristics. *Procedia Computer Science*. 2022. Vol. 196. P. 93-100. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187705092102216X>
3. Meeterenab M., Trincado-Munozac F., Tzameret H. R., Vorleye T. Rethinking the digital transformation in knowledge-intensive services: A technology space analysis. *Technological Forecasting and Social Change*. 2022. Vol. 179. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162522001639>
4. Ni W. Online and Offline Integration Development of Yiwu Cross-border E-commerce in Digital Economy Era. *Procedia Computer Science*. 2022. Vol. 202. P. 307-312. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050922005750>
5. Okorieac O., Russellb J., Cherringtonc R., Fisherd O., Charnleye F. Digital transformation and the circular economy: Creating a competitive advantage from the transition towards Net Zero Manufacturing. *Resources, Conservation and Recycling*. 2022. Vol. 189. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344922005882#preview-section-snippets>
6. Penga Y., Changqi T. Can digital transformation promote enterprise performance? —From the perspective of public policy and innovation. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2022. Vol. 7. № 3. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2444569X22000385>

7. Top eCommerce stores in 2021. *eCommerceDB*. URL: <https://ecommercedb.com/ranking/stores/ua/all?page=1&pagesize=50&specialist=all¤cy=USD>
8. Дернава І.А., Боровик Т.М. Цифровізація економіки України в умовах пандемії: тенденції та напрями розвитку. *ECONOMICS: time realities*. 2022. № 1(59). URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No1/22.pdf>
9. Слобода А.О., Скоробогатова Н.Є. Аналіз впливу цифрової економіки на конкурентні переваги країни. *Збірник наукових праць молодих вчених факультету менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205846>
10. Шевченко І.О. Метавесвіт як платформа цифрової торгівлі. *V Міжнародна науково-практична конференція «Concepts and use of technologies in practice»*, Лондон, Великобританія. 2022. С. 74-77.
11. Shevchenko I. Management of the global competitiveness of companies in the field of electronic commerce in the conditions of digitalization Serhii Arefiev, Iryna Shevchenko, Ulyana Savkiv, Dmytro Hovsieiev, Yurii Tszizhma *Journal of Theoretical and Applied Information Technology* 28th February 2023. Vol.101. No 4 p. 1527-1537

References

1. OECD (2019), *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264312012-en>.
2. Eriksson, N., & Stenius, M. (2022). Online grocery shoppers due to the Covid-19 pandemic - An analysis of demographic and household characteristics. *Procedia Computer Science*, 196, 93-100. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187705092102216X>
3. Meeterenab, M., Trincado-Munozac, F., Tzameret, H. R., & Vorleye, T. (2022, June). Rethinking the digital transformation in knowledge-intensive services: A technology space analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 179. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162522001639>
4. Ni, W. (2022). Online and Offline Integration Development of Yiwu Cross-border E-commerce in Digital Economy Era. *Procedia Computer Science*, 202, 307-312. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050922005750>
5. Okorieac, O., Russellb, J., Cherringtonc, R., Fisherd, O., & Charnleye F. (2022, February). Digital transformation and the circular economy: Creating a competitive advantage from the transition towards Net Zero Manufacturing. *Resources, Conservation and Recycling*, 189. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344922005882#preview-section-snippets>
6. Penga, Y., & Changqi, T. (2022, July–September). Can digital transformation promote enterprise performance? —From the perspective of public policy and innovation. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(3). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2444569X22000385>

7. Top eCommerce stores in 2021. *eCommerceDB*. <https://ecommercedb.com/ranking/stores/ua/all?page=1&pagesize=50&specialist=all¤cy=USD>
8. Dernova, I.A., & Borovyk, T.M. (2022). Tsyfrovizatsiia ekonomiky ukrainy v umovakh pandemii: tendentsii ta napriamy rozvytku. *ECONOMICS: time realities*, 1(59). <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No1/22.pdf> [in Ukrainian]
9. Sloboda, A.O., & Skorobohatova, N.Ie. (2020). Analiz vplyvu tsyfrovoy ekonomiky na konkurentni perevahy krainy. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh fakultetu menedzhmentu ta marketynhu Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho"*, 14. <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205846> [in Ukrainian]
10. Shevchenko I.O. (2022, October 28-30) Metavsesvit yak platforma tsyfrovoy torhivli. V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Concepts and use of technologies in practice», London, UK. 74-77 p. [in Ukrainian]
11. Shevchenko I. (2023 February 28) Management of the global competitiveness of companies in the field of electronic commerce in the conditions of digitalization Serhii Arefiev, Iryna Shevchenko, Ulyana Savkiv, Dmytro Hovsieiev, Yurii Tsizhma *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. Vol.101. No 4 p. 1527-1537

Shevchenko I. O. The digital trade revolution in global markets as the basis for the formation of the fashion industry

The study of the market segment of fashion e-commerce, which includes B2C, is carried out in the work. The work reveals the foreign experience of fashion e-commerce by studying the indicators and trends of online sales. Presenting the landscape of the fashion market, the study revealed the key players in the global fashion market. Using social media analytics tools, the author analyzed the volume and sentiment of social media discussions around various trends in the

fashion e-commerce market. The analysis was conducted on some major fashion e-commerce markets in different regions and focused on the following keywords: "sustainable fashion e-commerce," "sustainable online shopping," "fashion," "online resale," "ethical fashion e-commerce" and "sustainable online fashion brand." In the author's work, trends in the development of digital commerce in the global fashion market are highlighted through the analysis of brands in the Metaverse and the use of social network platforms as a means of electronic commerce. The presented study provides an understanding of modern trends in the development of brands and the relationship between their promotion and the development of digital tools for international marketing and digital trade as a whole. The work provides an author's vision of the system of digital trade in the global fashion market, which combines the interdependence of such aspects as: the digital sales channel, categories and participants, which creates a landscape for isolated trends. The aim of the study is to propose a digital commerce system in the global fashion market by combining digital sales channel, category and participants. The work uses such research methods as analysis - for a comprehensive understanding of the development of brands and the modern digital market, synthesis - for summarizing the main interrelationships of the development of brands in digital markets, forecasting and modeling. The work revealed that it was the development of the Internet and the conditions of digitalization that contributed to the evolution of the shopping model on the global market. E-commerce in terms of fashion is part of digital trade in global markets and provides sustainable development and globalization conditions.

Key words: *electronic commerce, digital commerce, digitalization, globalization, digital economy, metaverse.*

Шевченко Ірина Олександрівна – к.е.н., доцент,
Докторант Західноукраїнського національного
університету

Стаття подана 30.11.2022.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-61-66>

УДК 338.246.8:7.07

ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В АРТ-БІЗНЕСІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Добрунов С.С.

FORMATION OF BUSINESS PROCESSES IN ART BUSINESS AS A TOOL OF POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE

Dobrunov S.S.

У статті проаналізовано стан бізнес-процесів в арт-бізнесі в Україні в воєнний період. Приділена увага розробці нових бізнес-процесів, направлених на розвиток арт-бізнеса. Проведено висвітлення нових бізнес-процесів в системі арт-бізнеса.

Метою статті є надання механізмів формування бізнес-процесів в арт-бізнесі в Україні в післявоєнний період.

Зазначено, що інструмент післявоєнного відновлення в Україні - це комплексні рішення для відновлення, що допомагають швидко та ефективно відновлювати бізнес-процеси в арт-бізнесі. Розробка нових бізнес-процесів як відповідь на цифровий виклик є особливо актуальною в умовах воєнних дій в Україні. За останні місяці музеї, архіви та інші культурні установи зробили гарний старт в оцифруванні культурної спадщини колекцій та розвитку цифрових сервісів на базі нових бізнес-процесів.

Наведено концепцію формування бізнес-процесів для подолання критичних моментів в системі арт-бізнеса. Концепція спілкування, доходу, зростання, конфігурацій та співпраці.

В статті проаналізовано формування нових хвиль управління, яка названа як реінжиніринг бізнес-процесів, спрямований на зміну погляду на бізнес-процес роботи, то як велася робота і радикально впорядкувати весь ланцюжок дій у напрямі підвищення ефективності та клієнтоорієнтованості. Використовуючи інформаційні технології як засіб реалізації, арт-компанії мають намір змінити загальну структуру бізнес-процесів замість оптимізації окремих функцій та підрозділів.

В статті зроблено висновок про те, що в Україні формується нова хвиля управління, названа як реінжиніринг бізнес-процесів, спрямований на зміну погляду на бізнес-процес роботи, то як велася робота і радикально впорядкувати весь ланцюжок дій у напрямі підвищення ефективності та клієнтоорієнтованості.

Аналіз існуючих методів моделювання бізнес-процесів, дав можливість створити нові методи для проектування робочих та інформаційних процесів. Ці методи мають бути орієнтовані на подання бізнес-процесів як детерміновані послідовності процесів потоку управління. Креативність у бізнес-контексті означає генерацію ідей, які є як новими, так і можуть бути цілеспрямовано перетворені на продукти та процеси. Зроблено висновок про те,

що при моделюванні процесів потрібно врахувати жорстке структурування робочих процесів.

Представлені у статті підходи дають можливість застосовувати бізнес-процеси, що дозволить приймати аргументовані економічні та управлінські рішення, обирати нові напрями в роботі в системі арт-бізнеса.

Ключові слова: бізнес-процеси, арт-бізнес, фінансування, управління, інноваційні підходи, цифрові виклики, методи моделювання.

Вступ. Воєнне вторгнення РФ призвело до руйнації економічної системи України, критичної інфраструктури, підприємств. Втрати зазнали всі галузі в тому числі і система арт-бізнеса. Активні воєнні дії на території України зумовили необхідність перебудови бізнес-процесів в арт-бізнесі з подальшим переформуванням та післявоєнним відновленням.

Сьогодні велика увага приділяється пошуку нових бізнес-процесів в системі арт-бізнеса, що може привести к розвитку, покращенню бізнес можливостей та стати конкурентноспроможною сферою на зовнішніх ринках України.

До початку нападу РФ український арт-бізнес динамічно розвивався. Загальний обсяг продаж знизився через воєнні дії. Також за попередніми підрахунками, станом на 29 серпня 2022 року понад 450 різних пам'яток та об'єктів культури були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії на територію вільної України [1].

Така ситуація зумовлює, по-перше, необхідність перегляду сучасної системи цінностей особистості, по-друге, вимагає від суспільства та держави активних дій щодо формування позитивних цінностей в системі арт-бізнеса. Ціннісно-сміслові орієнтації в арт-бізнесі в подальшому визначатимуть вектор розвитку країни. Галузі, пов'язані з мистецтвом та культурою, забезпечують пряме економічне зростання держави та місцевих спільнот.

Мета статті. Провести аналіз сучасного стану та надати механізм формування бізнес-процесів в арт-бізнесі в Україні для подолання критичних явищ які викликані воєнними діями.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній літературі практично не розглядаються питання розроблення та проведення техніко-економічного обґрунтування бізнес-процесів в арт-бізнесі. При розробці бізнес-процесів в арт-бізнесі в Україні вітчизняні спеціалісти ґрунтуються на рекомендаціях фахівців провідних країн світу – США, Великобританія, скандинавські та європейські країни, а також на міжнародних методичних та законодавчих матеріалах, що визначають норми та стандарти діяльності, але при цьому не враховують вітчизняні реалії. Розроблення методики техніко-економічного обґрунтування вибору бізнес-процесів стане інструментом, що дозволить впроваджувати економічно доцільні рішення та заходи в арт-бізнесі в післявоєнні часи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Необхідно сказати, що бізнес-процес – це дія, вкладення у досягнення певної організаційної мети. Бізнес-процеси повинні мати цілеспрямовані цілі, бути якомога конкретнішими і давати стабільні результати.

Тому формування бізнес-процесів – це систематичний підхід до покращення цих процесів, який допомагає в арт-бізнесі досягати своїх цілей.

Перебуваючи на перехресті між мистецтвом, бізнесом, технологіями, культурним та творчим секторами арт-бізнес виявляється у стратегічному становищі.

Арт-бізнес – це бізнес, спрямований на отримання прибутку, пов'язаний із образотворчим чи комерційним мистецтвом, що включає прямий продаж мистецтва.

Скорочення державного фінансування у зв'язку з воєнними діями в Україні, виклик глобалізації, можливості оцифрування та розширення прав та можливостей аудиторії вже підштовхнуло культурний та творчий сектор для тестування нових підходів та вивчення нових бізнес-процесів. Інноваційні підходи можуть стати потужним двигуном зміцнення культурної різноманітності та розвитку підприємництва, а також для зростання, робочих місць чи соціальної інтеграції арт-бізнесу. В цілях сприяння транснаціональному політичному співробітництву, міжсекторальний напрямок в Україні має підтримувати транснаціональний обмін досвідом та ноу-хау щодо нових бізнес-процесів моделей арт-бізнесу та управління, просування заходів щодо взаємного навчання та створення мереж між культурними та творчими організаціями та політичними інституціями, пов'язаними з розвитком культурних та творчих секторів, просуванням цифрових мереж [2].

На сьогодні не достатньо висвітлені питання щодо бізнес-процесів в арт-бізнесі. Деякі теми можна побачити в роботах М. Драгович-Шешич [3] (мету та завдання менеджменту, просування, реклама) тощо.

Г. Галуцький [4], Е. Песоцька [5] порушують питання ринкових відносин арт-бізнесі.

Проблемам ціноутворення в арт-бізнесі присвячені роботи Б. Гройса. Автор вважає, що сьогодні зміни в художньому процесі відбуваються на рівні інфраструктури [6].

Також питання бізнес-процесів а арт-бізнесі досліджувала Марта Хереро [7], вона вивчає питання діяльності аукціонів.

Дональд Куспіт [8], стверджує, що «сьогодні ми більше не маємо мистецьких напрямків. Ми маємо лише ринковий рух (напрямок)».

Дослідженням у сфері арт-бізнесу займався Джеймс Гудвін [9], він проаналізував діяльність арт-ярмарок.

Для розширення уявлень про бізнес-процеси України, було застосовано публікації Г. Вишеславського [10] «Художні процеси у сучасному мистецтві України 1990-х рр.», Н. Булавіної «Нове розуміння актуального мистецтва» [11].

Інструмент післявоєнного відновлення в Україні – це комплексні рішення для відновлення, що допомагають швидко та ефективно відновлювати бізнес-процеси в арт-бізнесі. Розробка нових бізнес-процесів як відповідь на цифровий виклик є особливо актуальною в умовах воєнних дій в Україні. За останні місяці музеї, архіви та інші культурні установи зробили гарний старт в оцифруванні культурної спадщини колекцій та розвитку цифрових сервісів на базі нових бізнес-процесів. Зокрема, цифрові інструменти відкривають можливості, що споживачі є не просто споживачами, а й виробниками та генераторами свого власного контенту. Підкріплені технологіями бізнес-процеси арт-бізнесу включають ідею участі споживачів у процесі виробництва та створення контенту. Багато інших бізнес-процесів засновані на контенті користувача. Контент користувача охоплює всі види творчості, створені з використанням технологій цифрової епохи, включаючи відео, блоги, форуми, подкасти, сайти соціальних мереж, фотографії, картини та навіть електронні книжки. Зростаюча тенденція до того, що споживач стає також і творцем цінності, обмежує, стандартизує та надмірно демократизує художній процес, що зрештою розбавляє критерії якісних культурних благ [12].

Соціальні мережі мають відігравати важливу роль у просуванні арт-бізнесу через тенденцію споживачів брати участь у створенні оглядів та обговоренні, тим самим підвищуючи інтерес. Необхідно розкрити як моделі взаємодії користувачів під час обговорення арт-бізнесу можуть проводити рівні участі, які, своєю чергою, посилюють споживчі наміри. Вищий рівень участі справді може посилити споживчий намір. Паттерни взаємодії з високою інклюзивністю та централізацією проміжного становища в арт-бізнесі можуть підвищити рівень участі у бізнес-процесі. В арт-бізнесі організації повинні підтримувати міцну та стабільну організаційну ідентичність, щоб досягти довгострокового успіху, а

Таблиця

Прийоми модернізації бізнес-процесів в арт-бізнесі

№	Приєм модернізації	Опис
1	Бережливе управління	класифікує різні типи витрат в арт-бізнесі, яких слід уникати, тоді як процеси, що не додають цінності, мають бути усунені.
2	Бенчмаркінг	пошук ефективних схем бізнес-процесів з метою їх імітації (частини)
3	Шаблони	абстрагуючись від різних прикладів реального світу, щоб мати корисні і перевірені рішення в арт-бізнесі.
4	Взаємодії	забезпечити редізнайн бізнес-процесу, надаючи посібник із взаємодії учасників редізнайну процесу. Наприклад, використовуючи стіни галереї для візуалізації та виявлення різних точок зору на процес показу витворів мистецтва
5	Результат	визначає бажаний результат бізнес-процесу і перепроєктує його ідеальну структуру для досягнення результату
6	Клієнт	планування послуг та підходів, орієнтованих на роботу. Визначити та проаналізувати бізнес-процес з точки зору клієнта. Порівняно з підходами, що ґрунтуються на результатах, підходи, орієнтовані на клієнта, більш орієнтовані на зовнішній світ, при цьому клієнт є головною точкою відліку
7	Альтернативні підходи	прагнути дослідити широкий спектр можливих альтернатив проектування бізнес-процесів в арт-бізнесі, не досліджуючи попередні проблеми. Таким чином, вони орієнтовані на можливості та засновані на вихідному припущенні, що деякі альтернативи в цьому діапазоні перевершують існуючий стан справ

також швидко адаптуватися до все більш мінливого середовища, щоб забезпечити прибутковість та виживання. Ці постійні парадоксальні проблеми, пов'язані з управлінням організаційною ідентичністю, залишилися поза увагою у існуючій науковій літературі. Впровадження та перетворення бізнес-процесів в арт-бізнесі необхідні організаціям, щоб впоратися зі зростаючою конкуренцією та очікуваннями клієнтів у період післявоєнного відновлення в Україні [13].

Прийоми модернізації бізнес-процесів в арт-бізнесі представлені у таблиці.

Арт-бізнес шукає фінансову стійкість, особливо у період кризи. У відповідь на прогалини у фінансуванні необхідне створення бізнес-процесів орієнтованих на попит та зниження витрат. Необхідне застосування бізнес-процесів через спільне виробництво, спільну організацію та експорт виставок, підтримуючи збільшення виручки за рахунок скорочення виробничих витрат та збільшення ресурсів (наприклад, модель спільної міжнародної виставки між кількома музеями, що поєднує витрати). Коворкінг-простір, інноваційні лабораторії, акселератори стартапів набувають все більшого значення для конкретних учасників арт-бізнесу. Вони є загальносвітовою тенденцією і є відповіддю на виклик зміни методів та моделей роботи бізнес-процесів в арт-бізнесі [14].

Відповідно до змін в епоху цифрових технологій, нові бізнес-процеси відображають постійний пошук надання кращих рішень для обслуговування клієнтів, які є гнучкими та зручними для користувача. Щоб повною мірою скористатися перевагами, які пропонують бізнес-процеси, важливо встановити нові підходи до дослідження та передачі знань належним чином заснованих на міждисциплінарному підході, який поєднує практичну та теоретичну роботу, яка спирається на творчу практику, мистецтво

та гуманітарні науки, соціальні науки та бізнес-дослідження [15].

В практичній роботі над бізнес-процесами в арт-бізнесі в Україні необхідно дотримуватись деяких концепцій. Концепція спілкування, доходу, зростання, конфігурацій та співпраці. Співпраця відіграє важливу роль у кожному бізнес-процесі в арт-бізнесі. Схеми концепції співпраці наведені на рисунках 1 та 2. Концепція співпраці визначає критерії відбору для партнерів і обговорює ключові питання арт-бізнесу, та може мати форму явних і неявних контрактів. Після того, як мережу арт-бізнесу встановлено, пріоритетом є координація всіх учасників. Концепція співпраці буде продовженням класичної співпраці.

Рис. 1. Концепція співпраці в арт-бізнесі

Концепція співпраці знаходиться в центрі уваги арт-бізнесу у їхньому прагненні до прибутковості та конкурентоспроможності. В Україні формується нова хвиля управління, названа як реінжиніринг бізнес-процесів, спрямований на зміну погляду на бізнес-процес роботи, то як велася робота і радикально впорядкувати весь ланцюжок дій у напрямі підвищення ефективності та клієнтоорієнтованості. Використовуючи інформаційні технології як засіб реалізації, арт-компанії мають намір змінити загальну

структуру бізнес-процесів замість оптимізації окремих функцій та підрозділів. Як основні причини існуючих проблем необхідно визначити два фактори. По-перше, врахувати соціальний вплив проектів реорганізації у системі арт-бізнесу. По-друге, сильний акцент на оптимізацію бізнес-процесів може призвести до механістичного погляду на організації які ігнорували складну взаємодію художників у їхніх робочих процесах. Виникло кілька напрямів управлінських підходів, які прагнули поєднати продуктивність та соціальні міркування. Зрушення у бік соціально орієнтованих заснованих на знаннях робочих процесів призведе до підвищення поінформованості про знання та індивідуальні здібності працівників у сфері арт-бізнесу [16].

На рис. 3 наведено огляд різних напрямів управління бізнес-процесами в арт-бізнесі та вказані відповідні впливи між різними підходами. Ці поняття влаштовані в такий спосіб, що досить механістичні погляди позиціонуються ліворуч. Погляди на бі-

знес-процеси розташовані праворуч, показують розходження між уявними несумісними поглядами [17].

Методи моделювання бізнес-процесів необхідно розробити для надання засобів аналізу та проектування робочих та інформаційних процесів. Ці методи в основному мають бути орієнтовані на подання бізнес-процесів як детерміновані послідовності процесів потоку управління. Тому необхідно застосувати інтеграцію методів соціально-орієнтованих підходів до управління креативністю у бізнес-процесах в арт-бізнесі. Креативність у бізнес-контексті означає генерацію ідей, які є як новими, так і можуть бути цілеспрямовано перетворені на продукти та процеси. Вплив управління процесами та моделювання процесів потрібно врахувати, що жорстке структурування робочих процесів перешкоджатиме використанню знань і творчості учасників процесу. Необхідний пошук балансу між наданням свободи для заохочення інновацій та його просуванням, спрямовуючи фактичний процес.

Рис. 2. Концепція співпраці в арт-бізнесі

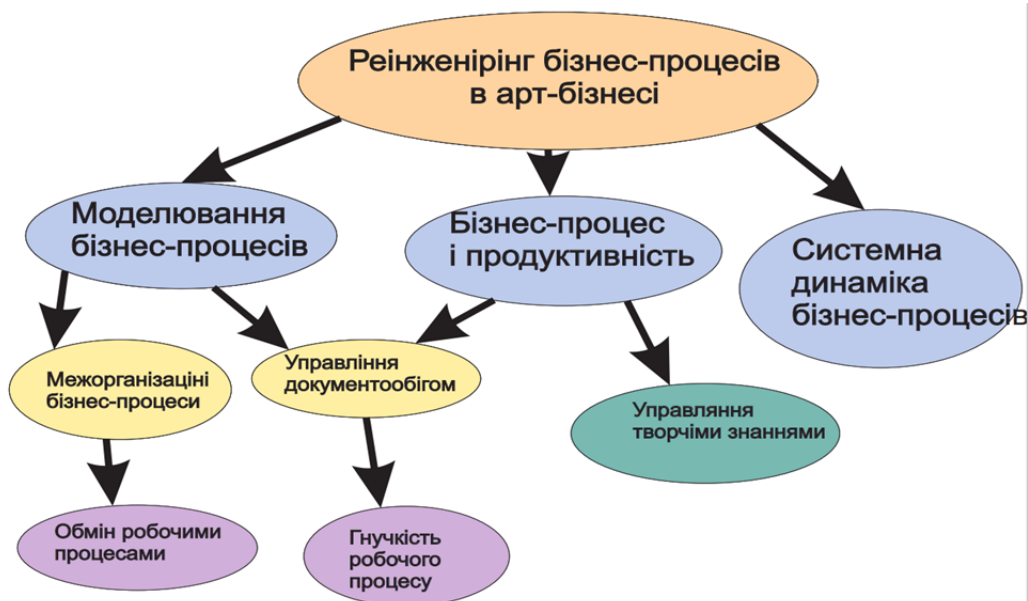

Рис. 3. Управління бізнес-процесами в арт-бізнесі

Висновок. Розглянувши джерельну базу дослідження арт-бізнесу, можемо зробити наступні висновки:

-сучасний арт-бізнес формується та розвивається сьогодні доволі повільно через воєнні дії;

-короткі оглядові репліки у спеціалізованих виданнях не дають вичерпної оцінки бізнес-процесам в арт-бізнесі в Україні;

-в Україні практично відсутні експозиційні площі для художників-початківців, що призводить до нерівномірного розвитку арт-бізнесу;

- сьогодні відсутнє цілісне вивчення арт-бізнесу як особливого соціокультурного явища, що функціонує та розвивається за власними законами, вивчення яких дає змогу повніше виявити його роль у становленні та зміні художніх цінностей суспільства України.

Підсумовуючи вищенаведене необхідно відзначити те, що питання формування бізнес-процесів в арт-бізнесі як інструмент вирішення післявоєнного відновлення, які висвітлені у цій статті будуть основою для подальших наукових розвідок в сфері вивчення досліджень в аспекті удосконалення бізнес-процесів в арт-бізнесі в Україні.

Література

1. Данні українського культурного фонду [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uaculture.org/>.
2. Пароваткина А. Арт-ринок під час війни: погляд Павла Гудімова / А. Пароваткина. // Дзеркало тижня. – 2014. – С. 16.
3. Драгович-Шешич М. Экономика культуры. Маркетинг организаций культуры / М. Драгович-Шешич // Артменеджер. — 2002. — № 2. — С. 3—7.
4. Галуцкий Г.М. Основы финансов и финансирование культурной деятельности / Г.М. Галуцкий. — М. : Ассоц.

экономики, науки и техники в сфере культуры, информ. и досуга, 1996. — 223 с

5. Песоцька Е.В. Маркетинг услуг / Е.В. Песоцька. — СПб. : Питер, 2000. — 296 с.
6. Гройс Б. Язык денег / Борис Гройс // Художественный журнал. — М., 2003. — № 47. — С. 13—17.
7. Herrero M. Auction rituals and emotions in the art market / M. Herrero. — UK : University of Plymouth, 2010. — 10 p.
8. Kuspit D. Art Values or Money values: An Analysis of Art Prices in 2006 / D. Kuspit. — New York, 2007. — 13 p.
9. Goodwin J. The Essential Guide for collectors and investors / J. Goodwin. — USA : Kogan Page, 2010. — 448 p.
10. Вишеславський Г. Художні процеси у сучасному мистецтві України 1990-х рр. / Г. Вишеславський // Сучасне мистецтво : науковий збірник. — К., 2008. — Вип. V. — С. 7—62.
11. Булавина Н. Нове розуміння актуального мистецтва / Наталія Булавина // Сучасне мистецтво : наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мис-ва Акад.мис-в України. — К. : Акта, 2005. — Вип. 4. — С. 13—17.
12. Бровко М. Методологічні аспекти дослідження феномена активності мистецтва / М. М. Бровко. // Гуманітарний часопис. Київ.. – 2004. – №1. – С. С. 14–23..
13. Хармон П. и Гарсия Дж. (2020г.), «Состояние управления бизнес-процессами в 2020г.», BPTrends, доступно по адресу: <http://www.bptrends.com/bpt/wp-content/uploads/2020-BPM-Обзор.pdf>.
14. Ли Дж., Винер Г. и Пентланд Б. (2008г.), «Грамматика процесса как инструмент проектирования бизнес-процессов», MIS Quarterly, Vol. 32№4, с. 757.
15. Іванців О. Метафорична модель «Бізнес-це мистецтво» як засіб формування корпоративного іміджу. / Іванців О. // Культура і сучасність. – 2013. – №5. – С. 151–156
16. Remco Kossen. Collaboration and Business Models in the Creative Industry, Exploring heterogeneous collaborations [Електронний ресурс] / Remco Kossen, Peter van de Poel, Isabelle Reymen // Technische Universiteit Eindhoven – Режим доступу до ресурсу: http://www.item-eindhoven.org/images/pdf/Report_IIPCcreate_project.pdf.
17. John Street. Collective Management Organizations, Creativity and Cultural Diversity [Електронний ресурс] /

John Street, Dave Laing, Simone Schroff // CREATE Working Paper 2015/03. – 2015. – Режим доступу до ре-сурсу: <https://zenodo.org/record/17860/files/CREATE-Working-Paper-2015-03.pdf>.

Reference

1. Data of the Ukrainian Cultural Fund [Electronic resource] - Mode of access to the resource: <https://uaculture.org/>.
2. Parovatkina A. // Looking glass. - 2014. - P. 16.
3. Dragovich-Sesic M. Economics of culture. Marketing of cultural organizations / M. Dragovic-Sesic // Artmanager. - 2002. - No. 2. - S. 3-7.
4. Galutsky G.M. Fundamentals of finance and financing of cultural activities / G.M. Galutsky. - M. : Assoc. economics, science and technology in the field of culture, inform. and leisure, 1996. - 223 p.
5. Pesotska E.V. Services marketing / E.V. Pesotska. - St. Petersburg. : Peter, 2000. - 296 p.
6. Groys B. The language of money / Boris Groys // Art magazine. - M., 2003. - No. 47. - S. 13-17.
7. Herrero M. Auction rituals and emotions in the art market / M. Herrero. - UK : University of Plymouth, 2010. - 10 p.
8. Kuspit D. Art Values or Money values: An Analysis of Art Prices in 2006 / D. Kuspit. — New York, 2007. — 13 p.
9. Goodwin J. The Essential Guide for collectors and investors / J. Goodwin. - USA: Kogan Page, 2010. - 448 p.
10. Vysheslavsky G. Artistic processes in modern Ukrainian art in the 1990s. / G. Vysheslavsky // Modern science: scientific collection. - K., 2008. - VIP. V. - pp. 7-62.
11. Bulavina N. New understanding of current art / Nataliya Bulavina // Modern art: science. coll. / Institute of problems today. Cape Acad. Cape of Ukraine. — K.: Akta, 2005. — Vol. 4. — P. 13-17.
12. Brovko M. Methodological aspects of research on the phenomenon of the activity of science / M. M. Brovko. // Humanitarian chronicle. Kiev .. - 2004. - No. 1. - S. S. 14–23 ..
13. Harmon P. and Garcia J. (2020), The 2020 State of Business Process Management, BPTrends, available at: <http://www.bptrends.com/bpt/wp-content/uploads/2020-BPM-Overview.pdf>.
14. Lee, J., Wiener, G., and Pentland, B. (2008), Process Grammar as a Business Process Design Tool, MIS Quarterly, Vol. 32#4, p. 757.
15. Ivantsiv O. Metaphorical model of "Business-ce art" as a way of forming a corporate image. / Ivantsiv O.. // Culture and modernity. - 2013. - No. 5. – pp. 151–156
16. Remco Kossen. Collaboration and Business Models in the Creative Industry, Exploring heterogeneous collaborations [Electronic resource] / Remco Kossen, Peter van de Poel, Isabelle Reymen // Technische Universiteit Eindhoven – Resource access mode: http://www.item-eindhoven.org/images/pdf/Report_IIPCreate_project.pdf.
17. John Street. Collective Management Organizations, Creativity and Cultural Diversity [Electronic resource] / John Street, Dave Laing, Simone Schroff // CREATE Working Paper 2015/03. – 2015. – Resource access mode: <https://zenodo.org/record/17860/files/CREATE-Working-Paper-2015-03.pdf>.

Dobrunov S.S. Formation of business processes in art business as a tool of post-war recovery in Ukraine

The article analyzes the state of business processes in the art business in Ukraine during the war period. Attention is paid to the development of new business processes aimed at the development of art business. New business processes in the art business system were covered.

The purpose of the article is to provide mechanisms for the formation of business processes in the art business in Ukraine in the post-war period.

It is noted that the post-war recovery tool in Ukraine is comprehensive recovery solutions that help quickly and effectively restore business processes in the art business. The development of new business processes as a response to the digital challenge is particularly relevant in the context of military operations in Ukraine. In recent months, museums, archives and other cultural institutions have made a good start in digitizing cultural heritage collections and developing digital services based on new business processes.

The concept of forming business processes to overcome critical moments in the art business system is presented. Concept of communication, income, growth, configurations and cooperation.

The article analyzes the formation of new waves of management, which is called the reengineering of business processes, aimed at changing the way of looking at the business process of work, how the work was carried out and radically streamlining the entire chain of actions in the direction of increasing efficiency and customer orientation. Using information technology as a means of implementation, art companies intend to change the overall structure of business processes instead of optimizing individual functions and departments.

The article concludes that a new wave of management is forming in Ukraine, called the reengineering of business processes, aimed at changing the way of looking at the business process of work, how the work was done and radically streamlining the entire chain of actions in the direction of increasing efficiency and customer orientation.

Analysis of existing business process modeling methods made it possible to create new methods for designing work and information processes. These methods should be focused on presenting business processes as deterministic sequences of management flow processes. Creativity in a business context means the generation of ideas that are both novel and can be purposefully transformed into products and processes. It was concluded that when modeling processes, it is necessary to take into account the rigid structuring of work processes.

The approaches presented in the article make it possible to apply business processes, which will make it possible to make reasoned economic and managerial decisions, to choose new areas of work in the art business system.

Key words: business processes, art business, financing, management, innovative approaches, digital challenges, modeling methods.

Добрунов Сергій Сергійович - аспірант ДЗ "Луганський національний університет ім. Т.Шевченка" м. Полтава.

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-67-74>

УДК 336.73

ОЦІНКА ВПЛИВУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Костирко Л.А., Соломатіна Т.В., Чернодубова Е.В.

ASSESSMENT OF THE INFLUENCE OF FINANCIAL POTENTIAL ON THE CHOICE OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Kostyrko L.A., Solomatina T.V., Chernodubova E.V.

Стаття присвячена розкриттю теоретичних положень та рекомендацій щодо визначення типу стратегії розвитку аграрного сектору економіки на основі оцінки фінансового потенціалу. Доведено, що на вибір стратегії розвитку підприємств аграрного сектору економіки впливає фінансовий потенціал. Уточнено поняття «фінансовий потенціал» як «нереалізовані фінансові можливості та здатності, які ґрунтуються на сукупності наявних фінансових ресурсів та їх здатності через господарську діяльність сприяти досягненню стратегічних цілей». Визначено ключові фінансові індикатори, які характеризують стан фінансового потенціалу підприємства обґрунтовано рекомендації по забезпеченню стратегічного розвитку фінансового потенціалу. Проаналізовано такі питання як узгодження стратегії розвитку підприємств і фінансового потенціалу, оцінка стану та стратегічного розвитку фінансового потенціалу, вибір типу стратегії розвитку на основі оцінки індикаторів фінансового потенціалу. Проведено аналіз джерел фінансування, та зроблено висновки щодо неоднозначності ефективності державного фінансування. Обґрунтовано підхід до оцінки розвитку фінансового потенціалу підприємств на основі використання програмного забезпечення, особливістю якого є розрахунок цільових векторів його ключових індикаторів залежно від зміни параметрів моделі, які впливають на значення окремого індикатора, що дозволяє визначити складові фінансового потенціалу, завдяки яким можлива оптимізація та оцінити динаміку змін його стану і здатності забезпечити реалізацію загальної стратегії. На основі матричної моделі визначено типи стратегій розвитку фінансового потенціалу, що забезпечують реалізацію загальної стратегії підприємства, в основу яких покладено властивості аграрного сектора економіки, розмір суб'єкта господарювання, стан фінансового потенціалу (стандарт, нестійкий, ризиковий, критичний). Запропоновано механізм оцінки відповідності типу стратегії залежно від стану фінансового потенціалу підприємства та з'ясовано можливості стратегічного розвитку аграрних підприємств.

Ключові слова: фінансовий потенціал, оцінка стратегічного розвитку фінансового потенціалу, стан фінансового потенціалу, тип стратегії, підприємства аграрного сектору економіки

Постановка проблеми. В умовах динамічності змін економічних процесів в Україні та специфіки діяльності підприємств аграрного сектору важливого значення має об'єктивна оцінка фінансового потенціалу, яка дозволяє визначити стратегічні орієнтири їх розвитку. Це виходить з того, що невід'ємною частиною забезпечення реалізації стратегії підприємств є фінансовий потенціал, можливості його ефективного використання та нарощення. Тому актуалізуються такі питання як узгодження стратегії розвитку підприємств і фінансового потенціалу, оцінка стану та стратегічного розвитку фінансового потенціалу, вибір типу стратегії розвитку на основі оцінки індикаторів фінансового потенціалу.

Аналіз наукової думки відносно категорії фінансового потенціалу та механізмів оцінки його достатності показав наявність різних підходів та оцінок. Фінансовий потенціал аграрних компаній, розглядається як низка можливих джерел фінансування, де провідну роль відіграють пільгові кредити та державні програми [1]. Зазначимо, що Україна має деякі аналогічні програми, проте вони мають незначний бюджет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автором проаналізовано понад 570 статей Scopus&WoS за 10 років за темою фінансового потенціалу аграрного сектора країн Африки та Азії у розрізі результативності на рівні компанії, мікро-,макрорівнях [2]. Проведено глибокий аналіз джерел фінансування, та зроблено висновки щодо неоднозначності ефективності

державного фінансування. Дослідження показало доцільність індивідуального підходу до формування фінансового потенціалу аграрних підприємств, виходячи з економіки країни, рівня розвитку ринку та ринку капіталів.

Автори розглядають фінансовий потенціал компанії, як потенційні інвестиційні можливості та фінансові показники, такі як прибутковість, ліквідність, платоспроможність. Конкурентоспроможність цього типу потенціал виражається у стійкій платоспроможності компанії, яка також у наявності достатнього оборотного капіталу, який за допомогою чіткої організації розрахунків, доцільно та ефективно використовується в господарській діяльності. Крім того, наведена методика оцінки фінансового потенціалу підприємства, з визначення окремих етапів, пов'язаних з певним стратегічними завданням. Проте, сама методика оцінки фінансового потенціалу носе теоретичний характер та не підкріплена розрахунками [3]

Nusinov V., Burkova N., Shura L. [4] розглядають фінансовий потенціал як запас фінансової міцності компанії та через матрицю попарного порівняння, визначили його рівень, як протилежний до вірогідності банкрутства компанії. Застосування такого нетрадиційного підходу, на наш погляд, відображає поточний стан показників компанії на основі попередніх періодів та не враховує можливості сучасного ринку капіталів та стратегії розвитку.

Alina Mordovets [5] розглядає категорію фінансового потенціалу як поєднання ресурсного, структурного та цільового підходів, та визначає його достатність через інтегральний показник, який включає показники оцінки майнового стану, фінансової незалежності, стану оборотності капіталу та рентабельності. Шляхом застосування статистичних методів, виділено кластери відповідно до рівнів фінансового потенціалу. Вважаємо, що такий підхід є загальним та не враховує особливості фінансового стану, можливостей та бізнес-моделі кожної окремої компанії.

За думкою автора [6], фінансовий потенціал формується за рахунок власних і залучених ресурсів та повинен забезпечувати достатній рівень платоспроможності, кредитоспроможності, інвестиційної привабливості. У роботі обґрунтовано, що використання фінансового потенціалу має тісний зв'язок із функцією управління і залежить від цілей та інтересів, які покладено в основу стратегії розвитку підприємства. Проте, конкретні стратегії розвитку та відповідні показники не розглянуті.

В роботі [7] під достатнім фінансовим потенціалом розуміється здатність компанії нарощувати фінансові результати через оцінку блоків показників фінансового аналізу: прибутковість, грошовий потік, ринок капіталів, леверидж, ліквідність. Автор доводить значущість запропонованих показників та тісноту їх зв'язку за

різними сценаріями моделювання розвитку компанії. Проведено вагоме дослідження, проте, компанія повинна окремо визначати, чи достатньо її потенціалу для реалізації обраної стратегії розвитку.

В роботі чеських вчених [8] розглянуто фінансовий потенціал компаній за розміром. В дослідженні доведено, що у період кризи, компаніям потрібна допомога на рівні держави, бо власних ресурсів, таких як операційний прибуток, маржинальний прибуток, EBITDA, акціонерний прибуток – може бути замало. Автори зосередились на достатності фінансового потенціалу на підтримку фінансової стійкості компанії, а не на пріоритетах стратегічного розвитку.

З погляду реалізації концепції стратегічного розвитку в даному дослідженні фінансовий потенціал суб'єкта господарювання аграрного сектора економіки слід розглядати в контексті нереалізованих фінансових можливостей та здатностей підприємства, які ґрунтуються на сукупності наявних фінансових ресурсів, та їх здатності через господарську діяльність сприяти досягненню стратегічних цілей [9, 10]. Надалі будемо дотримуватися припущення, що інструментом вибору стратегії розвитку підприємств є оцінка індикаторів фінансового потенціалу з урахуванням їх змін.

Метою роботи є визначення теоретичного підґрунтя та обґрунтування підходу до вибору стратегії розвитку підприємств на основі оцінки фінансового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головне призначення фінансового потенціалу полягає в забезпеченні реалізації глобальної стратегії. Як приклад, у дослідженні, були розглянуті стратегії розвитку підприємств за Портером (аналіз п'яти сил) [11]. Наведений рис 1. демонструє, що стратегічний підхід, обривний підприємством, вимагає підвищеної уваги окремим елементам фінансової стратегії: 1) при «абсолютному лідерстві у витратах», перш за все, підприємство повинно жорстко контролювати рівень прибутковості, впроваджувати норми та нормативи, оцінювати доступність до короткострокового фінансування. Ця стратегія може доповнитися концепцією «lean production» - безперервний процес скорочення втрат та оптимізації виробництва; 2) при «диференціації», підприємство, перш за все, повинно мати потужну команду маркетологів, яка спроможна позиціонувати його продукцію як унікальну, донести до споживача цінність та вагомість бренду. З позицій фінансового забезпечення, необхідно сконцентруватися на пошуку довгострокових джерел фінансування, оцінки ефективності маркетингових заходів, політиці ціноутворення; 3) при «фокусуванні» підприємство спочатку фокусується на окремому ринку чи сегменті покупців, а після, здійснює відповідний фінансовий аналіз та пошук джерел фінансування.

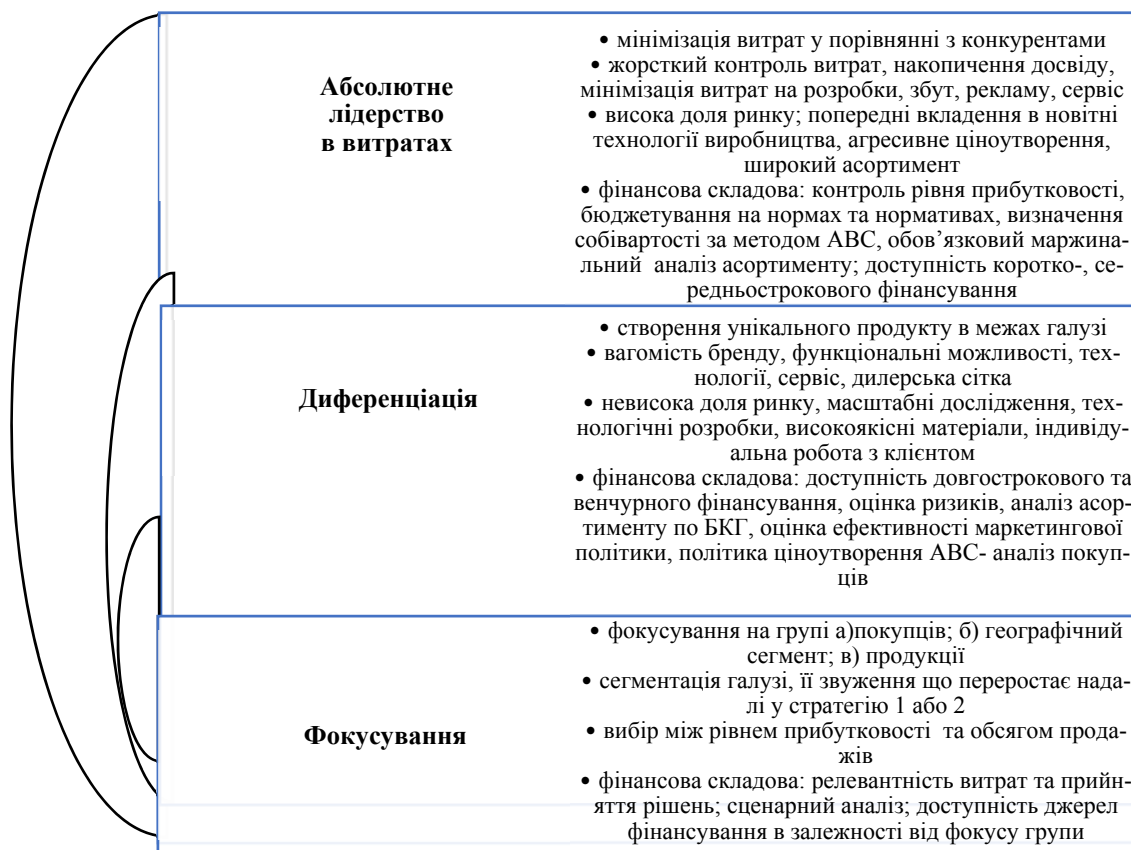

Рис. 1. Фінансова складова підприємства в залежності від його загального стратегічного підходу

Джерело: побудовано за даними [12]; власна розробка

По-перше, визначаються ключові фінансові індикатори, які всесторонньо характеризуватимуть стан фінансового потенціалу окремого підприємства. Це означає, що для оцінки відповідності фінансового потенціалу забезпеченню реалізації його загальної стратегії необхідно оцінити його фактичний стан (рис. 2, кроки 1-4).

Це суб'єктивний вибір, обумовлений баченням менеджменту компанії. В дослідженні, індикаторами стану фінансового потенціалу виступали показники: ліквідності, фінансової незалежності, рентабельності власного капіталу за моделлю Дюпон та рентабельності вкладеного капіталу.

Всі вони мали однакову питому вагу, проте підприємство може встановлювати свої вагові коефіцієнти. Вважаємо, що зазначені показники характеризують ступінь платоспроможності, рівень залежності від зовнішнього фінансування, рентабельність власного капіталу з урахуванням ефективності роботи активів, структури капіталу та прибутковості продажів. Один з головних показників для власників компанії – рентабельність вкладеного капіталу компанії, який порівнюється з альтернативною ставкою доходності та є показником ефективності ведення бізнесу.

Менеджмент та фінансисти компанії також визначають оптимальні, (рекомендовані) значення обраних індикаторів, на основі власного досвіду, планів, за даними бенчмаркінгу, професійній

літературі. За допомогою програмного забезпечення, фактичних та рекомендованих даних, обмежень та припущень в моделі, оптимізуються значення ключових індикаторів зі зміною параметрів моделі, які впливають на значення окремого індикатора. Таким чином, можна визначити складові фінансового потенціалу, завдяки яким можлива його оптимізація (табл 1). Карта градації складається з 4 видів стану фінансового потенціалу:

- «стандарт» - переважна більшість показників категорії «А» (3/4) та зустрічається «В» (1/4) – спроможність підтримувати фінансовий потенціал на достатньому рівні для реалізації стратегії;

- «нестійкий» - переважна більшість показників категорії «В» (3/4) та зустрічається «А», «С» (1/4) – ситуація нестабільна, потребує глибокої проробки з показником тригера «В», «С» та грамотного менеджменту;

- «ризикований» - рівновага між показниками «А»/«В» та «С» - детальний поглиблений аналіз індикаторів «С», сценарний аналіз. Реалізація загальної стратегії підзагрозою. Найголовніше, повернутися в позитивну динаміку нарощування фінансового потенціалу;

- «критичний» - переважна більшість показників категорії «С» (3/4) та зустрічається «А», «В» (1/4) – ситуація вимагає негайного перегляду стратегії фінансування з позицій оцінки ризику. Нестача фінансового потенціалу.

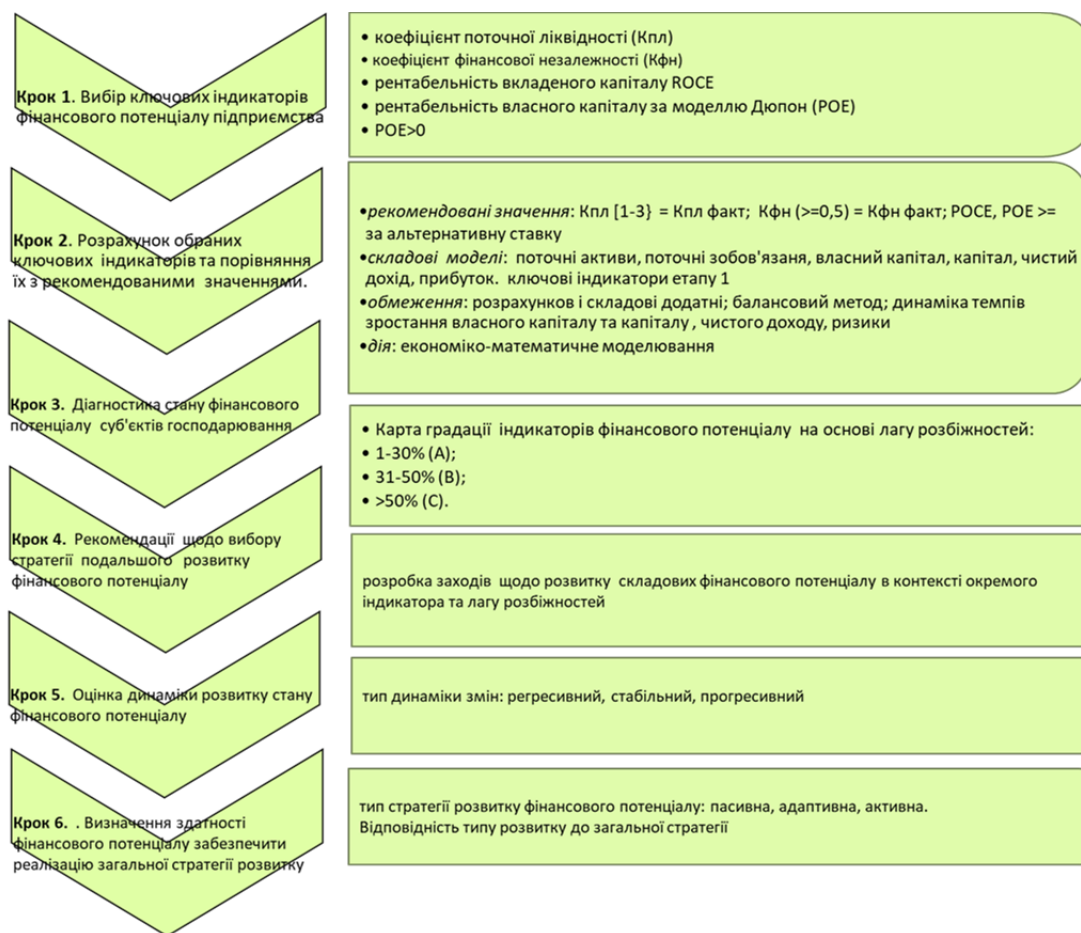

Рис. 2. Алгоритм оцінки фінансового потенціалу підприємства на відповідність реалізації загальної стратегії розвитку

Таблиця 1

Рекомендації по забезпеченню розвитку фінансового потенціалу та подальшого аналізу на основі градації ключових індикаторів (фрагмент)

Градація індикаторів А; В; С	Рекомендації до підтримки/розвитку фінансового потенціалу
Рентабельність вкладеного капіталу (ROCE)	
А	Контроль обсягів прибутків. Дотримуватися політики фінансування обігових активів за рахунок обігового капіталу. Моніторинг запасів сировини, матеріалів та готової продукції та політики їх фінансування
В	Переглянути актуальність кредитної політики . Оптимізувати принцип «обігові активи фінансуються за рахунок коротких грошей». Моніторинг «достатності» ЧОК та аналіз відповідності нормативів обігових засобів
С	Апгрейд політики фінансування компанії з позиції мінімізації вартості джерел фінансування, нормативів запасів і сировини. Порівняння обіговості дебіторської та кредиторської заборгованості. Оцінка ризиків щодо платоспроможності, фінансової незалежності. SWOT- аналіз фінансового потенціалу. Оцінка ринків збуту, цінової політики, асортименту.
Рентабельність власного капіталу: модель Дюпон (ROE)	
А	Моніторинг здатності генерувати прибуток у темпах вищих, ніж середній по ринку/альтернативній ставці доходності. Контроль ефективності використання активів та оцінка фінансового ризику.
В	Визначення, який фактор є ключовим. Факторний аналіз прибутку. Проведення CVP-аналізу. Оцінка портфелю активів з позицій релевантної актуальності. Перегляд вартості фінансування та структури капіталу.
С	Перегляд та оцінка системи продажів. Оцінка ключових індикаторів стратегії розвитку підприємства. ABC – аналіз собівартості. Оцінка асортименту за ланцюгом цінностей та аналіз п'яти сил конкуренції за Портером.

Джерело: [12]

Таблиця 2

Матриця визначення типу стратегій розвитку фінансового потенціалу

Динаміка зміни фінансового потенціалу	Стан фінансового потенціалу			
	критичний	ризиковий	нестійкий	стандарт
регресивний	п	п	п	а
стабільний	п	п	а	+
прогресивний	а	а	+	+

Тип стратегії: п «пасивна»; а «адаптивна»; + «активна»

Таблиця 3

Результати оцінки та моделювання фінансового потенціалу підприємств

Стратегія	Середні значення коефіцієнтів по стратегіям							
	Фактичні значення				Змодельовані значення			
	Кпл	Кфн	ROCE	POE	Кпл	Кфн	ROCE	POE
Диференціація	1,58	0,54	0,20	0,10	1,44	0,52	0,47	0,13
Лідерство в витратах	4,89	0,66	0,23	0,19	3,03	0,63	0,47	0,23
Фокусування	6,30	0,75	0,35	0,18	4,08	0,72	0,66	0,18

* власні розрахунки

По-друге, оцінюється динаміка змін стану фінансового потенціалу компанії та визначається його здатність забезпечити реалізацію загальної стратегії (кроки 5-6). В дослідженні, визначалась динаміка зміни стану фінансового потенціалу протягом трьох років. У випадках нетипових ситуацій (наприклад, карантинні заходи у 2020 році), вважаємо, що дані повинні бути релевантними, тому потрібно вибирати інші періоди або динаміку змін стану фінансового потенціалу відслідковувати поквартально.

В залежності від зміни виду стану фінансового потенціалу підприємства, тип динамічних змін може бути: регресивним (стан погіршився), стабільним (залишився на попередньому рівні), прогресивним (поліпшився у порівнянні з попереднім досліджуваним періодом). На основі результатів оцінки фінансового стану та динаміки його змін визначається тип стратегії розвитку фінансового потенціалу підприємства (табл. 2).

Дослідження та звичайна логіка доводять, що не всі типи стратегії розвитку фінансового потенціалу здатні забезпечити реалізацію загальної стратегії (рис. 3).

Всі стратегії розвитку компанії вимагають наявність «стандартного» стану фінансового потенціалу з «прогресивною», або «стабільною» динамікою, що передбачає «активний» тип стратегії розвитку фінансового потенціалу. Тільки стратегія «Фокусування» допускає «адаптивний» тип, що пояснюється суттю самої стратегії.

Лідерство у витратах

- Стан фінансового потенціалу: "стандарт", "нестійкий"
- Динаміка: "прогресивна", "стабільна"
- Тип стратегії розвитку "активна"

Диференціація

- Стан фінансового потенціалу: "стандарт"
- Динаміка: "прогресивна"
- Тип стратегії розвитку: "активна"

Фокусування

- Стан фінансового потенціалу: "стандарт", "нестійкий"
- Динаміка: "прогресивна", "стабільна"
- Тип стратегії розвитку: "активна", "адаптивна"

Рис. 3. Тип стратегій розвитку фінансового потенціалу забезпечуючи реалізацію загальної стратегії підприємства

Запропоновану методику було апробовано на 24 підприємствах аграрного сектору різних регіонів України, які були згруповані по загальним стратегіям розвитку. Аналіз показав наявність різних підходів забезпечення розвитку фінансового потенціалу в залежності від обраної підприємством стратегії (табл. 3).

Стратегія «лідерство у витратах». Спостерігається значне перевищення ліквідності

(4,89), яке можна скоротити до 3,03. Це пояснюється специфікою аграрного сектору: підприємства тримають матеріали для весняно-польових робіт або готову продукцію під реалізацію в залежності від стану відповідних ринків та очікуваних цін. Змодельовані значення показують непогані перспективи покращення рентабельності вкладеного капіталу (+24%) та власного капіталу (+4%).

Стратегія «диференціація». Результати моделювання показали суттєві можливості збільшення ефективності використання вкладеного капіталу (+27%) та власного капіталу (+3%) за рахунок скорочення ТМЦ та дебіторської заборгованості, управління кредитною політикою, що позначається незначним (у рамках рекомендованих значень) зменшенням платоспроможності та скороченням фінансової залежності досліджуваних компаній.

Стратегія «фокусування». Група підприємств за цією стратегією мають більш за всіх інших високий показник фінансової залежності (0,75) та платоспроможності (6,3). Моделювання показало, що управління обіговими активами та структурою капіталу дозволить підприємствам з цією стратегією оптимізувати рентабельність вкладеного капіталу (+31%).

Забезпечення оптимізації показників фінансового потенціалу має певні відмінності по стратегіям: «лідерство у витратах» - найголовнішим джерелом оптимізації фінансового потенціалу є управління структурою капіталу та кредитною

політикою, що відобразиться на величині поточних зобов'язань; «диференціація» - основний потенціал розвитку фінансового потенціалу знаходиться в можливості генерації прибутку (+57,6%); «фокусування» - важелі покращення фінансового потенціалу знаходяться у поєднанні управління чистими обіговими активами та поточними зобов'язаннями (рис.4).

Оцінка стану фінансового потенціалу показала, що трішки більше ніж половина підприємств (14 од.) мають «стандартний» тип потенціалу, 34% (14 підприємств) припадає на «ризиковий» та «нестійкий» – найчастіша проблема полягала у невідповідності рентабельності власного та вкладеного капіталу до рекомендованих норм, та 2 підприємства працюють з «критичним» фінансовим потенціалом, який неспроможний взагалі втілити в життя стратегію загального розвитку підприємства (рис. 5).

В результаті оптимізації ключових індикаторів, було перегрупування по типам, де відсоток «стандартного» стану збільшився на 9 % (16 підприємств), «нестійкий» збільшився за рахунок групи «ризикований» на 3 підприємства, «критичний» - взагалі не діагностовано у жодного з досліджуваних підприємств. Конкретні дії, щодо покращення розвитку фінансового потенціалу для забезпечення реалізації загальної стратегії, підприємствам рекомендовано застосування рекомендації за табл. 1.

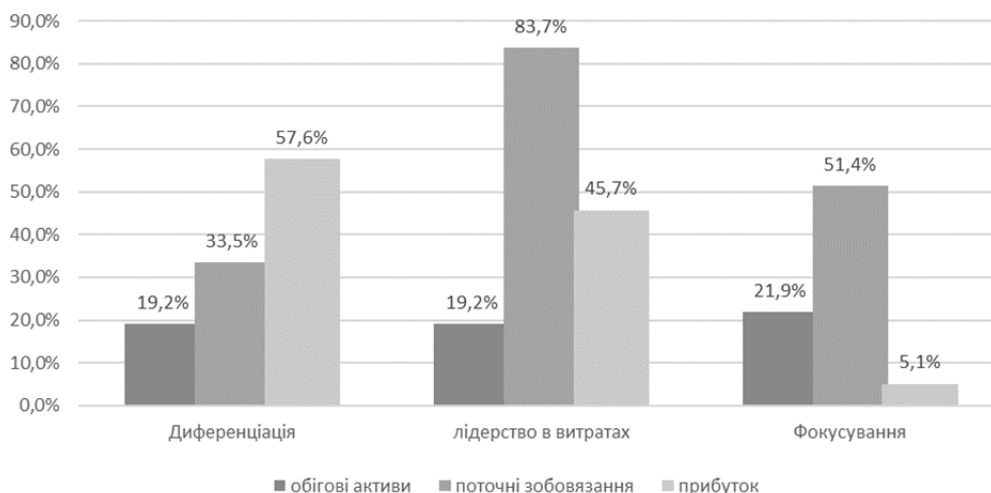

Рис. 4. Зміна статей балансу підприємств в результаті моделювання за різними стратегіями розвитку

Тип стратегії розвитку фінансового потенціалу	«Лідерство у витратах»	«Диференціація»	«Фокусування»
активна	5	1	9
адаптивна	1		1
пасивна	1	2	4

Рис. 5. Результати визначення типу стратегій розвитку фінансового потенціалу підприємств в залежності від їх загальної стратегії

Надалі, в рамках алгоритму, було оцінено динаміку зміни стану фінансового потенціалу та визначено тип стратегії його розвитку

За результатом дослідження, 16 підприємств (67%) спроможні забезпечити реалізацію загальної стратегії розвитку. Найбільш потужна група компаній припадає на стратегію «фокусування» (62,5%), що пояснюється відносно невеликими у порівнянні з іншими стратегіями розвитку, потребами в забезпеченні фінансовими ресурсами, локальністю ринків, специфікою покупців та масштабами діяльності.

Зазначимо, що в рамках дослідження, запропонований алгоритм використовувався по групі підприємств, проте, в практичній діяльності, необхідно застосовувати індивідуальний підхід, глибоко аналізувати фактори впливу, використовувати сценарне моделювання зважене на ризики.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що успішність реалізації стратегії розвитку аграрного підприємства залежить від формування фінансового потенціалу і можливостей його використання та розвитку в майбутньому. Інструментом обґрунтування типу стратегії розвитку аграрних підприємств є аналітична оцінка фінансового потенціалу, що дозволяє сформувати інформацію для визначення динаміки змін його стану і здатності забезпечити реалізацію загальної стратегії. Побудована матриця типу стратегій розвитку фінансового потенціалу дозволяє визначити рекомендований тип стратегії розвитку фінансового потенціалу підприємств.

Запропонований алгоритм визначення спроможності фінансового потенціалу підприємства забезпечити реалізацію його загальної стратегії, дозволяє не тільки оцінити такі можливості, але й розробити заходиспрямовані на забезпечення розвитку та зміцнення фінансового потенціалу. Рекомендовані ключові показники та їх значення достатньо адаптивні, і можуть бути імплементовані під вимоги підприємств різної специфіки діяльності та розмірів. В структурі моделі формування стратегії розвитку підприємства лежить комбінація запланованих дій (намічена стратегія) та незапланованих стратегічних рішень, направлених на адаптацію до ситуації, що склалась.

Література

1. Johan F.M. Swinnen Hamish RGow - Agricultural credit problems and policies during the transition to a market economy in Central and Eastern Europe - Food Policy Volume 24, Issue 1, February 1999, Pages 21-47
2. Daniel Goodwin, Ian Holman, Liwa Pardthaisong, SupattraVisessri, Chaiwat Ekkawatpanit - What is the evidence linking financial assistance for drought-affected agriculture and resilience in tropical Asia? A systematic review - Regional Environmental Change (2022) 22: 12
URL:

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10113-021-01867-y.pdf>

3. Dmytro Zherlitsyn, Stanislav Levytskyi, Denys Mykhailyk, Victoriia Ogloblina - Assessment of Financial Potential as a Determinant of Enterprise Development-Advances in Economics, Business and Management Research- September 2019
4. Nusinov V., Burkova N., ShuraL.- Estimating the Ukrainian companies' financial potential and the probability of forced liquidation - Investment Management and Financial Innovations, Volume 17, Issue 2, 2020 - Pages 26-39
5. Alina Mordovets. Methodological approach to determining the level of business entities' financial potential. Development Management, Volume 17, Issue 4, 2019 - Pages 31-41
6. Miroshnichenko Victoria - Approaches to the evaluation of financial potential of agricultural enterprises - Agricultural and Resource Economics:International Scientific E-Journal, Vol. 2, №2, 2016 P.17-26 - URL:www.ire-journal.com
7. Myšková R., Hájek P. Comprehensive assessment of firm financial performance using financial ratios and linguistic analysis of annual reports. Journal of International Studies, Volume10, Issue4, 2017 - Pages96-108. doi:10.14254/2071-8330.2017/10-4/7
8. Kudej M., Gavurova B., Rowland. Z. Evaluation of the selected economic parameters of Czech companies and their potential for overcoming global crises during the Covid-19 pandemic. Journal of International Studies, Volume14, Issue1, 2021 -Pages258-275. doi:10.14254/2071-8330.2021/14-1/18
9. Соломатіна Т. В., Серебряк К. І. Стратегічний фінансовий потенціал формування капіталу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 39 – 42.
10. Костирко Л. А., Соломатіна Т. В. Концептуальні засади стратегічного розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Бізнес-Інформ*. 2020. №1. С. 310–316.
11. Джоан Магретта. Ключевые идеи. Майкл Портер — М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2013. — С. 272. — ISBN 978-5-91657-758-7
12. Соломатіна Т. В. Стратегічний розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки автореф. дис. ... докт. економ. наук: 08.00.08 /Соломатіна Тетяна Василівна; Ірпінь, ун-т державної фіскальної служби України.- Київ,2021.-37с.

References

1. Johan F. M. Swinnen Hamish RGow (1999) - Agricultural credit problems and policies during the transition to a market economy in Central and Eastern Europe. Food Policy, 24(1), 21-47.
2. Daniel Goodwin, Ian Holman, Liwa Pardthaisong, SupattraVisessri, Chaiwat Ekkawatpanit (2022) - What is the evidence linking financial assistance for drought-affected agriculture and resilience in tropical Asia? A systematic review - Regional Environmental Change – URL:
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10113-021-01867-y.pdf>
3. Dmytro Zherlitsyn, Stanislav Levytskyi, Denys Mykhailyk, Victoriia Ogloblina (2019) - Assessment of

- Financial Potential as a Determinant of Enterprise Development-Advances in Economics, Business and Management Research- September.
4. [Volodymyr Nusinoy](#), [Liudmyla Burkova](#), [Natalia Shura](#) (2020) - Estimating the Ukrainian companies' financial potential and the probability of forced liquidation - Investment Management and Financial Innovations, 17(2), 26-39 [in Ukrainian].
 5. Alina Mordovets (2019). Methodological approach to determining the level of business entities' financial potential. Development Management, 17(4), 31-41[in Ukrainian]
 6. Miroshnichenko Victoria (2016) - Approaches to the evaluation of financial potential of agricultural enterprises - Agricultural and Resource Economics: International Scientific, 2(2), 17-26 - URL:www.ares-journal.com [in Ukrainian].
 7. Myšková, R., &Hájek, P. (2017). Comprehensive assessment of firm financial performance using financial ratios and linguistic analysis of annual reports. Journal of International Studies, 10(4), 96-108. doi:10.14254/2071-8330.2017/10-4/7
 8. Kudej M., Gavurova B., &Rowland. Z. (2021). Evaluation of the selected economic parameters of Czech companies and their potential for overcoming global crises during the Covid-19 pandemic. Journal of International Studies, 14(1), 258-275. doi:10.14254/2071-8330.2021/14-1/18.
 9. Solomatina T. V., Sieriebriak K. I. Stratehichnyy finansovyy potentsial formuvannya kapitalu subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoho sektora ekonomiky. Ekonomika ta derzhava. 2019. № 12. S. 39 – 42 [in Ukrainian].
 10. Kostyrko L. A., Solomatina T. V. Kontseptualni zasady stratehichnoho rozvytku finansovoho potentsialu subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoho sektora ekonomiky. Biznes-Inform. 2020. №1. S. 310–316 [in Ukrainian].
 11. Dzhoan Magretta. Klyuchevyye idei. Maykl Porter – M.: «Mann, Ivanovi Ferber», 2013. – S. 272.
 12. Solomatina T. V. Stratehichnyy rozvytok finansovoho potentsialu subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoho sektora ekonomiky avtoref. dys. ... dokt. yekonom. nauk : 08.00.08 /Solomatina Tetyana Vasylivna; Irpin, un-t derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrayiny. Kyiv, 2021. 37s [in Ukrainian].

Kostyrko L., Solomatina T., Chernodubova E. Assessment of the influence of financial potential on the choice of the development strategy of agricultural enterprises

The article is devoted to the disclosure of theoretical provision sand recommendations for determining the type of strategy for the development of the agrarian sector of the economy based on the assessment of financial potential. It has

been proven that the choice of the development strategy of enterprises in the agrarian sector of the economy is influenced by the financial potential. The concept of "financial potential" has been clarified as "unrealized financial opportunities and abilities, which are based on the totality of available financial resources and the irability to contribute to the achievement of strategic goals through economic activity." The key financial indicators characterizing the state of the enterprise's financial potential have been defined and recommendations for ensuring the strategic development of the financial potential have been substantiated. Issues such as coordination of enterprise development strategy and financial potential, assessment of state and strategic development of financial potential, selection of the type of development strategy based on assessment of financial potential indicators are analyzed.

The approach to assessing the development of the financial potential of enterprises based on the use of software is substantiated, the feature of which is the calculation of target vectors of its key indicators depending on the change of model parameters that affect the value of a separate indicator, which makes it possible to determine the components of the financial potential, thanks to which it is possible to optimize and evaluate the dynamics changes in its condition and ability to ensure the implementation of the overall strategy. On the basis of the matrix model, the types of financial potential development strategies that ensure the implementation of the general strategy of the enterprise are determined, which are based on the properties of the agrarian sector of the economy, the size of the economic entity, the state of the financial potential (standard, unstable, risky, critical). A mechanism for assessing the appropriateness of the type of strategy depending on the state of the financial potential of the enterprise is proposed and the possibilities of strategic development of agricultural enterprises are clarified.

Keywords: *financial potential, assessment of strategic development of financial potential, state of financial potential, type of strategy, enterprises of the agrarian sector of the economy.*

Костирко Лідія Андріївна – д.е.н., професор, завідувачка кафедри фінансів та банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: lidivakostyrko@gmail.com

Соломатіна Тетяна Василівна – д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: t.solomatina@i.ua

Чернодубова Елеонора Валеріанівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: ella.cher.lg@gmail.com

Стаття подана 05.12.2022

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-75-91>

УДК 65.012.8

АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОХОЛДІНГІВ У ВИЗНАЧЕННІ НАПРЯМІВ ЇХ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Чорна О.Ю., Христенко Л.М., Івченко Ю.А.

DIAGNOSTIC ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY OF AGROHOLDINGS IN DETERMINING THEIR STRATEGIC DEVELOPMENT DIRECTIONS

Chorna O.Y., Khrystenko L.M., Ivchenko Y.A.

У дослідженні доведено значущість діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів (великих багатопрофільних господарських формувань агропромислового комплексу) в забезпеченні продовольчої безпеки на рівні країни. Відзначено високий рівень небезпеки у функціонуванні вітчизняних агрохолдингів, досліджено та виокремлено певні відмінності понять «загроза» та «ризик» при діагностиці стану економічної безпеки агрохолдингу. Обґрунтовано необхідність діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів при визначенні напрямів їх стратегічного розвитку.

Проведене науково-теоретичне дослідження питання щодо поняття і змісту категорії «діагностика економічної безпеки агрохолдинга» та сформульовані уточнення певних концептуальних аспектів, які стосуються особливих умов щодо діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів, її принципів, етапів і, на цій основі, надані пропозиції та уточнення по фокусуванню на вагомих моментах, що мають бути враховані при діагностиці стану економічної безпеки агрохолдингу. Розкрито основні завдання задля формування ефективної системи діагностики економічної безпеки агрохолдингу.

З метою апробації дослідження у статті проведено діагностику (фрагментарно) стану економічної безпеки ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» та ТОВ «Нібулон». Зазначені агрохолдинги є одними з найбільших українських виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, що зайняли передові позиції серед конкурентів та стрімко розвивались в останні роки в основних напрямках. Підсумовуючи результати коефіцієнтного аналізу, варто зазначити, що стан фінансової складової економічної безпеки досліджуваних агрохолдингів не створює сприятливих умов для реалізації інтересів підвищення ефективності функціонування ПрАТ «МХП» та ТОВ «Нібулон», фінансово-економічної стійкості та захищеності від наявних та потенційних загроз їх фінансової діяльності.

У статті запропоновано результати SWOT-аналізу, розраховано показники, що характеризують основні складові економічної безпеки ТОВ «Нібулон» та ПрАТ «МХП», зроблено висновки та зазначено перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: діагностика, агрохолдинг, економічна безпека агрохолдинга, стратегічний розвиток, загрози, ризику, небезпека, інструменти діагностики економічної безпеки агрохолдингу, SWOT-аналіз

Постановка проблеми. Сучасні інтенсивні зміни зовнішнього середовища більшості випадків спричиняють виникнення багатьох загроз для функціонування вітчизняних агрохолдингів, роль яких в економіці країни складно переоцінити особливо в питаннях забезпечення продовольчої безпеки. Проте останнім часом негативний вплив зовнішнього глобального середовища як то всесвітня пандемія COVID-19 та військові дії на всій території України, спровокували безліч ризиків і небезпек для самих агрохолдингів, які вимушені швидко адаптуватися до постійних і швидких змін умов зовнішнього середовища, вдосконалювати та розробляти нові засоби (методи) захисту від дії негативних чинників. Шляхи протидії загрозам значною мірою залежать від стану агрохолдингів і його можливостей, з врахуванням специфіки діяльності, ситуації в зовнішньому середовищі та багатьох інших факторів.

Багатьом агрохолдингам необхідно передбачити такі заходи забезпечення економічної безпеки агрохолдингу, які могли б звести до мінімуму шкідливі наслідки та негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз. Для досягнення зазначених цілей необхідно впровадити довгостроковий план, стратегію розвитку агрохолдингу. Зазначимо, що в сучасних динамічних умовах використання механізмів управління на основі забезпечення економічної безпеки агрохолдингів – обов'язкова умова сталого функціонування та розвитку.

Отже, основним завданням постає формування системи методів та способів діагностики стану безпеки агрохолдингу, що дозволяє на основі одер-

жуваної їй відповідним чином обробленої інформації розрахувати об'єктивні критерії, на основі яких можна не тільки зафіксувати стан небезпеки, а й виявляти місця, через які в майбутньому можливо погіршення стану функціонування всього агрохолдингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Наразі в Україні відбувається актуалізація проблематики економічної безпеки на різних рівнях ієрархії, що супроводжується пильною увагою науковців, детальним дослідженням явищ та процесів, появою актуальних поглядів, формулюванням та уточненням понятійно-категоріального апарату.

Питанням забезпечення економічної безпеки агрохолдингу присвячували свої роботи такі закордонні економісти, як М. Блауг, А. Вестінг, М. Денхоф, П. Кінг, Дж. Найт, Р. Нолан, Р. Пайк, Г. Рейд, Г. Фостер (управління ризиками); О. Вільямсон, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, Г. Саймон, (вертикальна інтеграція) та ін. Серед вітчизняних фахівців – В. Алькема, О. Ілляшенко, Г. Козаченко, О. Ляшенко, Ю. Погорелов, Л. Шемаєва (концептуальні проблеми економічної безпеки суб'єктів господарювання, ключові проблеми безпекології); О. Захаров, О. Россошанська (інновації в економічній безпеці); В. Андрійчук, М. Дем'яненко, Є. Кирилук, І. Румик, П. Саблук (специфіка функціонування підприємств АПК); Н. Білошкурська, В. Бойко, К. Коваленко, М. Яремова (економічна безпека сільськогосподарських підприємств та агропромислової галузі). Беручи до уваги велику кількість і науково-практичну опрацьованість виділеного напрямку, все ж таки залишається перелік невирішених проблемних питань.

Так, у науковій літературі відсутні однозначні трактування поняття «економічної безпеки агрохолдингу» та замало приділено уваги діагностиці економічної безпеки агрохолдингу, її принципів, етапів і особливостей здійснення.

Опубліковані попередні дослідження авторів статті [22,23,25,26] дозволили надати поняття економічної безпеки агрохолдингу, та особливості її забезпечення. Тому в статті під економічною безпекою будемо розглядати умову отримання результату реалізації інтересів агрохолдингу у формі: сталого розвитку підприємства через бачення місії та реалізацію цілей діяльності агрохолдингу (інтерес агрохолдингу проявляється у досягненні запланованих цілей функціонування агрохолдингу для повної реалізації його місії); стабільне підтримання і нарощення конкурентоспроможності агрохолдингу шляхом формування конкурентних переваг (інтерес агрохолдингу – утримання встановленого рівня конкурентоспроможності та темпів його нарощення на ринках відповідного продукту (товару або послуги); підвищення ефективності функціонування агрохолдингу та фінансово-економічної стабільності (інтерес агрохолдингу – запланований рівень рентабельності діяльності, ефективності використання його ресурсів і ділової активності, рівні фінансово-

економічного стану та платоспроможності); невразливість до наявних і потенційних загроз діяльності агрохолдингу (інтерес агрохолдингу – своєчасність і повнота виявлення загроз агрохолдингу та рівень захищеності його діяльності від негативного впливу загроз) [23].

В попередніх дослідженнях приділена увага також і управлінню економічною безпекою агрохолдингу, під яким розуміємо цілеспрямований безперервний процес реалізації управлінських рішень, спрямований на гарантування стану захищеності агрохолдингу від деструктивних чинників (загроз, ризиків, небезпек – внутрішніх та зовнішніх), що виявляється в ефективному застосуванні наявних ресурсів, стійкому розвитку, наявності конкурентних переваг, розумному узгодженню економічних інтересів з інтересами пов'язаних економічних агентів зовнішнього середовища та повній реалізації економічного потенціалу [23,24,26]. В роботах [23,24,26] доведено, що першочерговим завданням в сучасних економічних умовах повинно стати діагностування стану економічної безпеки агрохолдингу.

Теоретичні основи діагностики досить широко представлені в роботах вітчизняних і закордонних економістів, таких як Абалкін Л. І., Буров В. Ю., Вартанова А. С., Вороніна М. І., Грунін О. А., Дмитрієвої О. Г., Коласса Б., Козаченко Г. В., Рахімов О. Р., Шаваєв А. Г., Шеремета А. Д. та ін. Проте, її аспекти в контексті економічної безпеки агрохолдингу розглянуті не достатньо. Потребує подальшого дослідження підхід до діагностики економічної безпеки агрохолдингу як інструменту визначення напрямків його стратегічного розвитку.

Перш ніж говорити про стратегію економічної безпеки, необхідно визначитися із самим поняттям «стратегія», «стратегічне управління», «стратегія агрохолдингу», «стратегія економічної безпеки». В роботі ми спираємось на проведені нами дослідження [23], де детально проаналізована сутність вищезазначених понять. Під стратегією розуміємо інструмент стратегічного управління (як правило у формі відокремленого плану / системи планів), який розкриває зв'язок між певними довгостроковими цілями діяльності й розвитку підприємства та системою заходів з реалізації сукупності управлінських рішень для їхнього досягнення [23]. Також, сутність стратегії економічної безпеки, як залежного і логічно вбудованого у загальну систему стратегій підприємства інструменту стратегічного управління (у формі відокремленого плану, системи планів або вбудованого елемента окремого стратегічного плану), спрямованого на реалізацію довгострокових цілей гарантування економічної безпеки за допомогою певних заходів (дій, способів, методів, методик та ін.), що створює сприятливі умови для реалізації інтересів підприємства у розрізі сталого розвитку, стабільного підтримання і нарощення конкурентоспроможності, підвищення ефективності функціонування та фінансово-економічної стабіль-

ності, невразливості до наявних і потенційних загроз діяльності [22,23,26].

Стратегія економічної безпеки розробляється і реалізується за допомогою здійснення певних етапів, головними з яких є діагностика попереднього стану моделювання сценарію можливих змін, реалізація стратегії, діагностика результатів реалізації стратегії (результатів зміни стану економічної безпеки у стратегічній перспективі).

Підсумовуючи вище зазначене можна стверджувати, що економічна безпека агрохолдингів стає неможливою без формування стратегії економічної безпеки. Своєю чергою одним з елементів стратегії є діагностування. Зазначене вказує на актуальність проведення дослідження і зумовлює вибір його теми.

Мета статті обґрунтувати та здійснити аналіз стану економічної безпеки агрохолдингів у рамках розробки теоретико-методичного базису й практичної апробації рекомендацій щодо вдосконалення діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів у визначенні напрямів їх стратегічного розвитку.

Матеріали й результати дослідження. Протягом останнього часу в нашій країні проблеми безпеки агрохолдингів змістилися у сферу його господарського виживання в ринковому середовищі. Це призвело до необхідності появи нового, ресурсного, підходу в цій галузі дослідження – виділення економічної безпеки агрохолдингу як специфічного ресурсу, володіння яким гарантувало б виконання агрохолдингом своєї місії та досягнення стратегічних цілей.

Агрохолдинги діють в агробізнесі не лише у сфері сільського господарства (рослинництва та тваринництва), а й у галузях, що виробляють засоби виробництва та обслуговують аграрно-промисловий комплекс (сільськогосподарське машинобудування, хімічна промисловість, комбікормова і мікробіологічна промисловість, наукове обслуговування, сільськогосподарське та меліоративне будівництво), а також у галузях, що стосуються збереження та реалізації сільськогосподарської продукції, як то організація роботи сховищ, експорт, переробна промисловість (харчова та легка), торгівля, транспортування, логістика та ін. [4, с. 81].

Тож, нинішні агрохолдинги як багатопрофільні (великотоварні) агропромислові господарські формування являють собою об'єднання аграрних, переробних, збутових, обслуговуючих та інших організаційних господарчих структур та їхніх філій, як цілісних структур глибокого рівня інтеграції. Такі формування, як правило, є диверсифікованими та займаються суміжними напрямками діяльності. Саме агрохолдинги як потужні господарські суб'єкти у своїй галузі можуть запроваджувати й реалізовувати ефективні стратегії, маючи задля цього необхідний потенціал та потенціал для довгострокового функціонування [23,26]. Значення стратегічного управління у діяльності таких суб'єктів набуло

особливої актуальності через посилення впливу декількох значущих негативних зовнішніх чинників як то всесвітня пандемія COVID-19 та військові дії, спочатку на території Сходу України, а далі на всій території України. Все це у сукупності призвело до необхідності пошуку шляхів не лише для ефективного й безпечного функціонування суб'єктів господарювання, а й шляхів їхнього виживання[23].

Першим етапом по забезпеченню економічної безпеки агрохолдингу, є діагностика її стану, що включає визначення, оцінку, аналіз та систематизацію загроз економічній безпеці агрохолдингу, безперервний моніторинг стану економічної безпеки агрохолдингу задля вчасного розуміння, наскільки можливим є перехід викликів у ризики та загрози, а також те, наскільки вірогідним є реальний прояв можливих небезпек, які виникають.

Отже, вважаємо що існує необхідність в дослідженні розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці стану економічної безпеки агрохолдингу. Важливо розуміти різницю, щоб зрозуміти коли з'явиться справжній ризик для агрохолдингу. Деструктивні чинники економічної безпеки агрохолдингу – елементи середовища, які здатні завдати шкоди, збиток, знищити чи вивести з ладу суб'єкт господарювання. Деструктивні фактори за ступенем негативного впливу поділяються на виклики, небезпеки, ризики, загрози. Виклик вимагає реагування для попередження чи усунення втрат (хоча не обов'язково несе негатив). У табл. 1 детальніше пояснена сутність загроз та ризиків.

Існує думка, наведена в [12], що «загроза» та «ризик» віддзеркалюють деякі актуальні у теперішньому часі події, тоді як «небезпека» вказує на ймовірні, тобто такі, що можуть не відбутися, події. Однак небезпеку не можна «відривати» від загроз та ризиків, перш за все, тому, що саме цей термін є семантичною парою терміну «безпека» («небезпека – безпека»). Не вдаючись до тонкощів словотворення, лише констатуємо, що такі семантичні пари дають змогу пояснити зміст поняття «безпека» й усвідомити, що її досягнення неможливе без розуміння сутності небезпеки.

Дещо складнішим є пояснення семантичних зв'язків термінів «ризик» та «небезпека» й «загроза», оскільки природа категорії «ризик» є дуальною: поняття ризику розглядається і як усвідомлена частина небезпеки (пасивний бік), і як активна дія, спрямована або на усунення небезпеки чи загрози, чи навпаки, на свідоме, (але вірогідне!) отримання шкоди, збитку тощо[12].

Саме поняття «ризик» сьогодні досить неоднозначне у його трактуванні, що пов'язано з багатоаспектністю самого явища ризик, його властивостей та елементів. Ми під економічним ризиком будемо розуміти об'єктивно наявну можливість появи несприятливих обставин у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єкта агропромислового сектору, викликаних чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища.

Таблиця 1

Визначення понять «ризик», «небезпека», «загроза», «виклик»

Джерело	Трактування
StrachanMorris 2010 [32]	Загроза – це спроможність помножена на намір, в той час, як ризик – це ймовірність помножена на шкоду
Ляшенко О. М. [12, с. 221]	Ризик усвідомлена частина загрози і свідомо дія, що може мати негативні наслідки та стати загрозою
Miessler 2019 [29]	Ризик – шанс того, що щось погане станеться, поєднане з тим, наскільки поганим це буде, якщо все ж станеться. Це обов'язково комбінація ймовірності та наслідку і насправді найпоширенішим рівнянням ризику є: ризик = ймовірність x наслідок. Загроза – негативна подія сама по собі, а ризик – негативна подія, поєднана з ймовірністю та наслідком.
Христенко Л. М. [24, с.177]	Небезпека об'єктивно явна можливість виникнення обставин (умов, явищ, процесів, змін, подій або дій) з доведеним негативним впливом на діяльність підприємства як складної соціально-економічної системи, що приводить до негативних результатів у вигляді додаткових витрат, збитків, втрат та ін., і як наслідок, може погіршити стан підприємства та/або унеможливити його функціонування і розвиток за обраним цільовим напрямком.
Bayt.com 2013 [30]	Загроза – це (дія, потенційна дія, бездіяльність, подія, процес або явище, причини, умови, обставини – Б.Д.), від чого намагаються захиститись; будь-яка шкода чи пошкодження, втрата, що може нанести мішені той, хто атакує (внутрішня/зовнішня); будь-яка потенційна небезпека (хтось чи щось). Вразливість – слабе місце чи прогалина у захисних заходах. Ризик – коли шкода/пошкодження виявляється і спричиняє збитки, тому що вразливість дала змогу загрозі реалізуватись: актив + загроза + виклик = ризик
Spasey 2016 [31]	Загроза – це можливість, що відбудеться щось погане. Виклик є слабкістю, що дозволяє загрозі стати ризиком, причиною втрати. Ризик виникає при комбінації загроз і відповідних викликів. Тож, ризик є загрозою помноженою на виклик

Таблиця 2

Сутність категорій «ризик», «загроза», «небезпека» в теорії безпеки агрохолдингу [4, 12, 24, 30]

Явища	Компоненти		Стани
	Негативні фактори	Можливості впливу негативних факторів	
Виклик	Немає	Немає	Відносна (короткотермінова) безпека
Ризик	Є	Немає	Можлива (гіпотетична) небезпека
	Немає	Є	
Загроза	Є	Є	Реальна небезпека

Об'єктивна необхідність дослідження ризиків на агрохолдингах продиктована пріоритетністю вирішення ряду економічних проблем, що вимагають аналізу його стану для прийняття рішень, що сприяють обмеженню залежності господарчих структур від несприятливого впливу зовнішнього середовища [12]. Вивчення цих напрямків забезпечує інформаційний та аналітичний супровід організаційно-економічних заходів, пов'язаних з нівелюванням ризикових наслідків через обґрунтування заходів, які ослаблюють вплив негативних чинників на функціонування агрохолдингу.

Таким чином, ціль дослідження полягає у визначенні особливостей управління агрохолдингом в умовах економічного ризику.

Результати дослідження основних ризиків та шляхів їх пом'якшення представлено в табл. 2. Таким чином, основне завдання сучасного керівника визначити варіант дій що забезпечуватиме оптимальну для конкретного проекту комбінацію ризику

та доходу, керуючись тим, що чим більший розмір прибутку приносить проєкт, тим вищий ступінь матиме ризик під час його реалізації.

Після появи ризику агрохолдинг потрапляє у стан небезпеки, але при цьому небезпека є поняттям можливості, вона є гіпотетичною, тобто може бути прихованою або тільки передбачуваною (табл. 2).

Загроза – це вже реальна подія, за якої небезпека переходить зі стану можливості у реальну площину. Для виникнення загрози є активними обидва компоненти: існують як самі негативні фактори, так і можливості їх впливу на об'єкт економічної безпеки [8, с. 54].

Тому можна стверджувати, що ризик – це явище зародження можливої небезпеки, за якого можливість бути убезпеченим падає, а з'являється стан небезпеки. Також частково можна погодитись з тими науковцями які ототожнюють між собою поняття загрози та небезпеки. Тобто загроза з небезпекою

збігаються між собою, але загроза – це емпіричний прояв стану небезпеки.

З цього випливає, що категорією «небезпека» можна визначити як ймовірність заподіяння шкоди об'єкта економічної безпеки, яка перебуває в динамічному стані й постійно змінюється залежно від конкретних ризиків, загроз в наявних обставинах. Тобто, попри семантичну схожість категорій «кризис», «небезпека», «загроза», стає очевидним, що вони визначають різні характеристики можливості прояву негативних факторів і заподіяння шкоди

Так, найвища можливість заподіяння шкоди виходить від загроз безпеці агрохолдингу, що характеризуються наявністю обох компонент (самі негативні фактори та наявність можливості їх впливу). Високий або середній рівень небезпек залежить від загроз, і мінімальна або середня небезпека полягає в ризиках безпеки агрохолдингу, що характеризуються наявністю однієї компоненти в конкретний період часу, але мають тенденцію до появи іншої.

Слід розрізняти загрози агрохолдингу та загрози його діяльності. Якщо серед найбільш значущих загроз у сучасній економічній науці розрізняють загрозу рейдерства та загрозу банкрутства, причини виникнення яких можуть бути як пов'язаними між собою, так і абсолютно автономними, то число та різноманіття загроз діяльності агрохолдингу є значно більшим, ніж рейдерство та загроза банкрутства.

Тож, основним завданням, що виникає перед сучасним агрохолдингом є збереження рівня конкурентоспроможності та стабілізації основних складових економічної безпеки, це своєю чергою спонукає до пошуку шляхів ідентифікації появи ризиків, загроз та небезпек, що визначаються через погіршення тенденцій основних показників агрохолдингу. Для безпечного функціонування керівництво агрохолдингу повинно враховувати наявні та можливі фактори дестабілізації їх діяльності, які можливо попередньо визначити за допомогою проведення діагностики стану економічної безпеки агрохолдингу

Важливість діагностики економічної безпеки системи будь-якого рівня безсумнівна, саме такі оцінківиступають підставою прийняття рішень не лише щодо забезпечення економічної безпеки, а й можливостей розвитку системи, визначення необхідних ресурсів, створення та використання резервів системи, діагностування ефективності системи економічної безпеки та діяльності відповідного підрозділу підприємства. Діагностування економічної безпеки агрохолдингу належить до тих питань економічної безпекології, щодо яких існують численні дослідження, але поки ще не лише не існує прийнятої методики діагностування, а й підходи до діагностування остаточно не сформувалися. Взагалі складається враження про втрату інтересу науковців до оцінювання економічної безпеки, а у сучасних публікаціях згадуються напрацювання давно минулих років. За результатами упорядкування та аналізу підходів до діагностування економічної безпеки підприємства є підстави констатувати, що ко-

жен з підходів не можна визнати бездоганим через наявність суттєвих обмежень. Проте кожен з підходів має досліджуватися далі, оскільки жоден з них не вичерпав свого потенціалу. Проте поряд з подальшим розвитком наявних підходів до діагностування економічної безпеки підприємства потрібне формування і нових підходів, використання яких у практиці безпекозабезпечувальної діяльності може надати вірогідні результати [8, с.90].

Удосконалення наявних і пошук нових підходів до діагностування економічної безпеки агрохолдингу не лише сприятиме поглибленню положень економічної безпекології, але й дозволить отримувати достовірну оцінку стану економічної безпеки агрохолдингу і його акторів.

У перекладі з грецької «діагностика» трактується як розпізнавання, визначення.

Пазєєва Г. М. під діагностикою розуміє «вчення про методи, процеси й принципи розпізнавання й визначення негативних (кризових) явищ діяльності суб'єкта господарювання їх аналіз, установлення причин виникнення і пропозиція їх усунення» [18, с. 238]. Проте, дослідниця не вважає за потрібне представити діагностику як сам процес дослідження агрохолдингу. Невіддільною складовою діагностики Пазєєва Г. М. вважає розробку та реалізацію заходів з підвищення рівня економічної безпеки підприємства. При цьому, авторка радить не забувати і про безперервний моніторинг результатів реалізованих заходів, задля корегування прийнятих заходів, якщо в цьому виникає потреба. На її погляд, діагностика економічної безпеки підприємства – це певний комплекс дій направлений на виявлення недоліків та переваг щодо ідентифікації, та визначення причин відхилень показників діяльності підприємств від норм, своєчасного захисту від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, а також розробка заходів щодо їх усунення [18, с. 36–37]. В роботі [10, 11] розкрито принцип дії та використано інноваційну модель для оцінки безпечності функціонування промислових підприємств України за різними видами економічної діяльності. На відміну від попередніх методів оцінювання економічної безпеки, така модель дозволяє швидко здійснювати діагностику стану підприємств за допомогою графоаналітичної моделі, а кінцевою метою діагностики виступає прийняття обґрунтованих управлінських рішень. [11, с. 95].

Скриньковський Р. М. звертає увагу на ослаблення економіки за останні кілька років та доводить необхідність формування системи діагностики економічної безпеки підприємства на засадах бізнес-індикаторів з метою ухвалення ефективних управлінських рішень, які будуть направлені на підвищення ефективності діяльності підприємства. Узагальнивши свої дослідження науковець доводить необхідність використання саме комплексної діагностики економічної безпеки підприємства у розрізі її складових: фінансової, кадрово-інтелектуальної, інноваційної, техніко-

технологічної, інвестиційної, маркетингово-ринкової, політико-правової, обліково-аналітико-інформаційної та екологічної. Під діагностикою автор пропонує розуміти цілеспрямовану діяльність з оцінювання рівня економічної безпеки підприємства [19, с. 414].

Вітчизняні агрохолдинги є складним і неординарним економічним явищем, утвореним внаслідок поступового об'єднання підприємств, що впливає та веде до ускладнення їх управління, функціонування і діагностику стану економічної безпеки.

Діагностика економічної безпеки агрохолдингу – це аналітична процедура ідентифікації, аналізу та оцінки всіх функціональних складових економічної безпеки для створення інформаційної бази формування стратегії економічної безпеки, де буде врахована реалізація всіх інтересів агрохолдингу як то: його сталий розвиток, нарощення конкурентоспроможності, підвищення ефективності функціонування, зміцнення економічної стійкості, підвищення платоспроможності, зростання рівня невразливості від наявних та потенційних загроз.

В умовах ринкової економіки головним завданням є формування системи методів і способів діагностики станів безпеки агрохолдингу, що дозволяє на основі одержуваної та відповідним чином обробленої інформації розрахувати об'єктивні критерії, на основі яких можна не тільки зафіксувати

стан небезпеки, а й виявляти місця, через які в майбутньому можливо погіршення фінансового стану.

Для впорядкування визначення поняття діагностика економічної безпеки агрохолдингу використано графічний метод діаграм Венна (рис.1).

Діагностика є найширшим за значенням терміном, який містить всі зазначені процедури. Вони можуть використовуватися для визначення стану системи економічної безпеки агрохолдингу, її дієвості всі разом як комплексний процес або поодиноці для вирішення тактичних завдань, щоквартального відстежування змін та ін.

Діагностика економічної безпеки агрохолдингу є системною та комплексною методологією дослідження якостей бізнес-процесів. Основна задача діагностики полягає як у визначенні та оцінці процесу виробництва, так і аналізі відхилень параметрів на тлі зміни зовнішніх і внутрішніх умов. зіставлення отриманої інформації з нормативними значеннями дозволяє визначити безпечну зону діяльності агрохолдингу.

Важливо підкреслити, що одне із завдань діагностики полягає у визначенні ідентичності та нівелюванні диспропорцій процесів розвитку бізнес-процесів. Діагностика дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки дисфункції менеджменту агрохолдингу, а потім переходити до побудови пояснювальної і прогнозної моделі його розвитку і функціонування.

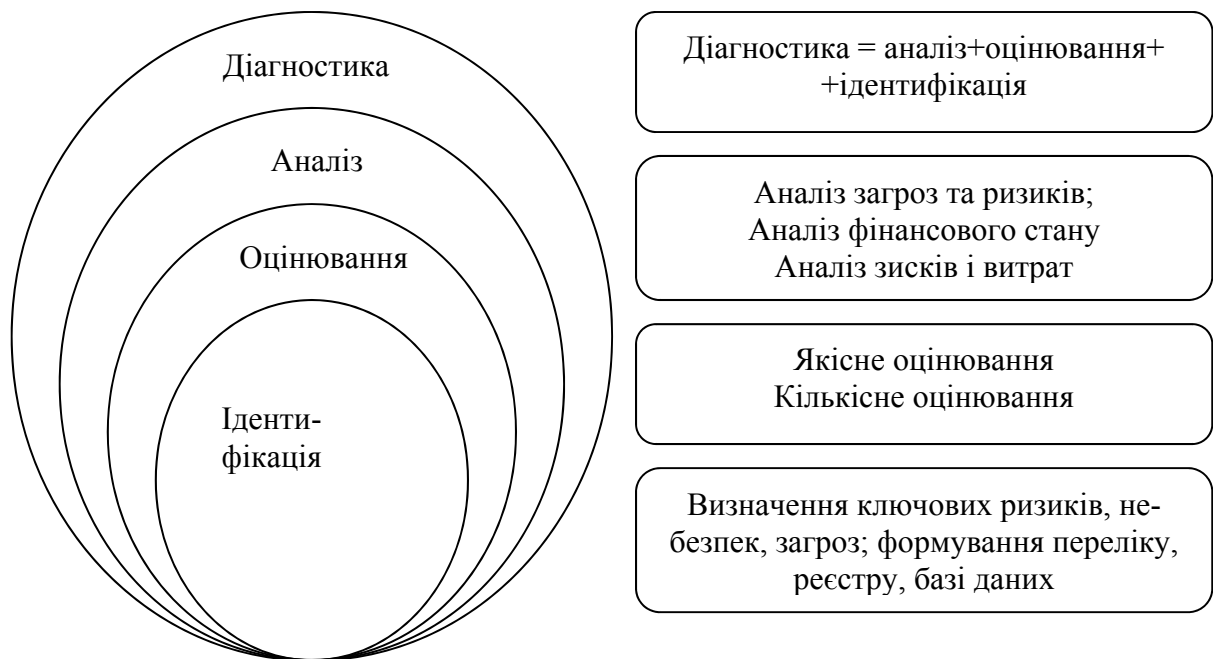

Рис. 1. Співвідношення між основними поняттями оцінювальної діяльності у сфері економічної безпеки агрохолдингу [4]

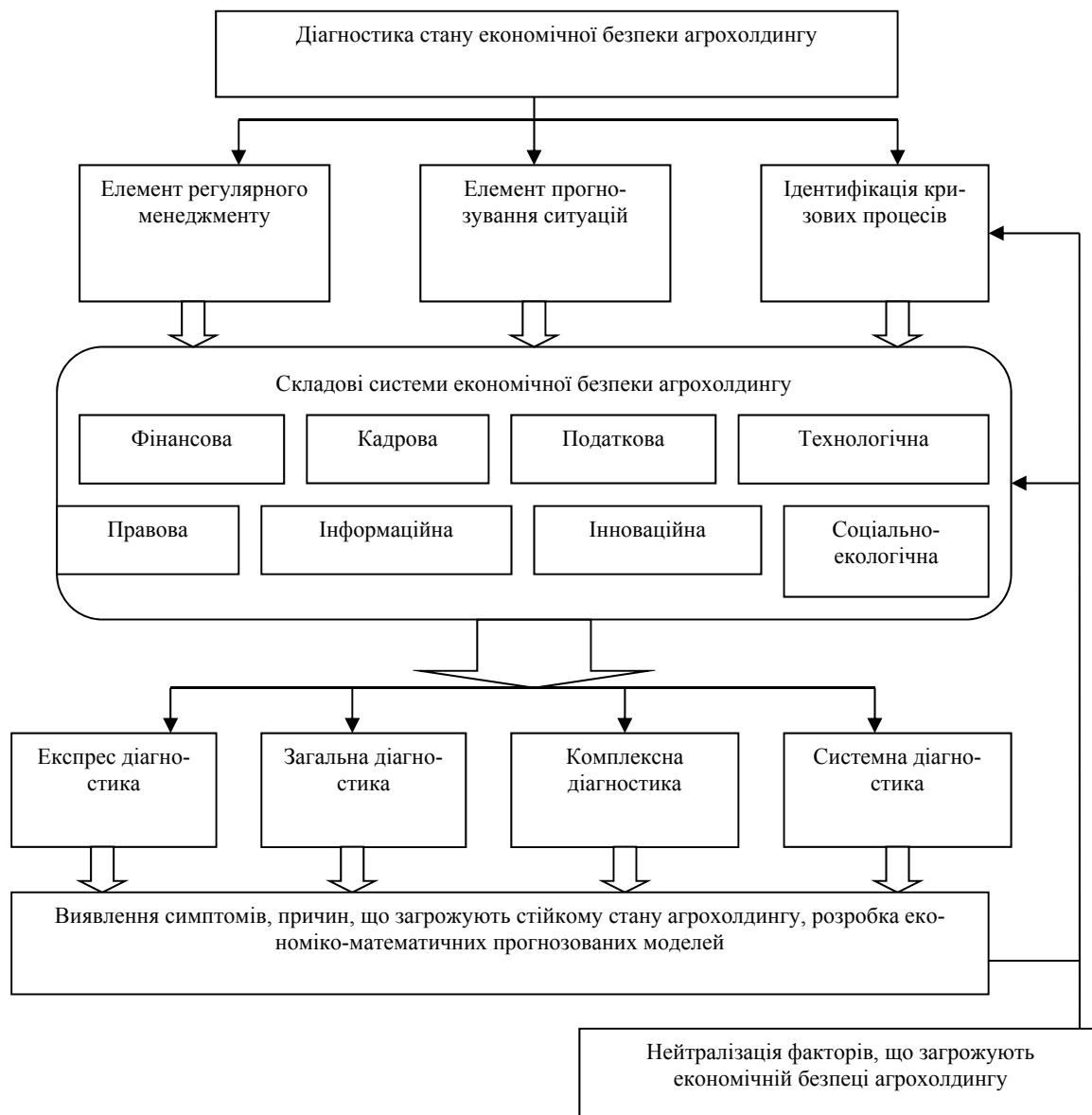

Рис. 2 Сукупність інструментів діагностики економічної безпеки агрохолдингу [4, 19]

Формування ефективної системи діагностики економічної безпеки агрохолдингу вимагає вирішення наступних завдань:

1. Подолати інформаційну невизначеність оцінки загроз, викликаних нелінійністю розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища.
2. Вибрати методологічні підходи, які найбільш ефективні в прогнозуванні загроз.
3. Створити ефективний апарат діагностики для оцінки ситуацій перехідного стану виробничої системи.
4. Налаштувати облік впливу факторів розвитку, етапу життєвого циклу розвитку підприємства, фазового портрета зовнішнього середовища.
5. Підібрати формалізовані моделі, які прогнозують стан системи, кордонів і меж структурних і фазових переходів [4,8].

На рис. 2 представлена сукупність інструментів діагностики. Основний напрямок процесу діагностики економічної безпеки агрохолдингу зверху-вниз від аналізу показників складного комплексу до аналізу показників складових його елементів, від аналізу результатів роботи агрохолдингу до аналізу факторів виробництва та ресурсів, до прогнозу його діяльності в майбутньому.

Реалізація діагностики економічної безпеки є системним процесом та передбачає багатоконтурну модель діагностики, що забезпечує економічну безпеку агрохолдингу. Вона будується на принципах, представлених в табл. 3.

Врахування цих принципів визначає концептуальну основу побудови моделі діагностики. Представлені принципи охоплюють підприємство повністю і з усіх боків.

Системний підхід проявляється через послідовне, багатоступеневе наближення до виявлення причин тих чи інших кризових процесів і їх специфікації, етапи діагностики економічної безпеки агрохолдингу наведені на рис. 3.

Таблиця 3

Основні принципи діагностики економічної безпеки агрохолдингу

Принцип	Основний зміст
Комплексність	Безпека ресурсів підприємства (трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних)
Своєчасність	Складання прогнозу загроз, починаючи з початкового етапу кризи
Безперервність	Постійний контроль і постійне вдосконалення системи
Активність	Моніторинг за конкурентами для виконання ефективного захисту
Законність	Система економічної безпеки агрохолдингу відповідає законам України, та іншим нормативним
Економічна цілеспрямованість	Зіставлення можливих збитків і витрати на діагностику
Спеціалізація	Система безпеки має бути найбільш відповідною до діяльності певного агрохолдингу
Координація	Взаємодія служб агрохолдингу для забезпечення оптимального функціонування в цілому
Централізація управління	Система діагностики повинна функціонувати як самостійна функція управління

Проблема діагностики економічної безпеки агрохолдингу ще не вирішена, хоча наукові дослідження проводяться (але все ж менш активно, ніж, приміром, з визначення сутності поняття економічної безпеки чи інших аспектів). Для кількісного / якісного діагностування економічної безпеки агрохолдингу можуть застосовуватися різні методики.

З кожним роком кількість агрохолдингів в Україні зростає, до числа з найбільшим земельним банком та прибутками віднесено «Кернел», «Нібулон», «Миронівський хлібопродукт» (надалі МХП), «Астарта-Київ». Скористаємось запропонованим вище принципами та етапами діагностування стану економічної безпеки агрохолдингу на прикладі ТОВ «Нібулон» та «МХП».

ТОВ «Нібулон» є одним з найбільших українських виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, інвестором в АПК. Підприємство було створено у грудні 1991 року як спільне українсько-угорсько-англійське сільськогосподарське підприємство «Нібулон» (ССП «Нібулон»), основним видом діяльності якого було виробництво та реалізація гібридного насіння кукурудзи та соняшнику закордонних селекцій. Основними напрямками діяльності ТОВ «Нібулон» є: виробництво та перероблення сільгосппродукції (аграрне виробництво); зберігання, доробка та перевалка зерна, торговельна діяльність; логістика; зовнішньоекономічна діяльність; суднобудування та судноремонт; тваринництво та подальша м'ясопереробка; додаткові послуги [16].

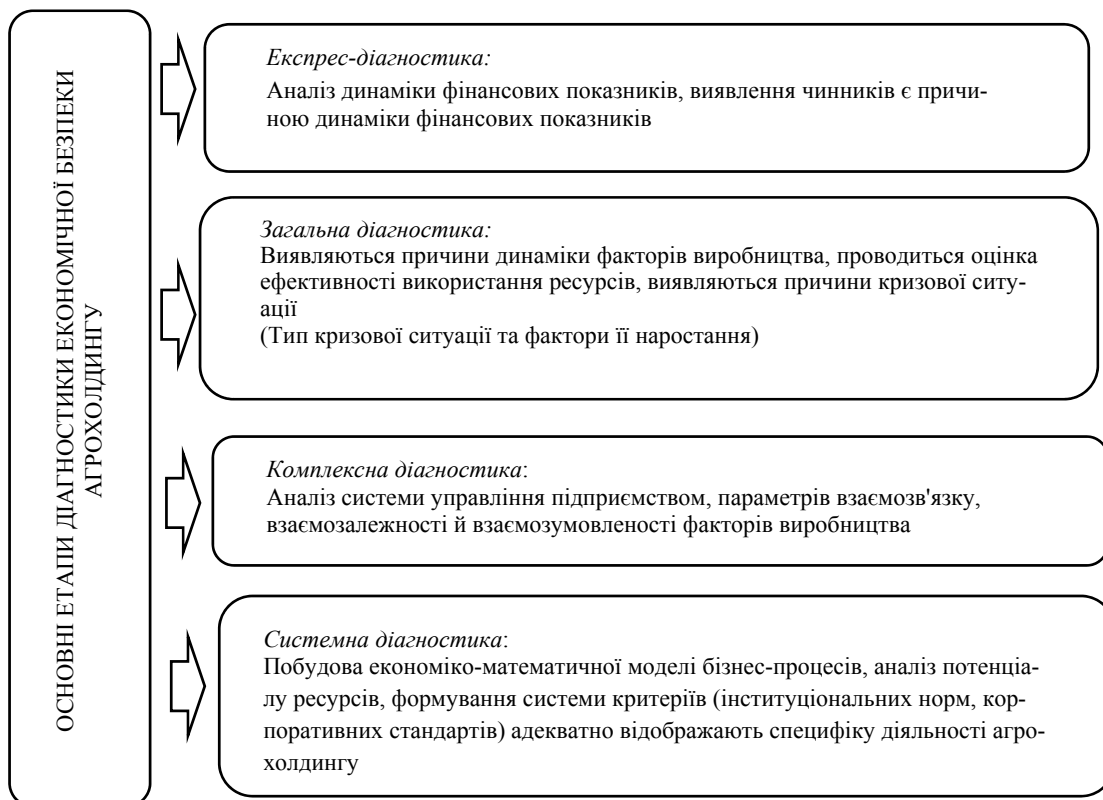

Рис. 3. Основні етапи діагностики стану економічної безпеки агрохолдингу [складено автором за 4,8]

Таблиця 4

SWOT-аналіз ТОВ «Нібулон»

<p style="text-align: center;">Внутрішні фактори</p> <p style="text-align: center;">Зовнішні фактори</p>	<p style="text-align: center;">Сильні сторони «+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Якісна продукція 2. Наявність ХТЛ та ВТЛ 3. ICM 4. Багаторічний досвід 5. Репутація надійного партнера 6. Розгалужена мережа підрозділів та наближеність до сільгоспвиробників 7. Сталий банк землі 8. Наявність власних логістичних потужностей 9. Повний цикл здійснення експорту 10. Ефективна кадрова політика 11. Використання передових агротехнологій та техніки 12. Випробування інноваційних продуктів 13. Реалізація інвестиційних програм 14. Гарна кредитна історія 15. Наявність власного суднобудівного та судноремонтного заводу 	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони «-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Неefективне управління запасами 2. Обмеженість власних фінансових ресурсів та залежність від позикового капіталу 5. Невиконання окремих ковенант за своїми кредитними угодами 5. Внутрішні виробничі проблеми 6. Високі виробничі витрати 7. Низький рівень маркетингової діяльності
<p style="text-align: center;">Можливості зовнішнього середовища «+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Залучення інвесторів 2. Можливість використання новітньої техніки та технологій 3. Вихід на нові ринки збуту 4. Вирощування нових сортів зернових культур 5. Покращення інфраструктури 6. Надання послуг стороннім організаціям 7. Перемовини з кредиторами 	<p style="text-align: center;">«+,+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення географії експорту та імпорту 2. Збільшення товарообігу 3. Підвищення урожайності зернових 4. Захоплення більшої частки ринку 5. Розширення бази клієнтів з надання послуг з обробітку ґрунту та збирання врожаю, будівництва та ремонту судин, транспортних послуг 	<p style="text-align: center;">-,+</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отримання вейверів за кредитними угодами 2. Підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції
<p style="text-align: center;">Загрози зовнішнього середовища «-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження попиту на окремі види продукції 2. Зниження родючості ґрунту 3. Неприятливі погодно-кліматичні умови 4. Посилення конкуренції на внутрішньому ринку 5. Зміни економічної кон'юнктури 6. Зростання цін на внутрішньому ринку 7. Плинність кадрів 8. Погіршення якості під час транспортування продукції 9. Зміни в законодавстві 10. Політична нестабільність 11. Фінансові кризи 12. Підвищення кредитних ставок, зміна умов кредитування 13. Неприятливий інвестиційний клімат 14. Інфляційні процеси 15. Ненадійність постачальників 16. Ризик воєнної мобілізації працівників 17. Посилення карантинних заходів, збільшення захворюваності серед працівників на COVID-19 	<p style="text-align: center;">«+,-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Моніторинг попиту на продукції в різних країнах 2. Мінімізувати вплив постійно існуючих ризиків 3. Розширення кадрового резерву та постійне покращення умов праці 4. Боротьба з пандемією COVID-19 в середині підприємства та на загальнодержавному рівні 	<p style="text-align: center;">«-,-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розробка / удосконалення маркетингової стратегії орієнтованої на збільшення обсягів експорту продукції 2. Удосконалення управління запасами 3. Розробка фінансової стратегії орієнтованої на збільшення власного капіталу, покращення платоспроможності

МХП – заснована як вертикально інтегрована компанія, лідер українських ринків промислового виробництва птиці та експорту охолодженого м'яса птиці. МХП має європейський акціонерний капітал і закордонні виробничі активи в Нідерландах, Слове-

нії, Словаччині, а також дистрибуційний офіс в ОАЕ. Компанія налічує 40 незалежних підрозділів (підприємств), розташованих у 16 регіонах України, та близько 28 тисяч співробітників станом на 2021 рік. МХП – один із лідерів на ринку виробників го-

тових м'ясних продуктів та ковбасної продукції в Україні. За підсумками 2020 року, обсяги виробництва становили 55 тис. тонн готової продукції. Щороку компанія модернізує власні потужності, що дозволяє збільшувати об'єми виробництва, забезпечуючи при цьому високу якість продукції [17]. Вирощування власних зернових — один із найважливіших компонентів вертикально інтегрованої бізнес-моделі МХП.

Методами збору даних про існування економічної безпеки є опитування або аналіз публічних джерел. Адже великі агрокомпанії є надзвичайно закритими, мало чи не вся інформація вважається конфіденційною, розголос якої може спричинювати певні втрати — матеріальні чи репутаційні.

Діагностика функціональних складових економічної безпеки в ТОВ «Нібулон» та у МХП дає можливість виявити проблемні місця у діяльності агрохолдингу, оцінити ефективність його діяльності та проаналізувати внутрішнє та зовнішнє середовище.

Результати аналізу відображено в табл. 4., яка наочно демонструє позитивні сторони діяльності агрохолдингу та її недоліки, а також рекомендації для зменшення впливу загроз та зміцнення внутрішнього середовища.

За наявності сильних сторін та можливостей зовнішнього середовища ТОВ «Нібулон» може розширити географію експорту та імпорту, збільшити товарообіг, підвищити урожайності зернових, захопити більшу частку ринку, розширити базу клієнтів з надання послуг з обробки ґрунту та збирання врожаю, будівництва та ремонту судин, транспортних послуг тощо. Можливості зовнішнього середовища дозволяють компанії отримати тимчасове звільнення від зобов'язань за кредитними угодами та підвищити продуктивність, знизити собівартості продукції.

Ситуація із загрозами зовнішнього середовища складнішою, оскільки агрохолдинг не може повністю нейтралізувати їх дію.

Однак ТОВ «Нібулон» може постійно моніторити попит на продукцію в різних країнах, мінімізувати вплив постійно наявних ризиків, розширювати кадровий резерв та покращувати умови праці, боротися з пандемією COVID-19 як в середині підприємства, так і на загальнодержавному рівні. Разом з тим, постає необхідність розробки нової чи удосконалення попередньо сформованої маркетингової стратегії з метою її орієнтування на збільшення обсягів експорту продукції, удосконалення управління запасами, розробки фінансової стратегії орієнтованої на збільшення власного капіталу, покращення платоспроможності.

Результати діагностування стану економічної безпеки МХП на етапі виявлення його сильних та слабких сторін, можливостей та загроз зі зовнішнього середовища представлено в табл. 6

Проведений SWOT-аналіз ТОВ «Нібулон» та МХП дає зрозуміти, що ефективне стратегічне

управління економічною безпекою агрохолдингу залежить від здатності управляти не тільки загрозами, а й ризиками, які притаманні цій сфері.

Перш за все, ризики потрібно ідентифікувати та оцінити можливості їх настання задля формування успішної стратегії економічної. Зібрана інформація дає можливість визначити методи управління ризиками агрохолдингу. Основні ризики, які загрожують економічній безпеці ТОВ «Нібулон» наведено в табл. 5.

Оскільки останні зміни в екологічному стані значно впливають на урожаї зернових. Врахування природного ризику дасть можливість врахувати можливі збитки від зміни природно-кліматичних умов. Іншим ризиком, на який необхідно звернути увагу це політично-військовий, який пов'язаний зі змінами в правовому полі, надскладних умовах війни на території України.

Діагностику стану економічної безпеки агрохолдингу ТОВ «Нібулон» як умови для ефективного функціонування, зміцнення фінансової стійкості й покращення платоспроможності попередні дослідження слід доповнити коефіцієнтним аналізом, результати якого представлені у табл. 7.

Дані табл. 7, вказують на занадто низькі показники рентабельності ТОВ «Нібулон» протягом аналізованого періоду, які до того ж мали від'ємну динаміку. Економічна та фінансова рентабельність за результатами 2020 р. дорівнюють нулю, що пов'язано відсутністю чистого фінансового прибутку. Тобто діяльність агрохолдингу є малоефективною, що викликано зниженням ділової активності ТОВ «Нібулон». Зниження оборотності оборотних активів веде до зростання потреби в фінансових ресурсах та збільшення фінансових витрат агрохолдингу. Кошти ТОВ «Нібулон» перенаправляються на формування запасів про що свідчить показник зниження показника оборотності запасів у 2020 році. Однією з причин зниження ділової активності виступає зниження обсягу виробництва під впливом погодн-кліматичних умов. Коефіцієнт фінансової незалежності має значення менше за граничне, що вказує на підвищений рівень фінансових ризиків та залежність агрохолдингу від зовнішніх кредиторів. Коефіцієнт заборгованості протягом всього періоду перевищує граничне значення. Тобто у структурі капіталу агрохолдингу переважає позиковий капітал, що є негативним моментом та вказує на залежність від позикових коштів і фінансову нестабільність. Позитивним є те, що у 2018 р. поточні зобов'язання майже рівні довгостроковим, а у 2019-2020 рр. вони переважали. Керівництву агрохолдингу варто переглянути кредити чи збільшити рентабельність активів. Тобто, проведення оцінки та аналізу фінансового стану ТОВ «Нібулон» свідчить про погіршення фінансової стійкості, необхідність збільшити власний капітал та переглянути кредити й відсоткові ставки задля зменшення фінансових ризиків та покращення фінансового стану холдингу. Виявлені фінансові проблеми загрожують еко-

номічній безпеці агрохолдингу та потребують вирішення, що передбачає включення до корпоративної стратегії такої довгострокової цілі як вирівнювання фінансового стану.

Таблиця 5

SWOT-аналіз МХП

<p>Внутрішнє середовище</p> <p>Зовнішнє середовище</p>	<p>Сильні сторони: «+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ефективність організаційної структури, відповідність характеру виробництва 2. Позиція на ринку 3. Доцільність договірної політики 4. Контроль якості продукції 5. Висока кваліфікація персоналу 6. Позитивний імідж 7. Використання сучасних технологій 8. Впровадження «зеленої енергетики» 9. Великий земельний банк 10. Чітко розроблена стратегія подальшого розвитку. 11. Ефективна маркетингова діяльність. 12. Конкурентні переваги на вітчизняному ринку 13. Цінова перевага 14. Стабільний дохід від основної діяльності. 15. Приваблива галузь 16. Контроль за дотриманням планів 17. Ґрунтове розроблення планів 	<p>Слабкі сторони: «-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність чітких цілей стратегії економічної безпеки 2. Недостатній рівень зворотних зв'язків 3. Недостатній рівень організаційної культури 4. Митні бар'єри 5. Слабкі позиції на закордонних ринках. 6. Слабкий рівень розробки довгострокових планів
<p>Можливості зовнішнього середовища: «+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вихід на нові ринки збуту 2. Підвищення попиту на товари 3. Підвищення прихильності постачальників та партнерів 4. Розширення мережі постачальників 5. Зростання темпів розвитку галузі 6. Підвищення світових цін на продукцію МХП 7. Залучення інвестора 8. Підвищення купівельної спроможності 	<p>«+,+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Залучення додаткових інвестицій від компаній, які можуть бути направлені, наприклад, на модернізацію обладнання. 2. Організаційні та кваліфікаційні переваги дозволяють провести об'єднання з постачальником(-ами) сировини для створення власної сировинної бази. 3. Сприятливе поле для вдосконалення систем автоматизації, проектування та виробництва. 	<p>«-,+»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшити мотиваційні фактори для персоналу, що призведе до зміцнення колективу та зростання продуктивності праці, і як наслідок значні переваги у конкурентній боротьбі.
<p>Загрози зовнішнього середовища: «-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільність політичного середовища 2. Втрата постачальників 3. Поява нових конкурентів 4. Тенденція злиття 5. Загострення проблем з експортом продукції 6. Зростання цін на сировину та матеріали 7. Скорочення сировинної бази 8. Нестабільність економічного середовища в країні 9. Загроза економічної кризи 10. Збільшення цін на ресурси для виробництва 11. Посилення карантинних заходів, збільшення захворюваності серед працівників на COVID-19 	<p>«+,-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Провести оновлення виробничої бази підприємства 2. Використовувати новітні розробки 3. Збільшити продуктивність і знизити витрати 4. Боротьба з пандемією COVID-19 в середині підприємства та на загальнодержавному рівні 	<p>«-,-»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розробка стратегічних планів, які дозволять стабільно працювати незалежно від зовнішньої політично-економічної кризи.

Таблиця 6

Основні ризики економічної безпеки ТОВ «Нібулон»

Назва ризику	Характеристика ризику
Ринковий ризик	Закупівельні ціни на внутрішньому ринку можуть змінитися в результаті зміни будь-яких ринкових умов, посиленні конкуренції, несприятливому попиту чи відсутності можливості задовольнити потреби покупців
Ризик якості продукції	По-перше, це ризик закупити неякісну продукцію і місцевих постачальників; по-друге, погіршення якості можливе при транспортуванні чи неправильному зберіганні
Валютний ризик	Оскільки ТОВ «Нібулон» експортує продукцію існує ризик, що валюта операції буде відрізнятися від функціональної валюти, а також різниця між валютою закупівлі та продажу
Підприємницький ризик	Пов'язаний з реалізацією продукції й включає стратегію розвитку, цінову політику та стратегію збільшення частки ринку
Транспортний ризик	Існує можливість фрахтування чи пошкодження продукції
Складський ризик	Попит на запаси, які купуються на внутрішньому ринку без прив'язки до конкретних експортних договорів може знизитись
Регуляторний ризик	Зміни законодавства чи дій державних органів
Ризик ліквідності	Існує ймовірність того, що підприємство не зможе своєчасно розрахуватися по своїм зобов'язанням перед кредиторами та постачальниками

Таблиця 7

Діагностика стану фінансової складової економічної безпеки ТОВ «Нібулон»

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення	
				2019р./2018р.	2020р./2019р.
Рентабельність діяльності					
Рентабельність активів (економічна рентабельність)	0,03	0,05	0	0,02	0
Рентабельність власного капіталу (фінансова рентабельність)	0,09	0,11	0	0,02	0
Рентабельність продажу (комерційна рентабельність)	0,06	0,03	0,02	-0,03	-0,01
Рентабельність виробництва (рентабельність витрат)	0,08	0,08	0,04	0	-0,04
Ділова активність					
Оборотність оборотних активів	2,27	3,96	2,94	1,69	-1,02
Оборотність запасів	3,27	5,43	4,15	2,16	-1,28
Інкасація (оборотність) дебіторської заборгованості споживачів	22,19	83,19	297,13	61	213,94
Інкасація (оборотність) дебітор. заборгованості по розрахунках	15,80	24,73	18,65	8,93	-6,08
Оборотність кредиторської заборгованості перед постачальниками	110,21	177,66	83,33	67,45	-94,33
Оборотність короткострокових кредитів банку	10,97	15,48	2,56	4,51	-12,92
Фінансова стійкість					
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономності)	0,33	0,41	0,36	0,08	-0,05
Коефіцієнт заборгованості	0,67	0,59	0,64	-0,08	0,05
Коефіцієнт фінансування (фінансового ризику)	2	1,45	1,75	-0,55	0,3
Коефіцієнт поточної заборгованості	0,35	0,29	0,52	-0,06	0,23
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	0,65	0,71	0,48	0,06	-0,23
Платоспроможність					
Питома вага позитивного грошового потоку операційної діяльності в загальній сумі ППП*	0,82	0,80	0,66	-0,02	-0,14
Питома вага від'ємного грошового потоку операційної діяльності в загальній сумі ВГП**	0,74	0,70	0,66	-0,04	-0,04
Коефіцієнт ліквідності грошового потоку операційної діяльності	1,20	1,25	0,99	0,05	-0,26
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	0,01	0,04	-0,01	0,03
Коефіцієнт проміжної ліквідності	0,26	0,18	0,12	-0,08	-0,06
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,98	0,80	0,50	-0,18	-0,3
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,24	0,17	0,20	-0,07	0,03
Питома вага позитивного грошового потоку операційної діяльності в загальній сумі ППП*	0,82	0,80	0,66	-0,02	-0,14

Пояснення: * позитивний грошовий потік; ** від'ємний грошовий потік

Протягом 2018-2020 рр. питома вага позитивного грошового потоку операційної діяльності у загальній сумі від'ємного грошового потоку мала негативну динаміку та в 2020 р. вже було меншою за граничне значення. Аналогічною є ситуація з питомаю вагою від'ємного грошового потоку операційної діяльності. У 2020 р. скоротився і коефіцієнт ліквідності грошового потоку операційної діяльності до 0,99, що вказує на недостатність позитивного грошового потоку для фінансування операційної діяльності агрохолдингу. Не дивлячись на значне зростання грошей та їх еквівалентів у 2020 р., їх сума є недостатньою для розрахунку за найбільш терміновими зобов'язаннями про що свідчить коефіцієнт абсолютної ліквідності. Коефіцієнти проміжної та загальної ліквідності протягом усього періоду мали тенденцію до скорочення. Сума кредиторської заборгованості є значно більшою за дебіторську. Її накопичення може спричинити залучення додаткових джерел фінансування та зростання витрат по їхньому обслуговуванню. Тому необхідно контролювати питання щодо обґрунтування кредиторської заборгованості. Тобто проведений аналіз вказує на занадто низький рівень платоспроможності ТОВ «Нібулон».

Діагностування стану економічної безпеки за допомогою коефіцієнтного аналізу дало такі результати: 1) згідно з оцінкою фінансової стійкості ТОВ«Нібулон» виявлено погіршення фінансової стійкості, необхідність збільшити власний капітал та переглянути кредити та відсоткові ставки задля зменшення фінансових ризиків та покращення фінансового стану холдингу. Крім того, виявлені фінансові проблеми загрожують економічній безпеці агрохолдингу та потребують вирішення, що передбачає включення до корпоративної стратегії такої довгострокової цілі як вирівнювання фінансового стану ТОВ «Нібулон»; 2) оцінка рентабельності діяльності та ділової активності ТОВ «Нібулон» вказує на занадто низькі показники рентабельності ТОВ «Нібулон» протягом аналізованого періоду, які до того ж мали від'ємну динаміку. Тобто діяльність агрохолдингу є малоєфективною, що викликано зниженням ділової активності; 3) оцінка платоспроможності агрохолдингу вказує на низький її рівень, який до того ж протягом 2018-2020 рр. погіршувався.

Значимо, що стан фінансової складової економічної безпеки агрохолдингу не створює сприятливих умов для реалізації інтересів підвищення ефективності функціонування підприємства, фінансово-економічної стабільності та невразливості до наявних і потенційних загроз фінансової діяльності ТОВ«Нібулон».

В Україні та далеко за її межами МХП відоме під такими торговими марками як «Наша Ряба», «Башинський», «Легко» та «Qualiko».

Аналіз фінансових показників МХП показав, що агрохолдинг є прибутковим. Негативним момен-

том є від'ємне значення власного капіталу, що свідчить про те, що на агрохолдингу немає власного капіталу і весь обсяг майна створений за рахунок позичених коштів.

Існує велика кількість методик розрахунку ймовірності банкрутства, ризику настання неплатоспроможності та фінансової кризи компаній, виявлення недоліків у фінансовому управлінні шляхом зіставлення показників з підприємствами, які вже ліквідовані. Ймовірність банкрутства для агрохолдингу МХП було розраховано за допомогою 10 загальновідомих моделей, 7 з яких (на 2021 рік) не виявляють особливих проблем фінансового стану, але результат розрахунку моделі Альтмана є найбільшим за весь період і ризик зріс до 98,12 %, за моделями Ліса і Змієвського, ризиковий фінансовий стан проявляється за весь період аналізу 2013-2021 рр. Оцінки суперечливі, тому слід наголосити, що краще провести попереджувальні дії, аніж прогавити критичний момент.

На МХП діє система ризик-менеджменту. Рада директорів та команда менеджерів в МХП розглядають ризик менеджмент як інтегральну частину створення цінності, цей процес узгоджується зі стратегією групи.

Проте, необхідність ефективної програми зміцнення фінансового стану МХП та ТОВ«Нібулон» не викликає сумніву.

Важливим елементом економічної безпеки є безпосередньо фінансова безпека. Діагностування рівня фінансової безпеки відіграє важливе значення в побудові стратегії економічної безпеки.

Ключовою метою забезпечення фінансової безпеки є втримання та нарощення чистого прибутку та рентабельності МХП і ТОВ«Нібулон» в змінних умовах господарювання. Інструментом забезпечення фінансової безпеки є фінансовий потенціал та фінансові ресурси, які є об'єктами стратегії економічної безпеки досліджуваних агрохолдингів.

ТОВ«Нібулон» та МХП – провідні агрохолдинги країни, а отже їх економічна безпека вагомим чином залежить від національної безпеки. Дослідження Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року та діагностика стану економічної безпеки досліджуваних агрохолдингів дозволили вирізнити та обґрунтувати вплив загроз та викликів у сфері фінансової безпеки країни на МХП та ТОВ «Нібулон» (табл.8).

Таким чином, з проаналізованої інформації можна стверджувати, що фінансова безпека провідних агрохолдингів МХП та ТОВ «Нібулон» значною мірою піддається тим самим загрозам та ризикам, що й фінансова безпека України. Виходячи з цього можемо сформулювати основні цілі діагностування фінансової безпеки та рекомендовані заходи підтримання належного рівня діагностування МХП та ТОВ «Нібулон».

Таблиця 8

Рівень впливу загроз та викликів у сфері фінансової безпеки на МХП та ТОВ «Ніболун»

Основними викликами та загрозами у сфері фінансової безпеки України	Рівень впливу загрози на фінансову безпеку МХП - ▲ ТОВ «Ніболун» - ●		
	Низький	Середній	Високий
низький рівень бюджетної дисципліни	▲●		
низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на один рік		●	▲
обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямками розвитку держави			●▲
значний обсяг дефіциту державного бюджету			●▲
невирішені питання щодо активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України		●	▲
високий рівень тінізації економіки			●▲
втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди		●▲	
непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері		●▲	
недостатній розвиток довгострокового кредитування	●	▲	
значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, у тому числі державного сектору	●▲		
низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку			●▲
поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом	●	▲	

Практична цінність проведеного діагностування полягає в тому, що її застосування дає можливість агрохолдингам визначити свій рівень економічної безпеки на певному сегменті ринку (галузі) та виявити проблемні місця функціонування. Це сприяє вчасному попередженню негативних наслідків та впровадженню заходів щодо стабілізації та підвищення рівня економічної безпеки агрохолдингу.

Висновки. Діагностування стану економічної безпеки агрохолдингу належить до категорії тих питань у сфері економічної безпекології, що налічують численні дослідження, але за якими поки ще відсутня комплексна методика діагностування. Дослідження засвідчили, що складність діагностування стану економічної безпеки агрохолдингу пов'язана зі складністю, ієрархічністю та гетерархічністю самих господарчих утворень – агрохолдингів; відсутністю комплексної діяльності із гарантування та забезпечення економічної безпеки агрохолдингів через фрагментарність, відсутність координування, відповідної структури управління та єдиного бачення процесу діагностики.

Процес діагностики у формуванні стратегії економічної безпеки агрохолдингу об'єктивно складний, комплексний, неоднозначний, оскільки залежить від мети та завдань діагностування, неоднорідності характеристик стану і динаміки розвитку агрохолдингу з його структурними компонентами на різних рівнях управління. Реалізація діагностики стану економічної безпеки повинна стати систем-

ним процесом, що передбачає впровадження багато-контурної моделі діагностики, ґрунтуючись на зазначених в статті принципах.

Узагальнені методичні підходи до діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів, запропонованого алгоритму діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів дозволило їх практичну апробацію на прикладах МХП та ТОВ «Ніболун».

На основі аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища побудована матриця SWOT-аналізу, яка визначає основні можливості для МХП і ТОВ «Ніболун», шляхи зменшення загроз.

Виявлені фінансові проблеми загрожують економічній безпеці агрохолдингів та потребують вирішення, що передбачає включення до корпоративної стратегії такої довгострокової цілі як вирівнювання фінансового стану. В обраних агрохолдингах комплексного забезпечення економічної безпеки практично не проводиться, наявні системи відрізняються певною розрізненістю, розмежованістю між різними ланками управління, відділами та є фрагментарними.

Тож, на основі концептуальних аспектів у питаннях діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів у визначенні напрямів їх стратегічного розвитку, представлених у дослідженні, подальший розвиток цього напрямку вбачається у роботі над комплексною методикою діагностування складових економічної безпеки, як основи для розробки комплексу заходів протидії загрозам та підвищення рівня захищеності агрохолдингів.

Література

- Алькема В.Г., Кириченко О.Г., Пазєєва Г.М. Діагностика економічної безпеки підприємства (на матеріалах транспортно-експедиційних підприємств України). Київ, 2019. с. 328.
- Бойко І.В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства Київ : Університет економіки та права «КРОК» 2017. с.94-98
- Діденко Є. О. Управління економічною безпекою підприємства на основі формування стратегії його безпечного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 5. С. 35–40.
- Дуб Б.С. Розвиток системи економічної безпеки агрохолдингів : дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. Черкаси, 2021. 356 с.
- Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : монографія : в 3 т. Т. 3 / за заг. ред. В.О. Онищенко та Г.В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 399 с.
- Іванків, О.Я. Сутність системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент, Випуск 11, 2015. с. 109-113.
- Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
- Козаченко, Г. В., Т. М. Адаменко. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень. *Науковий Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. №1 (69).С. 90–95.
- Козаченко, Г. В., Погорелов Ю. С. Про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2015. № 3(55). С. 6–18.
- Кривов'язюк І. В. Місце діагностики в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. *Сучасні технології менеджменту, інформаційне, фінансове та облікове забезпечення розвитку економіки в умовах євроінтеграції*: праці всеукр. наук.-практ. ін.-конф., м Черкаси. 16-17 квітня 2020.С.541-544.
URL:C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0/Downloads/tezy_conference_2020_04--541-544.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
- Кривов'язюк І.В. Інноваційний підхід в оцінці безпечності функціонування промислових підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 83–95.
- Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. 2-ге вид., пере - робл. Київ: НІСД, 2015. 348 с. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-10/lyashenko_1_druk-43fc7.pdf (дата звернення: 15.09.2022).
- Мойсеєнко І.П., Марченко, О.М. Управління фінансово економічною безпекою підприємства : навчальний посібник. Львів : Брама, 2011. 380 с.
- МХП Звіт зі сталого розвитку. 2020. URL: https://api.next.mhp.com.ua/images/ad6f4/7693c/639e37d2.pdf (дата звернення: 10.09.2022)
- Ортинський В.Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. Правова єдність. Київ, 2009, С.544.
- Офіційний сайт ТОВ СП «Нібулон». URL: https://www.nibulon.com/data/pro-kompaniyu/zvernennya-generalnogo-direktora.html (дата звернення: 30.09.2022)
- Офіційний сайт агроіндустріального холдингу МХП. URL: https://mhp.com.ua/uk/home (дата звернення: 1.10.2022)
- Пазєєва Г.М. Комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки підприємств (на матеріалах транспортно-експедиційних підприємств України) :дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. К., 2017. 300 с.
- Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики.*Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414–418.
- Ткачук Г.Ю.Структуризація сутності поняття "економічна безпека підприємства" та систематизація підходів до її визначення. 2018. № 2. С. 146-152. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2018_2_28 (дата звернення: 10.10.2022)
- Фінансово-економічна безпека підприємств України : стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т.Г. Васильців та ін; за ред. Т.Г. Васильціва. Львів : Арал, 2012. 386 с.
- Христенко Л.М., Супрун Ю.П. Актуальність стратегії економічної безпеки як елементу стратегічного управління та вимоги до її формування в агрохолдингах. *Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 17–18 листопада 2021 р. Полтава : ПУЕТ, 2021. С. 139–143.
- Христенко Л.М., Чорна О.Ю., Супрун Ю.П. Концептуальні аспекти стратегії економічної безпеки як ключового елементу стратегічного управління агрохолдингами у царині забезпечення світової продовольчої безпеки *Науковий вісник Ужгородського національного університету* № 42,2022. С. 135–145 УжНУ, м. Ужгород
- Христенко Л.М.Значення небезпек, загроз і ризиків у формуванні витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2016. № 6 (230). С. 175-181
- Христенко Л. М., Чорна О.Ю., Белоус Я. Ю. Виявлення впливу акторів горизонтального рівня на стан економічної безпеки інтегрованої промислової структури на основі оцінки фінансової складової. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. № 6 (262). С. 124–135.
- Чорна О. Ю., ГорбасК. О., ЧорнийВ. О. Економічна безпека агрохолдингу: зміст поняття та основні функціональні складові. *Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 17–18 листопада 2021 р. Полтава : ПУЕТ, 2021. С. 148–151.
- Чорна О.Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 187–193.
- Ярославський А. О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємства : дис. ... д-р. філос. : 051. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця, 2020. 288 с.
- Daniel Miessler The Difference Between Threats, Threat Actors, Vulnerabilities, and Risks URL:: https://danielmiessler.com/study/threats-vulnerabilities-risks/(датазвернення: 10.05.2022)
- What's the difference between a threat, vulnerability and a risk? [Електронний ресурс]. –

URL:<https://www.bayt.com/en/specialties/q/7100/what-s-the-difference-between-a-threat-vulnerability-and-arisk/> (дата звернення: 10.05.2022)

31. Threat vs Vulnerability
URL:<http://www.simplicable.com/new/threat-vs-vulnerability> (дата звернення: 10.05.2022)
32. David Strachan-Morris, (Previous Manager, Information and Intelligence Services, of Pilgrims Group Ltd) states in his 2010 article, Threat and Risk: What's the Difference
URL:<https://www.pilgrimgroup.com/news.php?id=94> (дата звернення: 16.05.2022)

References

1. Al'kema V.G., Kyrychenko O.G., Pazjejeva G.M. Diagnostyka ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva (na materialah transportno-ekspedycijnyh pidpryjemstv Ukrainy). Kyi'v, 2019. s. 328.
2. Bojko I.V. Definicii' «ryzyk», «zagroza», «nebezpeka» jak ob'jekty naukovykh doslidzhen' u naprjami ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva Kyi'v : Universytet ekonomiky ta prava «KROK» 2017. s.94-98
3. Didenko Je. O. Upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva na osnovi formuvannja strategii' jogo bezpechnogo rozvytku. Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini. 2015. № 5. S. 35–40.
4. Dub B.S. Rozvytok systemy ekonomichnoi' bezpeky agrohodyngiv : dys. ... kand. ekon. Nauk : 21.04.02. Cherkasy, 2021. 356 s.
5. Ekonomichna bezpeka: derzhava, region, pidpryjemstvo : monografija : v 3 t. T. 3 / za zag. red. V.O. Onyshhenka ta G.V. Kozachenko. Poltava : PolNTU, 2019. 399 s.
6. Ivankiv, O.Ja. Sutnist' systemy ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva v umovah jevrointegracij'. Naukovyj visnyk mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment, Vypusk 11, 2015. c. 109-113.
7. Ivanjuta T.M., Zai'chkovs'kyj A.O. Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva : navchal'nyj posibnyk. Kyi'v : Centr uchbovoi' literatury, 2009. 256 s.
8. Kozachenko, G. V., T. M. Adamenko. Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: analiz najavnykh vyznachen'. Naukovyj Visnk Poltavskogo universytetu ekonomiky i torgivli. 2015. №1 (69).S. 90–95.
9. Kozachenko, G. V., Pogorelov Ju. S. Pro dejaki problemy u suchasnij ekonomichnij bezpekologii'. Upravlinnja proektamy ta rozvytok vyrobnyctva. 2015. № 3(55). S. 6–18.
10. Kryvov'jazjuk I. V. Misce diagnostyky v systemi zabezpechennja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva. Suchasni tehnologii' menedzhmentu, informacijne, finansove ta oblikove zabezpechennja rozvytku ekonomiky v umovah jevrointegracij': praci vseukr. nauk.-prakt. in.-konf., m Cherkassy. 16-17 kvitnja 2020. S.541-544. URL:C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0/Downloads/tezy_conference_2020_04--541-544.pdf (data zvernennja: 15.11.2022).
11. Kryvov'jazjuk I.V. Innovacijnyj pidhid v ocinci bezpechnosti funkcionuvannja promyslovyh pidpryjemstv. Aktual'ni problemy ekonomiky. 2013. № 3. C. 83–95.
12. Ljashenko O. M. Konceptualizacija upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva : monografija. 2-ge vyd., pere - robl. Kyi'v: NISD, 2015. 348 s. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-10/lyashenko_1_druk-43fc7.pdf (data zvernennja: 15.09.2022).
13. Mojsejenko I.P., Marchenko, O.M. Upravlinnja finansovo ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva : navchal'nyj posibnyk. L'viv : Brama, 2011. 380 s.
14. MHP Zvit zi stalogo rozvytku. 2020. URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/ad6f4/7693c/639e37d2.pdf> (data zvernennja: 10.09.2022)
15. Ortyns'kyj V.L., Kernyc'kyj I. S., Zhyvko Z. B. ta in. Ekonomichna bezpeka pidpryjemstv, organizacij ta ustanov : navch. pos. dlja stud. vyshh. navch. zakl. Pravova jednist'. Kyi'v, 2009, S.544.
16. Oficijnyj sajt TOV SP «Nibulon». URL: <https://www.nibulon.com/data/pro-kompaniyu/zvernennya-generalnogo-direktora.html> (data zvernennja: 30.09.2022)
17. Oficijnyj sajt agroindustrial'nogo holdyngu MHP. URL: <https://mhp.com.ua/uk/home> (data zvernennja: 1.10.2022)
18. Pazjejeva G.M. Kompleksna diagnostyka v zabezpechenni ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv (na materialah transportno-ekspedycijnyh pidpryjemstv Ukrainy) :dys. ... kand. ekon. nauk : 21.04.02. K., 2017. 300 s.
19. Skryn'kovs'kyj R. M. Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: sutnist', klasyfikacija ta systema diagnostyky. Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky. 2015. Vyp. 3. S. 414–418.
20. Tkachuk G.Ju. Strukturyzacija sutnosti ponjattja "ekonomichna bezpeka pidpryjemstva" ta systematyzacija pidhodiv do i'i' vyznachennja. 2018. № 2. S. 146-152. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2018_2_28 (data zvernennja: 10.10.2022)
21. Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryjemstv Ukrainy : strategija ta mehanizmy zabezpechennja: monografija / T.G. Vasyliciv ta in; za red. T.G. Vasyliciva. L'viv : Aral, 2012. 386 s.
22. Hrystenko L.M., Suprun Ju.P. Aktual'nist' strategii' ekonomichnoi' bezpeky jak elementu strategichnogo upravlinnja ta vymogy do i'i' formuvannja v agrohodyngah. Ekonomika s'ogodni: problemy modeljuvannja ta upravlinnja : materialy HI mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Poltava, 17–18 lystopada 2021 r. Poltava : PUET, 2021. S. 139–143.
23. Hrystenko L.M., Chorna O.Ju., Suprun Ju.P. Konceptual'ni aspekty strategii' ekonomichnoi' bezpeky jak kljuhovogo elementu strategichnogo upravlinnja agrohodyngamy u caryni zabezpechennja svitovoi' prodovol'choi' bezpeky Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacional'nogo universytetu № 42,2022. S. 135–145 UzhNU, m. Uzhgorod
24. Hrystenko L.M. Znachennja nebezpek, zagroz i ryzykiv u formuvanni vytrat na zabezpechennja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva. Visnyk Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja, 2016. № 6 (230). S. 175-181
25. Hrystenko L. M., Chorna O.Ju., Belous Ja. Ju. Vyjavlennja vplyvu aktoriv goryzontal'nogo rivnja na stan ekonomichnoi' bezpeky integrovanoi' promyslovoi' struktury na osnovi ocinky finansovoi' skladovoi'. Visnyk

- Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja. 2020. № 6 (262). S. 124–135.
26. Chorna O. Ju., Gorbas K. O., Chornyj V. O. Ekonomichna bezpeka agroholdyngu: zmist ponjattja ta osnovni funkcional'ni skladovi. *Ekonomika s'ogodni: problemy modeljuvannja ta upravlinnja : materialy HI mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.*, m. Poltava, 17–18 lystopada 2021 r. Poltava : PUET, 2021. S. 148–151.
 27. Chorna O.Ju. Osnovni funkcional'ni skladovi ekonomichnoi' bezpeky integrovanoi' promyslovoi' struktury. *Visnyk Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja*. 2016. № 6 (230). S. 187–193.
 28. Jaroslavs'kyj A. O. Formuvannja mehanizmu upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva : dys. ... d-r. filos. : 051. Vinnyc'kyj nacional'nyj agrarnyj universytet. Vinnycja, 2020. 288 s.
 29. Daniel Miessler The Difference Between Threats, Threat Actors, Vulnerabilities, and Risks URL:: <https://danielmiessler.com/study/threats-vulnerabilities-risks/> (data zvernennja: 10.05.2022)
 30. What's the difference between a threat, vulnerability and a risk? [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.bayt.com/en/specialties/q/7100/what-s-the-difference-between-a-threat-vulnerability-and-arisk/> (data zvernennja: 10.05.2022)
 31. Threat vs Vulnerability URL: <http://www.simplicable.com/new/threat-vs-vulnerability> (data zvernennja: 10.05.2022)
 32. David Strachan-Morris, (Previous Manager, Information and Intelligence Services, of Pilgrims Group Ltd) states in his 2010 article, Threat and Risk: What's the Difference URL:<https://www.pilgrimgroup.com/news.php?id=94> (data zvernennja: 16.05.2022)

Chorna O.Y., Khrystenko L.M., Ivchenko Y.A. Diagnostic aspects of the economic security of agroholdings in determining their strategic development directions

The study proved the significance of agricultural holdings as large multidisciplinary economic formations of the agro-industrial complex in ensuring food security at the country level. The high level of danger in the functioning of domestic agricultural holdings is noted, the distinction between the concepts of "threat" and "risk" when diagnosing the state of economic security of an agricultural holding is distinguished and considered. The necessity of diagnosing the state of economic security of agricultural holdings in determining directions of their strategic development is substantiated.

A scientific and theoretical study of the concept and content of the category "diagnosis of economic security" of an

agricultural holding was carried out, and clarifications of certain conceptual aspects were formulated, which relate to special conditions regarding the diagnosis of the state of economic security of agricultural holdings, its principles, stages.

Diagnostics of the state of economic security of an agricultural holding is an analytical procedure of identification, analysis and evaluation of all functional components of economic security to create an information base for the formation of an economic security strategy, which will take into account the realization of all the interests of the agricultural holding, such as: its sustainable development, increasing competitiveness, increasing the efficiency of functioning, strengthening economic stability, increasing solvency, increasing the level of invulnerability from existing and potential threats.

In order to validate the research, the article diagnoses (fragmentary) the state of economic security of PrJSC «MHP» and Nibulon, LLC.

In the selected agricultural holdings, comprehensive provision of economic security is practically not carried out, the existing systems are distinguished by a certain diversity, demarcation between different management links, departments and are fragmentary.

Summarizing the results of the coefficient analysis, it is worth noting that the state of the financial component of the economic security of the investigated agricultural holdings does not create favorable conditions for the realization of the interests of increasing the efficiency of the functioning of PrJSC "MHP" and LLC "Nibulon", financial and economic stability and invulnerability to existing and potential threats to their financial activities .

Thus, the article presents the results of a SWOT analysis, calculated indicators that characterize the main components of the economic security of Nibulon, LLC and PrJSC «MHP», made conclusions and indicated the prospects for further research in this direction.

Keywords: *diagnostics, agricultural holding, economic security of agricultural holding, strategic development, threats, risks, danger, diagnostic tools for economic security of agricultural holding, SWOT analysis*

Чорна Ольга Юрїївна – к.е.н., доцент кафедри «Публічного управління, менеджменту та маркетингу» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: chorna@snu.edu.ua

Христенко Лариса Миколаївна – к.е.н., доцент кафедри «Публічного управління, менеджменту та маркетингу» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: hristenko@snu.edu.ua

Івченко Юлія Анатоліївна – старший викладач кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Стаття подана: 20.11.2022

Наукове видання

**ВІСНИК
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
№ 6 (276) 2022**

Науковий журнал

Відповідальний за випуск

Івченко Є.А.

Оригінал-макет

Могильна О.В.

Статті надруковано в авторській редакції

Підписано до друку 10.01.2023 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 10,6. Обл.-вид. арк. 11,3.
Наклад 50 прим. Вид. № 3363. Заказ № __. Ціна вільна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університета: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

E-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com

Надруковано: